

26
Jaunā Gaita

251

DECEMBRIS 2007

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRĀJUMS KULTŪRAI UN BRĪVAI DOMAI

VOL. LII, No 4, ISSUE 251
DECEMBER 2007

Jaunā Gaita is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief:
Rolfs Ekmanis
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
Phone/Fax: 928-204-9247
rekmanis@msn.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Associate Editor & Business Manager:
Ingrīda Bulmane
23 Markland Drive
Toronto, ON M9C 1M8 Canada
Phone: 416-621-0898
Fax: 416-621-9717
ibulmanis@sympatico.ca

JG home page:
<http://zagarins.net/JG>

Contributing Editors:
V. Avens, A. Liepiņa,
J. Silenieks, J. Šlesers,
B. Sūrmane, I. Valdmane,
L. Zaļkalne J. Žagariņš

Subscription rates

Canada
1 year Can \$39.-
2 years Can \$76.-
Single issues \$10.-

Other countries
1 year US \$39.-
2 years US \$76.-
Single issues \$10.-

JG is indexed in *MLA (Modern Language Association) International Bibliography* and *Latvijas Preses Hronika (Chronicle of Latvian Publications)*.

Copyright 2007 by "Ceļinieks"
Chairman of the Board
Guntis Liepiņš Box 21131, 150 First St.
Orangeville, ON L9W 4S7
Canada

Printed by Greenwood Tamad Ltd
Toronto, Canada
Canada Post Cust. # 02242052
Agreement # 40012507
ISSN 0448-9179

52. GADAGĀJUMS, 2007. GADA DECEMBRIS
4. (251) NUMURS

SATURS

1. PRĀTULA – Lennarts Meri
2. ATDZEJA – Zagajevskis, Herberts, Barančaks, Kamingsss (I. Balode)
8. Benita Veisberga. Pieraksti
13. Gundars Pļavkalns. Modernisms
16. Rolfs Ekmanis. Maija Meirāne
18. Uldis Bērziņš. Suns, ved sevi saitē!
20. VĒSTURE
Franks Gordons. Ienaida negaisi
23. Juris Šlesers. Pētersona Krustuguniš
27. Kris Luiss. Mirgojošā Venēra
28. Edgars Jēriņš. Džei un Leslija Astorijā
29. Rolfs Ekmanis. Radiokuģis II
36. FILMA – Maruta Vītola. Juris Podnieks
39. MĀKSĻA
Voldemārs Avens. Ēriks Rudāns
R.E. Par Krisu Luisu
Edgars Jēriņš. Pašportrets ar Tomu
Ēriks Rudāns. Santo Muerte
Voldemārs Avens. Par Leonīdu Āriņu
V.A. Par Edgaru Jēriņu
45. MŪZIKA
Helēna Gintere. Četri baltiešu koņi
47. Ivars Antēns. XII Dziesmu svētki
49. KIBERKAMBARIS – Juris Žagariņš
51. INTERVIJA
Ingrīda Bulmane. Raimonds Staprāns
52. DAŽOS VĀRDOS
(ib), (va), (jk), (al), (am-l), (bs), (vn), (re)
59. LASĪTĀJU VĒSTULES
60. GRĀMATAS
Juris Silenieks. J. Einfelda Neļaudis
Juris Silenieks. I. Cedriņas Connections
Juris Silenieks. I. Ābeles Atgāzenes zirgi
Biruta Sūrmane. A. Jansona Raksti
Rolfs Ekmanis. R. Kalvāna Atklusējumi
Arturs Neparts. Okupētā Latvija 1940-90
Gundars Ķeniņš. Baltic Studies XXXVIII/2

IN THIS ISSUE – I.V., R.E.

Ilmāra Rumpēteņa vāks
Datormaketētājs Juris Žagariņš

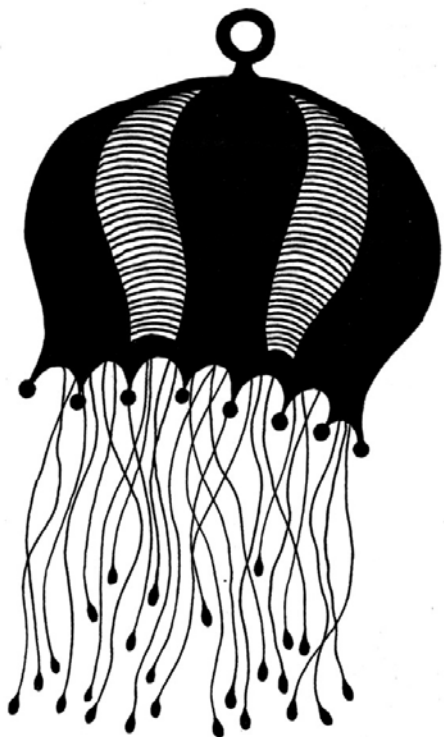
Daļēji šis nr. iznāk ar KKF, PBLA & LNAK balstu

Eiropa no Igaunijas negaida franču vai beļģu domāšanu, bet gan mūsu pašu, senseno igauņu pieeju, jo Eiropas spēks slēpjas dažādu pieeju savstarpējā sadarbībā. Eiropai nav vajadzīga Igaunijā ražota kokakola.

Lennarts Meri (1929-2006) – Igaunijas valstsvīrs, valsts prezidents (1992-2001), rakstnieks un žurnālists.

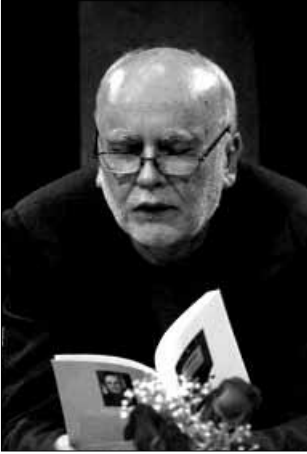
Citēts Karogā (2007.VIII).

Ilmāra Rumpētera zīm.

Ādams
Zagajevskis

LĪDZSVARS

Adam Zagajewski

GARAS
PĒCPUSDIENAS

*Skatījos no augšas uz arktisko ainavu
un domāju par neko, par saldo neko.
Redzēju baltās mākoņu vagas, nebeidzamos
plašumus,
kur velti meklēt vilka pēdas.*

*Domāju par tevi un par to, ka tukšums
var apsolīt tikai vienu: pilnību –
un ka ir šajos sniega laukos tāds gabaliņš,
kas plīst no laimes pārpilnības.*

*Kad sākām nolaisties,
starp mākoņiem parādījās neaizsargāta zeme,
īpašnieku aizmirsti smieklīgi dārzi,
ziemas un vēja nomaitāta, bāla zāle.*

*Noliku malā grāmatu un vienubrīd
jutu brīnišķu līdzsvaru starp sapni un parādību.
Tiklīdz lidmašīna pieskārās betonam,
un sāka prātīgi grozīties lidostas labirintā,*

*es tomēr vairs neko nezināju. Atgriezās
ikdienas maldu tumsa, saldā dienas tumsa,
un tās balss tumsa, kas skaita un mēra,
atceras un aizmirst.*

*Tās bija garas pēcpusdienas, kad mani pameta dzeja.
Plūda pacietīgi upe, stūma uz jūru slinkās baržas.
Tās bija garas pēcpusdienas, ziloņkaula krasti.
Uz ielām bija izklātas ēnas, un izstādes pilnas lepnu
manekenu,
kas skatījās man acīs spītīgi, zinoši, droši.*

*No licejiem iznāca profesori ar tukšām sejām,
it kā Homērs būtu viņus pievarējis, pazemojis,
nokautējis.*

*KĀDS SKAŅOJA
ĒRĢELES*

*Vakara avīzes pauda satraucošas ziņas,
bet nekas nemainījās, neviens ne soli nepielika.
Logos neviena nebija, tevīs nebija,
un pat mūķenēm, šķiet, bija sameties kauns par
dzīvi.
Tās bija garas pēcpusdienas, kad pazuda dzeja,
un es paliku viens blīvā pilsētas moloha ieskauds
kā nabadzīgs ceļotājs, kas apstājies pie Gare du Nord
ar pārlietu smagu smagu čemodānu, kas pārsiets ar
virvi,
un uz kura sāniem līst lietus, melns septembra
lietus.
Ak, pasaki, kā izārstēties no ironijas,
no skatiena, kas redz, bet neieskatās; pasaki, kā tikt
vajā
no klusēšanas.*

*Tukšā baznīcā kāds skaņoja ērģeles.
Gotiskajās ailēs šņāca ūdenskritums.
Spīdzināto balsis un audzēkņu smieklī
sajaucās ar manu vertikālo elpu.*

*Tukšā katedrālē kāds skaņoja ērģeles,
spēlēdamies ar stabuļu trokšņiem,
gāza namus, ķēra rokās zibeņus, būvēja
pilsētu, stadionu, lidostu, maģistrāli.*

*Ja vien man izdotos ieraudzīt ērģelnieku!
Notvert skatienā viņa seju, acis!
Ja vien es varētu sekot
viņa roku kustībām,
varbūt es saprastu, kurp mūs visus ved,
mūs, un tos, par ko rūpējamies:
bērnus, zvērus un ēnas.*

Zbigņevs
Herberts

GLIEMEŽNĪCA

Vecāku guļamistabā pie spoguļa stāvēja iesārta gliemežnīca.
Pielavījos tai klāt uz pirkstgaliem un spēji piegrūdu to pie auss.
Gribēju vienreiz pieķert, ka tā neskumst pēc vienmērīgajām šalkām.
Lai arī biju vēl mazs, tomēr zināju, ka, pat ja kādu mīl ļoti, ļoti, reizēm gadās par to aizmirst.

Staņislavs
Baraņčaks

VIŅA RAUDĀJA
NAKTĪ, BET NE
JAU TAS VIŅU
PAMODINĀJA

Aņai, vienīgajai

Viņa raudāja naktī, bet ne jau tas viņu pamodināja.
Tās nebija raudas viņam, lai arī varēja būt par viņu.
Tas bija vējš, loga čiksts, gar ko cilvēkiem daļas nav.

Un pusapzināts kauns: ka viņa tā nomokās blakus, pārvēršot to, kas tik tikko jaušams, vēl nejaušamākā ar to, ka naktī raud. Ne jau tas viņu pamodināja:

cik gan nav bijis nakšu, kad viņš nelikās zinis – kad pagales skrapsts, pret krāsns iekšpusi krītot, vai zars,
vējš, loga čiksts par to, kāds tam visam ar cilvēkiem sakars,

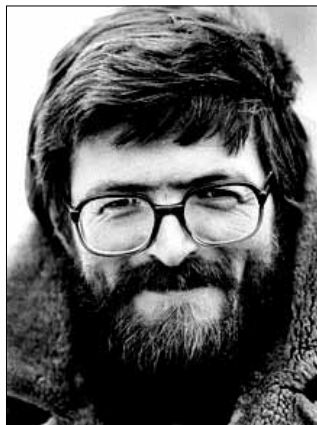
strīdējās cītīgāk: viņu čuksti noklusa, bezmiega pastkastē

lietišķi anonīmai vēstulei krītot:

„Viņā raudāja naktī, bet ne jau tas viņu pamodināja?”

Rokas stiepiena attālumā – šie tik neizturami – citi, šie neaizskarami dārgie ar saviem „Gulī, pārsedz ar sapni to spilvenu miklo, tā cilvēki naktī drīkst darīt.”

Un roku viņš neizstiepa. Jo aizskartu, iztrūcinātu ar savu neveiklo iejūtību viņas jūtīgumu: „Aizmirsti. raudāju naktī, bet ne jau tas tevi pamodināja.
Tas bija vējš, loga čiksts, gar ko cilvēkiem daļas nav.”

Stanisław Barańczak

No poļu valodas atdzejoja Ingmāra Balode

edwards estlins
kamingss

no krājuma *W*
[ViVa], 1931

LXVI

nekas nav tieši tik briesmīgi kā
būt vienam mājā ar kādu un
kaut ko)

Tu esi prom. skan smieklī

un izmisums iemieso ielu

es izliecos pa logu, lūk spoki,
vīrietis parkā
apskauj sievieti. Rokas saslēdzas, atlaiž.

un viegli (kāpēc? ko mēs vispār zinām?)
vieglītēm es dzirdu kādu
kāpjam augšup pa kāpnēm, piesardzīgi
(piesardzīgi kāpjot paklājotu pakāpienu pēc
pakāpiena. tik rāmi. Minot paklāja
apsegtās šausmu kāpnes)

un tālāk tālāk es redzu kādu
lēni ievelkam dūmu (spogulī

XLVI

mēness apakšā vienureiz svētdienā
satiku vīru.

starp citu neko
nesacīdams viņš
pasmaidīja (bet
tieši pie netīrās jakas

apkaklītes

skārās lipīgas un nevīžīgas ausis
un viņa sejā
ādas kastē
gulēja acis
kā vēl neskarti rīki)

un tad es apķēros, ka viņš taču arī ir uzrāpies pincija
kalnā
lai apbrīnotu to pašu Romu vakara gaismās; un pret
šo lielo mūri baltas sirsnīgas
rokas ar taujājošiem pirkstiem

	<p><i>gulēja tik nekustīgā skaistumā kā miruši bērni (ja viņš būtu spēlējis stabulīti es būtu</i></p> <p><i>dancojis; tieši tas man viņā atgādināja mūs pašus)</i></p> <p><i>un Neviens lēnām lēnītēm nolaidās pilsētai pāri.</i></p>
LIV	<p><i>ja es mīlu Tevi (pārbīvētība tas nozīmē pasaules ko apdzīvo klejojoši spilgti kuģu pakalģali</i></p> <p><i>ja tu mīli mani) attālums ir piesardzīgi mirguļojošs prāts ar neskaitāmiem Pabeigta sapņa rūķiem</i></p> <p><i>ja mēs mīlam viens (kautrīgi) otru, mākoņi vai Puķes Klusītēm tik ļoti neatgādina skaistumu kā mūsu elpošana</i></p>
LX	<p><i>runājot par mīlestību (Kas gan tās nozīmi zina; vai arī to, kā sapņi kļūst par</i></p> <p><i>ja tava sirds ir prāts) man tā iešāvās prātā) zālesstiebru tas arī Domā par un ap to (kā dzejoļi</i></p>

*top) kā tiks noplūkts.
Izauklē smieklus
tie žigli dzīves
vienīgo pusi zīmē (un cauri*

*blīvam lietum vai arī
ja nelīst nemaz lūdzu jutīsim
prāts prātā miesa
miesā viegli pazūdoša*

* * *

*kur es nekad neesmu bijis, labu gabalu aiz
jēlkādas pieredzes, tavām acīm pieder klusums:
tavā visvārīgākajā žestā ir lietas, kas mani aptver,
vai kam es nevaru pieskarties, jo tās ir pārāk tuvu*

*tavs visnevārīgākais skatiens tik vienkārši atver mani,
kaut arī esmu saslēdzis sevi kā pirkstus;
tu allaž lapu pa lapiņai atraisi mani kā Pavasaris ver
(skarot prasmīgi, noslēpumaini) savu pirmo rozi*

*vai, ja tu vēlētos aizslēgt mani, es un
mana dzīve – mēs aizvērtos ļoti skaisti un pēkšņi,
kā tās puķes sirds, iedomājoties
sniegu visur uzmanīgi klājamies;*

*nekas, ko mums lemts šai pasaulē aptvert, nelīdzinās
tava spraigā trausluma spēkam: tā veidols
pārliedzina mani ar savu zemju krāsām,
sniedzot nāvi un mūžību ar katru elpas vilcienu*

*(es nezinu, kas tas ir tevī, kas aizver
un atver; tikai kāds manī saprot –
balss tavās acīs ir dziļāka par visām rozēm)
nevienam, pat ne lietum, nav tik mazas rokas*

No angļu valodas atdzejoja Ingmāra Balode.

Dzejniece un atdzejojātāja Ingmāra Balode (skat. JG250:2-7) laiž
klajā savu pirmo dzejkrājumu *Ledenes, ar kurām var sagriezt mēli*
(Rīga: Satori, 2007. 80 lpp.)

e e cummings

Benita Veisberga

PIERAKSTI

Šorīt tāda lieta. Naktī bija auksts, no rīta uz loga aprasojums. Spoža saule, aprasojuma lāses mirdz. To mēs zinām. Tas ir redzēts. Bet ārā aiz tā ir garšskujainā priede, tās skuju ar mirdz saulē. Ar sikākiem, smalkākiem spīdumiem nekā uz rūts. Labi, arī tas ir zināms, skuju spīd saulē. Bet tagad. Tagad pāri kalnam atnāk viegla vēsma, lēni kustina priedes zarus. Un nu smalkie spīdumi skujās šūpojas aiz un cauri aprasojuma spīdumiem uz rūts. Atšķirīgu mirdzumu kopas tuvinās un tālinās. Satiekās, pārklājās. Ieliet viena otrā, atvelkās. Atkal tuvinās. Kā lēnas, zaļzeltainas dejas raksts, vēja elpas vadīts. Mirdzumi pakļāvušies vēsmai kā dejojāji vai spēlētāji pakļaujas mūzikai. Viņu mūzika ir gaisa plūsma, pēc tās tie šūpojas un mirdzinās. Kopā ar vieglām ēnām. Kas par saskaņas brīdi viņiem visiem tur ir, zariem, stariem, ēnām, zālei, kalna slīpumam...

Es paskatos vārdnīcā. Viens skaidrojums saka, ka *harmonija ir atsevišķu daļu vienošanās, sapraššanās, radot veseluma un skaistuma izjūtu*. Tas tur pašlaik ir, pavisam tuvu. Un tad vēl jāievēro, ka šie mirdzumu raksti nav tikai mehāniska redzes parādība. Kaut kas daudz, daudz vairāk. Jo katrs spīdums, katra mirdzošā lāse ir drusku savienojusies ar to, kas ir apkārt, uzņēmusi sevī kaut ko no rīta vēsuma, skuju zaļuma, pāri kalnam klīstošām gaisa strāvām. Bet tikai drusku! Tas ir ļoti svarīgi: tikai nelielā, vēlamā daudzumā viņi to ir uzņēmuši sevī. Viņi nav saplūduši, viņi ir palikuši savi. Citādi viņi nemaz nevarētu mirdzēt. Mīļais Dievs, lūk, nu viņi sāk vēl čukstēt un teikt par mums, par Latviju, ka jāpatur savums...

Tas vēl nebija redzēts, nebija tā parādījies.

Rakstniece Benita Veisberga ir viena no pirmajām jaungaitniecēm – tēlojums „Ar Oldzīti,” kas ir arī viņas pirmā publikācija, iespiests JG 5-7 (1956). Romānam *Es, tavs maigais jērs* (1968, Jāņa Jaunsudrabiņa balva) seko liriskā dienasgrāmata *Orindas piezīmes* (1977), atmiņu grāmata par dzimto Jelgavu *Brīnumaini* (1995, PBLA KF balva) un *Trimdas grāmata* (1995, PBLA KF balva). Publikācijas Latvijas un trimdas periodikā. „Pierakstu” sākums JG 243 (2005). Dzīvo Kalifornijā.

Budistu mūki to laikam cenšas panākt savās meditācijās – un šorīt tas pats te šūpojas gar logu.

Vienkārši tādēļ, ka pasaule ir tik pārpilna ar šīm brīnišķībām.

*

Sēžu autiņā, gaidu Āra vilcienu, garām iet ļaudis. Sievietes, meitenes, pliki vēderi, vīrieši noslid malā. Tas tagad parasts apgērbs: apžmiegtas džīnas ar zemu jostas vietu, augšdaļā tāds puskreklīšs. Vēderi pliki, nabas ārā, kājās biezu zoļu, augstu papēžu zandāles. Vienai tetovējums uz rokas, vienai mazs vēderiņš spiežas pāri džīnām. Viņa neko. Viņa brauc uz Sanfrancisko.

Pēkšņi acu priekšā nolaižas Jelgavas Lielā iela – toreiz bērniībā, ar tiem cilvēkiem, kas tur gāja. Mūsu klases audzinātāja Siliņa kundze, skolas pārzine Hansena jaunkundze. Mācītājs Romiņš. Bisenieka kundze, vectēvs, mana klavierskolotāja... Ko viņi būtu teikuši, kādus ģimjus rādījuši, ja tur būtu parādījušās šādas būtnes? Diezi, vai policists bāli zilajā formas tērpā nebūtu kāpis nost no mazā paugstinājuma Lielās un Katoļu ielas krustojumā, būtu devies turēt Jelgavu pie jēgas un kārtības. Tur būtu bijuši joki.

Citas iet garos brunčos, tumšzilos bikšu uzvalkos, portfeli padusē. Iet kā katrs grib. Atnāk vilciens, un Aris kāto šurp taisnā līnijā cauri šim baram, arī ne aci nepamirkšķinājies.

Benita Veisberga. Ēra litogrāfija

Laiki mainās. Tie vēderi tā. Bet redzot tetovējumu uz skaistas ādas, mani kaut kas drusku sarāvās. Tas taču laikam vairs nav izdzēšams.

Vēl kāda zema jostas vieta bija pasaulē, pirms pus gadu simta. Vecais saimnieks Ramās staigāja tādās drusku zem vēdera pašlukušās biksēs. Kaut kā brīnumaini tās tomēr stāvēja, kur tām jāstāv. Tas bija savādāk. Viņš bija pilnīgi apgērbies, pabiezās darba drānās, naģene galvā. Drānas bija pavalkātas, kādreiz ar kādu ielāpu arī, bet tas viņam neko nevarēja padarīt, saimnieks līda no tā ārā. Saimnieks pastāvēja, acis vērīgi skatījās no ēnas zem cepures naga. Daudz nerunāja, pateica, kas jādara, par nebūšanām kaut ko noburkšķēja, par labākām lietām pie sevis nosmējās, redz, kāds gudrenieks...Man te šajā Kalifornijas vilciena pieturā patīk, kāds viņš bija, pelēcīgs, kārtīgi apcirptām biežām ūsām. Jā, reizēm varbūt drusku noķēpājies, eļļo ratus, nobrauc ar roku gar biksēm. Kas tur. Bet kā viņa drānu brūnganpelēkums saskaņojās ar jauno ozolu stumbriem turpat bīzē aiz sētas! Ar pašu sētu, ar šķūniša galā sakrauto malku. Ar kūti, klēti, namu, ceļu, uzarto lauku, zemi. Ar zemi, ar zemi. Tur viņš bija, cieši klāt pie tā, pieņēmis sev savas vietas līdzību. Tik labi un dārgi. Tagad vienā mierā guļ tais lauku kapiņos, guļ kur viņam jāguļ. Kā man vēl būtu gribējies uzmeklēt Ramu veco ozolu Misas krastā –

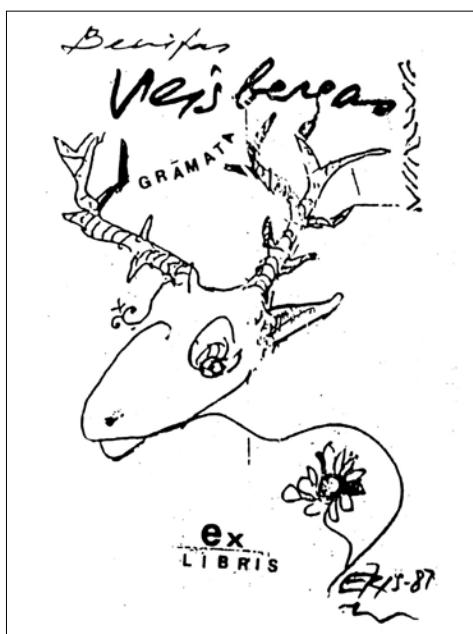
Un tas ir tas. Tur aizved uz Sanfrancisko braucošas plīkvēderes, uz Pēterniekiem. Tas ir tas.

*

Dabas mākslas darbi. Piemēram, vāvere riekstu ēdot. Viņa ir līdusi, ložņājusī, rūpusies, stiepusies riekstu meklēdama un plūkdama. Bet kad tas rokā, viņa novietojas savā pilnībā izstrādātajā stāvoklī: tup uz pakalkājām, galva taisni uz priekšu, abas mazās priekšķepas tur riekstu paceltu pie mutes. Viņas stāvā izteikta kārtība, skaidrība, nesagumums, kuplā aste skaistā, noteiktā lokā uz muguras. Reti kāds ēd tik glīti kā vāvere. Glītāk nekā cilvēki. Mums jau arī nav tādas aste, ko kā greznu rotājumu turēt līdzās savai ēdienreizei. Ziedi un svečturi uz galda ir ļoti labi, bet ar tādu pārliecību un prasmi novietotai astei tomēr ir īpaša vērtība. Vāvere skaisti izlieto savu piederumu, to, kas ir tieši viņas, tas ir labi!

*

Nē, tos briesmu uzvedumus es neskatos. Man vispār nav tādu aparātu. Man te ir ci-

Ēra darināts ex libris

tādi uzvedumi.

Šorīt tā. Pēc brokasta, kā parasts, sēzu ar savu burtnīcu uz divāna. Pēc britiņa pretī krūmā aiz loga iemetas bariņš mazu cekulainu putniņu. Mazi, mazi, bet briesmīgi sprigani un rosīgi. Nemitīgi vidžinādami, darās un spurdzinās pa zariem. Kā jautra, zaļumos izgājusi sabiedrība, viss labi. Un pēkšņi – viens sparīgi saplīvina spārnus un – blaukš, logā iekšā! Nokrīt gar rūti taisni kā akmens, vispirms uz kadiķiem, tad noslīd zemē, pazūd vītenos. Laikam pagalam. Tā viņiem iet. Tā jau ir bijis, viņi pārskatās ar šiem logiem, kur atspīd debess un koki.

Tā mums visiem iet.

Pēc desmit, piecpadsmit minūtēm vīteni sakustas. Viņš ielec kadiķa zemākā zarā. Pagrozās, paskatās apkārt. Uzlec drusku augstāk. Pamazām, no zara uz zaru palēkdami, viņš izlīdinās kadiķa virspusē. Vēl drusku paskatās apkārt, padomā. Tad saplīvina spārnus un brīnišķīgi taisnā, noteiktā līnijā aizlido uz mežozolu.

Pelēks, maziņš, maziņš, palika dzīvs. Pats atgūvās. Tik saprātīgs. Atžilbis, viņš vērīgi lūkojās apkārt un tad noteikti un zinīgi, kā pēc gudras pamācību grāmatas, virzījās ārā no pazares. Uz debesu pusi. Vai viņš vēl sameklēs savus aizlidojošos biedrus? Un ko, diezi, nozīmē tā viņu dedzīgā vidžināšana – vai viņi viens otram kaut ko ziņo, saka? Drīzāk tāpat pulciņā triec un tarkšķ, kas ienāk prātā.

Bet...vai viņi viegli, viegli neieteicās, tik tikko,

jākērc. Pēc kādiem likumiem tas notiek?! Visus šos četrdesmit gadus te nav redzēts neviens kovārnis. Nu skrien kā sajukuši. Aizskrien viss bars ķērkdamus uz vienu pusi. Skrien atkal atpakaļ. Tāpēc, ka vakar Javā bijusi vēl viena zemestrīce un blakus vulkāns sācis spļaut lāvu – tāpēc? Tur viņš sēž. Vai viņš pats vispār zina, kāpēc viņš ķērc.

Man nepatīk kovārņi. Tās irbītes, kas te nāk un staigā pa dārzu, ir pavisam kas cits. Mierīgi iet un visu labi apskatās, uzknāb. Viņas droši nāk pavisam tuvu, viņas ātri uzķēra, ka es viņām neko nedaru. Man pat liekas, ka kādreiz, kad izeju ārā, viņas man savā valodā saka kādu vārdu. Raksti uz viņu spārnīem un galvām jauki sabalsojas ar zemes pamata rakstiem, nobirušām skujām, lapām, čiekuriem. Pavisam kas cits. Viņām nav jāgriež viss otrādi.

Hm. Un senie latvieši par kovārņu radnieku kraukli – kas varbūt vēl negantāks – mīļi teikuši: krauklītis. Ka viņš sēž ozolā un spēlē zelta spēles. Te nu atkal ir kaut kas.

Nē, mīļie, šitie te nespēlē nekādas zelta spēles. Augstākais, varētu teikt, ka viņu spalvu spilgtajā zaļganspīdīgajā melnumā ir zināma elegance. Ja viņi neskrītu kā sajukuši un neķērktu. Bet to viņi nevar. Un tad iznāk vēl muļķīgāk, uzcērtas smalkos smokingos un blaustās. Nekādi kovārņiši.

*

Pārtikas veikala puķu nodalījumā pagaŗš vecis meklē puķi. Kā visu pasauli aizmirsis, viņš tur likņā un skatās, kas būtu tas labākais. Paceļ vienu pušķi, paceļ otru. Patur sev priekšā izstieptā rokā, paskatās. Noliek, paņem citu. Viņš to dara tādā mierā, ar tādu nodošanas, ka es pārstāju likt firziķus savā tūtā un skatos viņā. Izskatā zināms smagnējums, raupjums. Tuvumā varbūt būtu redzama pāris dienu neskūta bārda. Pabiezi saģērbies, pelēkā jakā, galvā cepure. Kad viņš paspeŗ soli, var redzēt, ka viņam ir drusku grūtības ar iešanu, stīva kāja vai kas. Varbūt viņam nemaz nenākas viegli liekties pie tiem zemākiem spaiņiem uz grīdas, bet viņš to dara. Viņš mierīgi apskatās, kas tur ir. Lai viņi skrien. Apģērbis vienkāršs, mājīgs, tādā var iet ārā drusku kaut ko padarīt savā dārzā, vai pie malkas šķūniša. Man viņš patīk. Šajā apdullušajā laikā, kad cita nekā vairs nedzird, tikai ka šauj, kauj, spridzina, spīdzina, nogriež galvas, viņš uzmanīgi meklē puķi. Tādu iedziļināšanos nemaz

tik bieži vairs nesastop. Un kur viņš to nesīs, kam viņš to dos, tur nāktu tālākas lietas. Lai viņi skrien kā sadeguši. Paši nezina, kur un kāpēc, kā tie kovārņi. Irdina pasauli. Viņš drusku apstādina šo jezgu. Es taču skaidri redzu kā tas pelēcīgums, tā nodošanās atšķīras un izceļas no tā, kas te ir, kas te valda, no šīm bezgaršas tomātu piramīdām, smalki apdrukātiem pārtikas iesaiņojumiņiem stāvgrūdām visapkārt, kad miljoniem cilvēku mirst badā, iet ar krūzi kilometriem tālu pēc ūdens. Šais lielveikalu ķēdes vairs nav atrodams ne kārtīgs ābols, ne tomāts. Brīnišķīgas smaržas un garšas zinātnieciski iznīcinātas. Vai tās vēl varēs dabūt atpakaļ, vai kopā ar tām nav aizgājušas veselībai vajadzīgas vielas? Es domāju, ka tas ir grēks. Grēks un noziegums, šitā samāžot labus zemes augļus. Tāpēc es pāri šīm piramīdām skatos, kā viņš meklē puķi. Varbūt acis pašas sameklē ko jēdzīgāku, kam pievērsties.

Viņš izvēlas violetas tulpes. Vēlreiz patur sev priekšā, paskatās, un tad drusku pastīvā, bet noteiktā gaitā dodas uz kasi. Es pielieku, cik man vēl vajag firziķus un eju pēc paniņām.

*

Ir skaidri redzams, ka kaķa astes gals ir būtiskā saistībā ar viņa smadzenēm, ar viņa domāšanu. Kad viņš apsver, ko un kā darīt, viņš astes galu glīti un domīgi loka. Vai tas nav joks, ko? Un vēl trakāk, kad padomā, ka Dievs ir izlēmis, ka taisni tā tam jābūt! Viņam to rītu, kaķi radot, būs bijis jautrs prāts. Un tālāk, mīļo Blaumani, tas nozīmē, ka debesis, uz kurieni pamazām slīdu, arī būs visādi joki.

*

Putni, gan zilspārņi, gan baloži, gan citi, diezgan daudz no sava laika pavada iemiedzamies kādā zarā un skatīdamies apkārt. Diezgan ilgi viņi tā sēž un skatās, kā kaut ko gudrodami. Dažreiz viņiem ienāk kas prātā, viņi pārļaižas uz citu koku vai zaru un turpina tur to pašu. Ar ko tas izskaidrojams? Kas iet caur viņu galvām, kad viņi tā skatās? Patiesībā, gluži līdzīgi tam, ko pati daru.

*

Viss, kur vien paskatās. Ods. Pievakarē, krēslai krītot, liels Kalifornijas ods līdinās ārā gar rūti. Varbūt tam ir cits nosaukums. Viņš izskatās taisni kā ods, pelēks, caurspīdīgiem spārnīem, smalkām gaŗām kājām kā matiem.

Tikai lielāks, tāds kā Latvijas zilās spārītes. Kā maza ēnas plūksna viņš tur lidinās, neatlaidīgi, kā kaut ko meklēdams. Drusku kā apsēsts, kā kāds gars. Viņa vieglā, ēnveidīgā parādība brīnīšķā saskaņā ar krēslas stundū, dārza zaļganpelēkumu. Komponistam te varētu iznākt mūzikas gabals.

Vakara lielums un rāmums draudzīgā līdzvērtībā ar kukaiņa mazumu.

Nav dzirdēts, ka šie lielie odi kostu, sūktu asinis. Bet kāpēc viņš ņemas lidināties gar rūti? Vai viņš tikpat labi nevarētu lidināties gar stumbriem, stiebriem, zariem? Viņa neatlaidībā kaut kas līdzīgs cilvēka apsēstībai. Mums ir daudz kā līdzīga. Viena mākslinieka vilcieni, veidi, temati. Es tikai nevaru beigt brīnīties, kā viss ir izdomāts un saskaņots. Katrs kukainis, kāds viņš būs un ko viņš darīs. Mārīte rāpos pa stiebru uz augšu un tad pacels spārņus un aizlidos uz margrietīņu. Tikai mārīte. Šis ods tā nedarīs. Ne prātā viņam nenāks rāpties augšā pa stiebru. Un visām irbēm būs tieši tādi cekuli un ne citādi. Un pēc lietus mākoņi pašķirsies, saule spīdēs uz rasainām pļavām, dārziem, mežiem, un katra atsevišķā ūdens lāse sevi spoguļos gaismu. Katrā maza saulīte! Tas tagad liecas pretī uz katra soļa. Eju gar vecajiem pazīstamajiem krūmiem, viņu lapu miljoniem, un reibstu iedomādamās – nē, zinādama – ka katrā vienā no tām ir brīnumains sakārtojums, smalki vadi, pa kuriem noteiktos virzienos plūst dzīvību dodošas, dzīvību uzturošas vielas, tiek radīta zaļā dvaša, kas nepieciešama mūsu pastāvēšanai. Katrā no šīm mazajām lapām tas ir... Esmu apsēsta, kā tas ods ar savu lidināšanos, ar tā ievērošanu, apbrīnošanu, neuzrakstu vēstules mīļiem, labiem cilvēkiem, nemeklēju grāmatai izdevēju, tā tagad ir.

*

Pirmslietus jausmas. Pelēks vējš, viegls vēsums gaisā. Kaimiņu augstās priedes spēcīga iešalkšanās. Koki un augi jūt lietus tuvošanos, pelēko maigumu gaisā. Neesmu vēl izdarījusi pirmslietus darbus, bet es tevi gaidu, es tevi mīlu, pelēkais, dzīvību ceļošais lietu!

Eju ap māju, šo to paņemu, palieku zem jumta. Man ceļā galvas augstumā gadās no-

karens priedes zars, zaļas skujas. Es apstājos, ļauju tam pieskarties sejai, brīdi paturu skujas starp lūpām.

Atceries? Mēs te gājām ikdienas gaitās pa māju, katrs savus darbus darīdami. Dažreiz durvīs satikdamies, uz celiņa gaļām iedami, brīdi apstājamies, salikām kopā vaigus. Tu uzliki man roku uz pleca, ar plaukstu apņēmi kaklu. Tad gājām tālāk savos darbos. Te, šajā pakalnā, mēs divi no Latvijas.

Nu es te eju viena. Nu es brīdi pastāvu kopā ar mazu priedes zaru. Cik skaists un labs tu esi, es viņam nočukstu.

Ir cits laiks. Savāds, nebijis, brīnumains.

*

Kā tagad dzīvoju –

Pievakare, krēsls. Pēkšņi redzu uz kamīna akmeņiem mazu atspīdumu no rietošās saules. Bāli zeltains gaismas laukumiņš, viens pats krēslainajā telpā. Kluss, viegls. Tai pašā laikā īstens, nenoliedzams, stiprs. Tik īpašs. Jau sen mani būris gaismas vieglums un klusums.

Tās ir lielas īpašības, lielas lietas. Tās var piepildīt rītus, apvāršņus, brīnumaini atrasties ap bērzu stumbriem. Un kā šis lielums un lieliskums, tikpat īstens un nenoliedzams, te ir mazā atspīdumā uz viegli apputējuša akmeņa. Tur tas ir. Es nostājos tam pretī. Salieku rokas, stāvu tā priekšā. Es čukstu: ved mani, rādi man, brīnīšķīgais, palidzi man izdarīt, lai ir labi, lai ir labi, lai ir labi...

Kādu mirkli mēs tā esam. Tad savā neizsakāmajā vieglumā, tas ir pazudis, nav vairs. Paskatos pār plecu uz logu – jā, saule noslīd aiz kokiem. Pareizi, sa-

skan. Es noskaitīju lūgšanu, kamēr tas te bija. Manī radās, tas radīja manī lūgšanu, mazs, starp dārza krūmiem izspraucies stars.

Tad eju vakara soli.

Tā tagad dzīvoju. Šis ir vienreizīgs laiks. Nekad nav bijis tik brīnumaini kā tagad. □

JG iespējams nopirkt Rīgā – Latvijas Okupācijas muzeja grāmatgaldā, Strēlnieku laukumā 1.

Gundars Pļavkalns

MODERNISMA DRUPĀS IV

Sākums JG246, 248, 249

Manuprāt, rakstniekam, kas modernisma drupās negrib atteikties no mērķtiecīgas un nopietnas darbošanās, jāsaprot, ka nekas īsti līdzīgs dadaismam nav lietojams mākslinieciskā jaunradē. Domāju, ka individualitātes kopšana un izpausme ir vienīgā izeja no pēcmodernisma bezcerības un chaosa. Ne inovācijas pielūgsmes, ne agrāko sasniegumu zākāšana vai ignorēšana nepalīdzēs veidot kaut cik nozīmīgus darbus. Rakstu māksliniekam jāpievēršas vielai, kas tiešām atbilst viņa interesēm, gaumei un veidošanas spējām, nevis daudz jārūpējas par sekošanu kādai jaunai modei. Allaž jāatceras, ka māksla būtībā ir stilizēta un eksploratīva un nevis saplūst ar dzīvi, bet izgaismo nozīmīgus dzīves aspektus. Rakstu māksla kā politiskas vai reliģiskas propagandas kalpone mēdz kļūt uzbāzīgi didaktiska un vairāk vai mazāk zaudē kvalitāti. Obligāta propagandas ražošana ir talantīgiem rakstniekiem kaitīga vai pat neciešama.

Nepatikšanas un vajāšanas, kas Padlatvijas laikmetā piemēklēja Aleksandru Čaku, Vizmu Belševicu, Ojāru Vācieti un vēl citus autorus, liecina, ka talantīgi kreisie vai apolitiskie, kas iekļāvās padomju literatūrā, tomēr nespēja kļūt par reizē neierobežoti paklausīgiem ideologu kalpotājiem un turpināt darboties kā rakstu mākslinieki. Čaks „zem cēlās zvaigznes” cepa propagandas peršas, bet šad tad darbojās arī kā īsts dzejnieks – un to viņam nepiedeva Ārvids Peļše, kā arī citi ortodoksijas sargi. Čaks mira 49 gadu vecumā ar sirdstrieku. Arī Sudrabkalns ražoja smieklīgu propagandu, bet vairs nedarbojās kā īsts dzejnieks, tādēļ neiekljuva pārāk bīstamā situācijā. Trimdā uzradās dažs pašiecelts rakstnieku poljitrūks, kas piedāvāja ideoloģiskas vadlīnijas, ilgojās pēc stingras cenzūras, un, cik noprotams, gribēja īstenot „sociālistisko reālismu bez sociālisma” (pozitīvi varoņi, pozitīvas atziņas; jācenšas izskaust pesimismu un pievēršanos individuāliem pārdzīvojumiem; ideoloģijai, protams, jābūt labējai un reliģiskai). Ja šie censoņi būtu pietiekamā mērā tikuši pie varas, tad vienīgi iztapīgie un neviltoti ortodoksie būtu drīkstējuši publicēties. Trimdas literatūras

Jāņa Kalmites ogles zīmējums

Knuts Lesiņš

mākslinieciskā vērtība būtu radikāli samazinājusies. Padomijā Jeseņins un Majakovskis izdarīja pašnāvību; viņus droši vien tramdīja poljitrūki, kuriem bija liela vara.

Pikaso nereti stilizēja cilvēku atveidus visai abstrakti, bet viņš esot nopēlis pilnīgi abstraktus darbus, apzīmēdams tos par „pret-cilvēciskiem.” Cilvēks allaž palika viņa uztveres centrā. Rakstu mākslā pievēršanās cilvēkam ir vēl svarīgāka nekā glezniecībā vai skulptūrā. Ainava bez ļaudīm var būt lieliska glezna, bet literatūrā bez cilvēka iztikt nav iespējams. Lirikā un īsākos prozas darbiņos nereti pietiek ar rakstītāja sensibilitāti; garākos stāstos un romānos nepieciešama arī personāžu āriene. Galvenais tomēr ir cilvēka psihes atklāšana. Protams, jau kopš diezin kādiem laikiem nav trūcis lasītāju, kas par raksturiem un pārdzīvojumiem interesējas pavirši vai pārāk vienkāršotā (aizspriedumainā vai dogmatiskā) veidā. Reizēm viņi respondē uz politiskiem vai reliģiskiem viedokļiem, bet visbiežāk šādi lasītāji meklē seksa izklāstus, farsam tuvas situācijas, dēkas vai kaut ko pavisam fantastisku. Dažkārt labu tiesu no šādām vēstījuma sastāvdaļām var atrast arī mākslinieciski augstvērtīgā literatūrā, bet daudziem lasītājiem piemīt kaut kas līdzīgs alerģijai pret kvalitāti; viņu gaumei īsti atbilst tas romānu un stāstu paveids, ko latviešu kultūras apkopēji mēdza saukt par lubu literatūru. Turpretī vairāk „kulturāli” lasītāji interesējas galvenokārt par raksturu atklāsmi sacerējuma darbībā (nevis vienīgi par „aizraujošiem” vai amizantiem notikumiem); stils viņus palaikam rosina līdzīgi mūzikai; samērā daudzi no viņiem lasa arī

labu dzeju, nevis tikai romānus un īsākus prozas darbus. Šie ļaudis ir mākslinieciski vērtīgas literatūras īstie „lietotāji;” pārējie labu grāmatu lasīs gandrīz vienīgi tad, ja sacerējumam piedēvēts kaut kas skandalozs (kā tas gadījās ar *Bovari kundzi*). „Kultūrālos” jeb, teiksim, vairāk „mūziskos” lasītājus var „pievilkt” (*disappoint*), nevis „pievilkt” (*attract*) ne tikvien populāri romāni par spiegiem, atentātiem, policistiem, noziedzniekiem, etc., etc., bet arī dažs prozas darbs, kas acimredzot nav domāts kā laika kavēkļa literatūra. Viens – varbūt galvenais – no šādas vilšanās iemesliem ir kaut cik subtīlas raksturu atklāsmes trūkums. Spriežot pēc sendienās lasīta fragmenta, Rob-Grijē „jaunais romāns” ar nosaukumu *Labirints* ir visai garlaicīgs, jo cilvēka pārdzīvojumi tur atklājas daudz mazāk nekā talantīgi gleznotā ainavā vai klusajā dabā (nemaz nerunājot par izteismīgām ģimētnēm vai reizē aistētiski un erotiski pievilcīgiem plikņiem!). Saskaņā ar vizuālās mākslas iespajdiem pārdzīvojuma atklāsmi lielā mērā rada iekļūgts skatītājs; literatūra nav tik ērti uzskatāma.

Ir iespējams rakstīt interesanti arī par dzīvnīku kā sacerējuma „galveno varoni” (nāķ prātā Anšlava Eglīša *Plotiņš*).

Raksturu atklāsmēi parasti nepieciešama patīcamības ziņā vismaz kaut cik pieņemama vide. Teātra izradē šī „prasība,” manuprāt, nav tik stingra, jo redzes un dzirdes iespajdus gādā aktierī, dekorācijas un apģaismojums. Bez tam – skatītāji taču apzinās, ka vēro skatuvi, nevis īstu ielu, balles zāli vai mežu, tādēļ rotaļīgāka vai fantastiska luga (piemēram, Raiņa *Spēlēju, dancoju* vai *Zelta zirgs*) viņus nekaitina un nemulsina. Lasot romānu vai stāstu, vides iespajdus rada teksts un lasītāja iztēle, pie tam nerodas nekā līdzīgs teātra situācijai. Vides patīcamībai līdz ar to ir lielāka nozīme. Šad tad var akceptēt kaut ko pasakai līdzīgu (piemēram, „Viendienas zemi” un „Mūžības vīnu” Knuta Lesiņa darbos), bet prāvā apjomā tik fantastiski prozas sacerējumi apmierinātu vienīgi tos, kas „fikcijā” meklē drīzāk satraucošu, pārsteidzošu vai amizantu darbību nekā dziļāku intuitīvo ieskatu cilvēka psihē. Vides patīcamībai mākslas prozā nepieciešams reālisms, lai gan nav jābaidās no mēreni romantiskām piedevām, kādu netrūkst, piem., Tomasa Manna daļēji autobiogrāfiskajā novelē *Tonio Kröger* vai Jāņa Akurātera (varbūt arī puslīdz autobiogrāfiskajā?) stāstā *Degošā*

sala. Bez reālistiskām ārpusaules iezīmēm sacerējumā tēloto ļaužu romantiskie pārdzīvojumi liktos pārāk „saldi” un ne visai pārlicinoši, varbūt pat smieklīgi. Flobērs kādā vēstulē vai dienasgrāmatas ierakstā atzinies, ka labprāt veidotu sacerējumu, kas sastāv tikai no stila! Viņš tomēr labi saprata, ka stila veidošanai mākslinieciski vērtīgā prozas darbā vajadzīga pārlicinoši – tātd visai reālistiski skatītu – ļaužu pārdzīvojumi saskaņā ar pārlicinošu vidi. Reālisms viņam bija drīzāk līdzeklis rakstu mākslas veidola darināšanā nekā mērķis, lai gan viņš nebija vienaldzīgs pret iedziļināšanos cilvēka psihē (*tovarišči* ar tužurkām un naganiem viņu droši vien būtu nosaukuši par buržujsku formālistu un apbalvojuši ar šāvīenu pakausi). Fantastiskais atrisinājums Oldesa Hakslija (Aldous Huxley) romānā *After Many a Summer* ir paciešams tādēļ, ka citādi šis darbs ir diezgan reālistisks. Apmēram to pašu var teikt par Hakslija distopiju *Brave New World*: arī te ikdienas sīkumi un necilas raksturu īpašības mazina fantastisko kopiespaidu, kas citādi liktos „drusku par traku”... Kafkas stāstu *Die Verwandlung* no galīgi absurda kopiespaida izglāb tas, ka netīcamā pārvērtība izpaužas vienīgi centrālajā personāžā (kas kļuvis par kukaini ar cilvēka psihī); viņa ģimene joprojām ir patīcama. Lasītājs nojauš, ka pārvērstais Gregors Zamza stāstā funkcionē kā simbols un nav vienkārši bezjēdzīgs iztēles produkts.

Satīriskai prozai un distopijām būtiski reālistisks skatījums nav vajadzīgs, jo lasītājs sajēdz, ka šādos darbos lielāka nozīme ir autoru idejām nekā raksturiem un darbībai. Svieta *Gulivera ceļojumiem*, Voltēra *Kandidam*, jau minētajai Hakslija distopijai (nevēlamai jeb antiutopijai) tomēr ir gan mākslas vērtība, gan sakars ar reālo dzīvi. Mūsdienās varētu darināt kāda feministu kustības agresīva un lesbiska atzarojuma utopiju, kas patiesībā ir distopija. Nāķ prātā Valerija Solanis, kas sašāva Endiju Vorholu un sludināja vīriešu pakļaušanu un iznīcināšanu. Laikrakstos pirms dažiem gadiem parādījās ziņa par varonīgu amerikānieti, kas nogriezusi sava varmācīgā lauleņa varmācības rīku.

Prozas darbos, kas liecina par galēju atteikšanos no reālisma, „nopietni” lasītāji neko interesantu neatradīs. Nav tā, ka nevarētu kādreiz lasīt teikas un pasakas, bet ilgi tām pievērsties spētu tikai bērni vai mazliet bērnišķīgi pieaugušie. Mūsdienās nereti pieminētais Tolkiens (J. R. R. Tolkien) savus teiks-

mainos vēstījumus par „hobitiem” un *Middle Earth* esot iecerējis kā bērnu literatūru, bet pagājušā gs. 60. gados par tiem jūsmojuši hipiji. Ievērojot hipiju naivo optimismu un drusku bērnišķīgo pašizpaušmi, nav brīnums, ka viņiem iepatikās bērnu literatūra.

Tā kā nopietni vērtējama proza mēdz būt antropocentriska, tad antropoloģijas sniegtā izziņa par cilvēces izcelsmi, attīstību un raksturīgajām īpašībām laikam gan būtu rakstnieka pasaules uztverei un sacerējumiem derīgāka par Džona Keidža iecienīto Zen budismu, kā arī Meistara Ekarta misticismu vai Dišanam tikamo šachu. Ja literatūras censonis nekritiski pieņem kaut ko līdzīgu dadaismam un neatbrīvojas no aplamiem sendienu ticējumiem par cilvēka ķermeni un psihi, tad paredzams, ka viņa darbos uzpeldēs jaunās dražas kopā ar vecajām dražām. Pēcmodernisma laikmetā rakstniekam jābūt īpaši uzmanīgam, lūkojot gan modernistu darbos, gan senlaicīgos veikumus atšķirt mākslinieciski vērtīgo no viduvējā vai pavisam nevērtīgā. Protams, ja nav intereses par kvalitāti, viss ir atļauts un pieņemams.

Tiem rakstītājiem, kas vēl rūpējas par kvalitāti, agri vai vēlu nāksies atzīt, ka prozā – īpaši romānos un garākos stāstos vai apjomīgās novelēs – autors nedrīkst gandrīz pilnīgi atteikties no reālisma un ka izkopta valoda ir nozīmīga labas prozas sastāvdaļa. Šai ziņā Flobēra iecere – *reālisms ar stilu* – joprojām ir būtiski pareiza. Manuprāt, Flobērs drus-

John Ronald Reuel Tolkien

Šāna Glisona (Sean Gleason) karzš

ku par daudz uzsvēra atturīgu pašizpaušmi: sprediķošana tiešām neiederas mākslā, bet nav par ļaunu, ja var manīt veidotāja intereses un viņa sensibilitātes īpatnības. Pievērsoties reālismam, Flobērs bija spiests izteiksmē un skatījumā atturēties no romantisma, kas bija viena no viņa individualitātes pamatiezīmēm. Viņa individualitāte nevarēja pilnīgi iekļauties *Bovari kundzes* veidošanā; šķiet, ka pa daļai tādēļ Flobēram nācās tik smagi pūlēties, darinot sava vēstījuma izteiksmi. Mūsu Blaumanis bija īstāks reālists nekā Flobērs un laikam rakstīja bez lielām grūtībām; Blaumaņa darbos samanāmā individualitāte neliecina par lielu vērienu, bet tā bija piemērota realistiskai prozai. Flobēra talantam bija prāvs vēriens, taču viņa metodes zināmā mērā nomāca pašizpaušmi. Domāju, ka pagājušā gs. 20. vai 30. gados dzimis un Flobēram iedabā līdzīgs rakstnieks nebūtu agrā jaunībā sācis attīstīt pārāk romantisku individualitāti. Vēlāk šāds autors būtu rakstījis visai brīvi, nevairīdamies no diezgan atklātas pašizpaušmes. Šaubos, vai „20. gs. Flobērs” būtu pievērsies īpaši „trakiem” eksperimentiem: sliekšme uz nopietnu un rūpīgu veidošanu, kas ir drīzāk iedzimta nekā sadzīvē apgūta, nav savienojama ar dadaistu un viņu gara radnieku destruktīvajām vai vieglprātīgajām izdarībām. Man šķiet, ka Flobēra iedabā šī sliekšme bija stipra, neno-mācama. □

Kafkas *Metamorfoze*
(*Die Verwandlung*)

I.G. Mosina zīmējums

MAIJA MEIRĀNE – ĒRPF LAUREĀTE 2007

Trīs gadus pēc dzejnieka, žurnālista un redaktora Raistera (1905-1967) nāves tiek nodibināts *Ērika Raistera Piemiņas fonds* un ĒRPF balva – ar mērķi atbalstīt un rosināt centienus žurnālistikā, literatūrā un vēstures pētniecībā. Šogad fonda valde balvu piešķir dzejniecei, redaktorei, grafikei un pedagoģei Maijai Meirānei (dz. Krustāne, precējusies ar JG redakcijas locekli, Dr. Juri Šleseru).

II Pasaules kara beigu posmā kopā ar vecākiem Maija nonāk Vācijā (1944), kur Lībekas bēgļu nometnē beidz pamatskolu un iestājas Neištates (Neustadt) latviešu ģimnazijā. Kad no Vācijas bēgļu nometnēm sākas *Lielā Izklīšana* (40. gadu beigās, 50. gadu sākumā), Krustānu ģimenei par politiskās trimdas turpinājumu kļūst ASV (1949), kur, pēc amerikāņu vidusskolas beigšanas Baltimorā, Maija beidz Merilandes Mākslas institūtu (Maryland Institute) ar BFA (Bachelor of Fine Arts) grādu dizainā (1958) un Rodailandes Dizaina institūtu (Rhode Island Institute of Design) ar maģistres grādu (1966) grafikā un mākslas pedagoģijā, kam seko grafīks, mākslas recenzentes, dizaineres, mākslas skolotājas darbs Bostonā, arī kādu laiku Baltimorā, un piedalīšanās ar grafikām grupu un solo izstādēs ASV un Latvijā (Ārzemju mākslas muzejā un Rīgas pilī). Starp daudzajām trimdas aktivitātēm minēsim tikai dažas – Bostonas latviešu teātra dekorātorē, Bostonas latviešu skolas pārzinē (1976-1984), literatūras skolotāja Beverīnas latviešu vasaras vidusskolā, lektore 2 x 2 un 3 x 3 nometnēs, atdzejojātāja (e.e. cummings, Robert Graves, Karol Wojtyła u.c.), mākslas recenzente un rakstu autore (par Jāni Plēpi, Dzintaru Freimani u.c.) trimdas periodikā, *Amerikas Latviešu mākslas apvienības (ALMA)* un *Latviešu Rakstnieku apvienības (LaRA)* biedre un tās žurnāla *LaRAs Lapa* redaktore (nr. 44-50, 1994-1999).

Jaunas, dzidras vēsmas uzpūš Maijas pirmie dzejojumi („Latgalei”, „Tītavas” un „Stāvos” – JG119, 1978), ar kuriem viņa pievienojas jaungaitnieku saimei. Līdz šim pēdējā dzejas kopa atrodama JG240(2005). Maija Meirāne nav daudzrakstītāja, bet erudītās, plašu kultūras apvāršņu dzejnieces precīzās un itetilpīgās dzejrindas, viņas izkoptais mākslas rokraksts nav sajaucams ne ar vienu citu. Viņas abi poētiski izcilie un grafiski skaistie autores

pašas iekārtotie krājumi jau tagad ir kļuvuši par mūsu dzejas dārgakmeņiem. No *Dūmistabas* (Toronto, 1987), tāpat kā no Kalmītes rījām, dveš senatnīguma elpa, zīmes no aizlaikiem, rūgtenas smaržas, dažādu folkloristisku burvestību noskaņas. Un, kaut arī *nāks velētājas ar palagiem, / un iesmels mūs madrigālos, visnotaļ zem visām palodām / dēd izmisums. Kāpēc dūmistaba?* Uz to atbildi rodam dzejnieces pēcvārdā: *Patiesā Dūmistaba atrodas brīvdabas muzejā, restaurētā guļbaļķu celtnē un ar aizšaujamo lūku loga vietā. Tā ir no Meirānu sādžas Gaigalavas pagastā, un tur, pirms 235 gadiem dzīvojis mans vectēva vectēvs. Bet tajā otrā Dūmistabā mīt septiņas nedēļas dienas, gadskārtas, satiktie un pazudušie draugi, dziesmas par sauli, svētkiem, par eglēm un prieku. Arī – zalkšu kauliņu krelles un pilādžu krusti. Un dūmi reizēm kož acīs. Bet tad es atšauju lūku, un ļauju, lai tie sajaucas ar garojošo zemi. Tātad ne tikai zīmes no aizlaikiem, bet vienlaikus centieni uzminēt, uztaustīt arī šodienas vārdu, parādīt to modernā estētiskā pasaulē. Arī naktsvēstulēs (2002, Rīgā) Meirāne meklē tautas maģiskā un šodienas vārda saliedēšanas noslēpumus. Un viņai tas*

izdevies – tāds ir literatūrzinātnieces, akadēmiķes Janīnas Kursītes atzinums, ar ko var būt tikai vienisprātis. Atšķirībā no *Dūmistabas*, *naktsvēstulēs* vārdi ir nomierinošāki, sāpju remdējošāki, arī tur, kur viņa uzrunā savus lielākoties jau pie tēviem aizgājušos līdzgaitniekus, īpaši spalvas biedrus, tāds kā Olafu Stumbru, Ivaru Ivasku, Arnoldu Šturmu un vairākas reizes savā laikā Bostonā mītošo eksildzejnieci un literatūrzinātnieci, 62 gadu vecumā mirušo Valdu Dreimani (*Lai šūpo Tevi, skanošu, / gaisa upes, / lai pārved mājās / debesu Daugava balta*). Daudz atzinīgu vārdu jāsaka par Maijas Meirānes sastādīto, rediģēto, apkomentēto un bibliogrāfēto rakstu krājumu Valdas Dreimanes piemiņai – *Kad dzīvošu otru reizi* (2006, Rīgā; skat. JG249:62-63), kam dzejniece veltī vairākus gadus, pati stāvēdama uz visu ļoti gaidītā trešā dzejkrājuma sliekšņa. Par savu literāro veikumu un sabiedrisko rosni Maija, kuŗa spiesta atstāt dzimteni kā maza meitene, šogad kļūst dubultlaureāte – gan *Ērika Raistera Piemiņas fonda* balvas, gan arī *PBLA Kultūras fonda*.

ĒRPF balvas saņēmēši (alfabētiskā secībā): Baiba Bičole, Ojārs Celle, Anšlavs Eglītis, Rolfs Ekmanis, Rita Gāle, Jānis Gorsvāns, Ervīns Grīns, Uldis Ģermanis, Benjamiņš Jēgers, Nikolajs Kalniņš, Jānis Krēsliņš, Elza Kezbera, Rita Liepa, Viktors Neimanis, Juris Šilenieks, Biruta Sūrmane, Mārītiņš Štauers, Dagmāra Vallena, Ingrīda Vīksna, Teodors Zeltiņš, kā arī bērnu žurnāls *Mazputniņš* un Rietumkrasta Vasaras vidusskola „Kursa” (audzēkņu apbalvošanai par labākajiem literāriem sacerējumiem). Nav nejaušība, ka no apbalvotajām personām tikai divas nav līdzī darbojušās *Jaunajā Gaitā*.

Nobeidzot dažī Maijas Meirānes atmiņu zibšņi par saviem senčiem un arī par pašas dzīves rītu: *Tēva dzimtā puse ir Meirāni Gaigalavas pagastā, ezeru zemē. Mātes senči ir ziemeļvidzemnieki. Esmu īsta rīdziniece, no laukiem nākušas vecmāmiņas audzināta. Vecāki abi skolotāji. Tiem vienmēr bija daudz darba, un man no viņiem tika tikdaudz kā svētdienas. Bet vecmāmiņa – tā pavisam cita lieta. [..] Visi smaržīgo zāļu un nezāļu vārdi, paražas, dziesmas, ticējumi un nostāsti manā apziņā ciešā tinumā ar vecmāmiņu, manas mātes māti. Ar viņas dzimtā pagasta – Umurgas Auru mājām. Tas esot bijis 1867. gada Umurgas baznīcas ģērbkambarī, kad krustvecāki ar bērnu – manu vecomāti – gaidījuši savu*

*kārtu pie mācītāja Juŗa Neikena. Turpat stāvējusi arī Neikena samta cepure. Krustmāte to uz brīdi uzlikusi bērnam galvā, lai bērns būtu – „gudrs kā mācītājs”. Augot manai vecaimātei lasīšana un skolas darbi viegli padevušies. Citi bērni viņai teikuši: „Nu, tev jau bija mācītāja cepure galvā!” [..] Pamatskolā dziedāšanas stundās rātņi sēžam uz zemiem zviedru soliem un dziedam „Skaista mana brāja sēta”. Klasē vienmēr ir kāds, kas mēģina ar savijātas rupjmaizes lodītēm. Tādam draud palikšana pēc stundām. Rīta lūgšanā aulā visi stāv taisnās rindās kā dižkareivji un dzied „Šauras mums tekas, grūti mūsu ceļi”. Dziesmas nozīme būs saprotama tikai pēc vairākiem gadu desmitiem. Un tad – ar nenomazgājamu tumšu tintes traipu uz labās rokas pirksta – nāk glītrakstīšanas stunda. Rakstāmspalva, dzēšampapīrs... bižu galus atkal kāds pamērcējis tintnīcā... Lasāmgrāmata jau pirmajās skolas dienās izlasīta... Brīvdzīvē visi skrien „tupsunišus”, lec „klases” (virzienā no elles uz debesīm) vai arī gaitenšos pa pāriem soļo dejas ceļā virzienā, turklāt deklamējot (ar izteiksmi!) muļķīgu skaitāmpantiņus vācu valodā: „August hat kein Glück zu Haus, August zieht zum Tor hinaus... [..] Lasīšanas prieks. Pašai vesels grāmatu skapis, tēta taisīts. Tajā krājas Cīruliši, Mazo un Lielo Jaunības Teku sējumi un neaizmirstamās, koši ilustrētās bērnu grāmatas! Visvairāk man patika tās ar Kovaļevskas un Kronenberga zīmējumiem. Vēlāk Tornā, bēgļu nometnē, kur itnekā jauna nebija ko lasīt, pēc atmiņas kladē pierakstījās visi atstāto grāmatu nosaukumi. [..] Ja vien būtu iespējams mūžā kaut ko nebijušu piedzīvot, es izvēlētos teiksmainos Latvijas ģimnaziju laikus. Tikko kā sākās iepazīšanās ar pamatskolas jaukumiem, jau rībēja Vidzemes zirgu pakavi pa Ārriģas bruģakmeņiem. No augsti piekrautiem vezumiem bira siens un bērnu balsis. Daugavas krastā prombraukšanai mūs gaidīja kuģis, un starp asarām toreiz Rīgas jumti tiešām vizēja saulē. Man bija deviņi gadi, un savā pirmajā dienasgrāmatā es ierakstīju, ka nemūžam citur negribu dzīvot kā atkal Latvijā!**

Rolfs Ekmanis

* Latviešu literatūras darbinieki Rietumu pasaulē. Jaunākais posms (Red. Biruta Abula, Valija Ruņģe, Aleksandrs Zariņš). Itakā, ASV: Mežābele, 1991:234-237.

Uldis Bērziņš

SUNS, VED SEVI SAITĒ!

Es sākšu no tā, par ko mums šodien jārunā, un ātri pāriešu pie tā, ko man runāt visvairāk gribas un pašam šķiet visbūtiskāk.

Lai apvaldītu rijīgo, zaglīgo, plēsīgo zvēru sevī, ir vajadzīga stipra saite, citkārt pat ar asiem nešpetniem ilknīšiem tuvu pie kažoka. Lai nākamībā nodrošinātos pret iekšējiem konfliktiem mūsu sarežģīti uzstrukturētajā sabiedrībā, mums vajadzīga visgarlaicīgākā likumu diktatūra, kas ar sviru, smilšu maišņu un asas adatas palīdzību novērstu pat arī to veiklāko slēpšanos aiz likuma "burta". Visvairāk to vajaga man. I šodien vēl esmu lepns, kā mežsargs un milicis paņēma mani, jaunu puiku, līdzī malū medībās – "šis neries nereizē!" Ja viņi aicinātu mani augstā amatā vai uz citiem tamlīdzīgiem piedzīvojumiem – kur ņemt dūšu, lai bezkaunīgi atteiktos? I šodien man gribas visur braukt bez biļetes, visur tikt iekšā par brīvu. Ja es tāds būtu viens, to jūs varētu viegli pieciest. Bet tak nē – visi klases puikas mēs uzaugām ar tādām jautri sportiskām idejām! Ja tas bija kolhozs – tā bija dubultā grāmatvedība, ja Rakstnieku savienība – tie bija sakari, kas palīdzēja izkarot privilēģijas savējiem, glābt savējos no nepatikšanām. Mēs necienījām un nemilējām ne Staļina Konstitūciju, ne "svešo valsti", kura ar likuma burta un revolūcionārās sirdsapziņas palīdzību gādāja par savu privilēģēto slāni un savu politisko komfortu. Mēs tikmēr plēsāmies ar savējiem, un krāpām un milējam viņus. Tā bija īsta, aizraujoša dzīve, tas bija skaisti, bet tā vairs neiet, ja negribam, ka šodien un rīt citi sauc šo valsti par svešu – tie, kuri par ministriem netiek, kuriem drošs trumpis var būt tikai dubultā grāmatvedība un trejkāršā draudzība. Ja šis valsts, šīs sabiedrības struktūras visādos administratīvos līmeņos paliek pie interešu nodrošināšanas kādiem vieniem, ja kādu vienu vai varbūt paši sava ekonomiskā un politiskā komforta nodrošināšanai droši ķeras pie aplinkiem grozījumiem likumdošanā, tās neko nespēs prasīt no kādiem "otriem" – vienīgi kukuli.

Zaļās, zaglīgās jaunības ieaudzinātā bezbiļetnieka morāle un ilgas pēc gardāka kumosa nav vienīgais suns, kas man sevī jānovalda ar stipru saiti. Otrs ir – paštaisnība, skaistā pārliecība par sava Dieva, savas ticības, savas partijas, savas apdraudētās vai pat jau "malā nostumtās" tautas lielo taisnību. Tāda

vai līdzīga pārliecība tūkstošiem reižu jau ir devusi vaiju vismežonīgākajiem instinktiem, un daudzās situācijās taisni barojusies no tiem. Paldies Dievam, mēs pēc sprādzieni vietām lūkojam vai nu ārzemju kartēs, vai vēsturē – pēc lielajām revolūcijām un "civilizāciju cīņās", pēc krusta kariem un Krievijas pilsoņu kara. Islāma "pilsoņu karos" drīz pēc Pravieša nāves bija spēcīgs grupējums - haridžīti, kuru vārds palicis vēsturē kā iracionālas asinskāres apzīmējums. Haridžīti parasti sodīja ar nāvi katru musulmani, kam nebija laimējis piederēt viņu kustībai – arī sievietes. Varētu likties dīvaini, ka haridžītu vardarbība nevērsās pret kristiešiem, pret jūdiem. Arī vecās arābu elkdievības sekotājiem vēl palika iespēja pieņemt haridžītu identitāti un stāties viņu pulkos. Iznāca tā, ka vieglāk un saldāk bija apkaut „ķecerus”, kuru ticība šķīrās tikai niansēs. Arī mūsdienās naidis visbiežāk par savu upuri izvēlas vismaz ģeogrāfiski tuvākos. Ne albāņi, ne serbi nemeklēja nīst mūs, tālos ziemeļniekus. Viņi atrada savus upurus tajā pašā ciemā, tajā pašā ielā. Serbi, horvāti un bosnieši runā un raksta vienā valodā – ar nelielām dialektālām niansēm, ne vairāk. No naida visspēcības viņus neglāba arī samērā lielais jaukto laulību skaits. Hutu un tutsi divās Āfrikas valstīs – Ruandā un Burundi arī runā vienu un to pašu valodu. Jaukto laulību bija samērā daudz, un 1994. gadā bendes lika saviem ciltsbrāļiem – vīriem un dēliem nogalināt savas sievas, mātes un vecmāmiņas. Ja kāds tautietis atteicās klausīt, tad hutu „nacionālās atmodas” aktivisti tiesāja viņu pēc savām tiesām gluži kā senie tuksneša haridžīti.

Mēs te ziemeļos savukārt zinām – mīli savu tuvāko kā sevi pašu. Un pat – mīliet savus ienaidniekus! Šie imperatīvi mums nav traucējuši periodiski pārvērsties satrakotu suņu barā. Suns, ko esam rātnu veduši sevi pie saites, pēkšņi izraujas ārā, sakož, saplosa. Tas ir drausmīgs morāls kritiens, vai ne – bet ir kādi mehānismi mūsos, kas liek mums nevis kaunēties un nožēlot, bet gluži otrādi – mīlēt sevi šajā brīdī. Savu naidu mēs tūlīt glorificējam un vēlāk – romantizējam.

Kādas man pašam ir garantijas pret iepriekš neparedzamu morālu kritienu? Piemēram - kā es izturētos uz grimstoša kuģa? Es nu jau gandrīz visu mūžu esmu baidījies izrādīt savas cilvēka būtības necienīgs taisni kādā katastrofālā situācijā. Viss, ko tieši vai netieši esmu par sevi uzzinājis – nu kaut vai

grūstīdamies rindā pie kases vai pilna kroga durvīs – vedina uz diezgan nomācošām pārdomām. Vai es spēšu palīdzēt citiem – jaunākiem, vājākiem – palīdzēt glābties citiem, un pats, vēsas apdomas vai baznīcā dzirdētā kontrolēts, puslīdz mierīgu prātu noslikt, nevis cīnīties ar sievietēm un bērniem par vietu laivā? Es esmu iztaujājis dažus, kas bijuši šādā situācijā. Pašreizējā un pašsavaldīšanās esot iespējama – vismaz „no sākuma”. Bet tad jūtu, ka mans sarunu biedrs nepasaka visu. Ir tādas detaļas, tādi apstākļi, ko viņš vislabprātāk neatcerētos. Un – varbūt arī vairs neatceras. Vēl vieglāk tam „ideālistam”, kas kaut kur „svešā kvartālā” nolīcis bumbu. Vienkārši neskaties bildes avīzē, un miers.

Ja man būtu tāds temperaments, tādas materiālās un intelektuālās iespējas, es sludinātu un cīnītos, lai spēja savaldīt zvēru sevi, suni un vilku sevī top par audzināšanas sistēmas pamatu un galveno saturu. Bet ne tāda temperamenta, ne tādas teikšanas man nav. Tādēļ augšminēto problēmu man nākas risināt tikai individuālā līmenī. Lielākais, ko varu – mēģināt arī citus rosināt uz pārdomām.

Kuģī, ar kuru esam devušies savā vēstures ceļojumā, nekas neliecina par sūci vai vētras tuvošanos. Mēs esam par slinku un par gudru, lai nīstu cits citu. Mums ir vīri un sievas, mīlnieki un mīļākās, kas savos mūžos saistīti ar to otru kultūras un vēsturiskās

apziņas svara centru. Divi mūsu kultūras un vēsturiskās apziņas svara centri harmoniski pastāv līdzās viens otram. Mēs pazīstam vieni otru un akceptējam vieni otru. Tikai – tādas pašas pašpārliecinātas muļķības kā es ir domājuši un paiduši tādi paši gudrinieki Kaukāzā, Balkānos, Ruandā, Burundi un Ziemeļīrijā. Asāmas štatā Austrumindijā, kur pēdējos gadu desmitos stabilizējusies plaša hindi valodu runājošo migrantu sabiedrība, humānisti raksta par integrāciju, bet asiņaini terora akti atkārtojas. „Nav tuvāku tautu par mums, azerbaidžāņiem un armēņiem – mēs dejojām kāzās, skatot vienām un tām pašām melodijām un esam gatavi sabučoties, sastapušies aukstajā Maskavā!” – Pagāja kādi gadi, un pārlicība par „savu taisnību” atbrīvoja cilvēkos niknu suni, plēsīgu vilku, romantiski jūsmīgu sadistu – tika pastrādāti mežonīgi noziegumi, par kuriem to līdzdalībnieki tagad visbiežāk jau klusē.

Naidam ir savas tehnoloģijas, kā pārvērst labi audzinātus pilsētniekus vai iejūtīgus, sapņainus lauciniekus trakojošu suņu baros. Tādēļ es ieteiktu katram būt vislaik modram par sevi un nekad nejusties pārāk drošam par to saiti, kurā viņš sevi ved. Vislaik pārbaudi sevi – cik noteikta ir tevī tā robeža, kas nošķir tevi no glēvu linčotāju pūļa vai augsti motivētu spridzinātāju brālības? Un – brauc bez biļetes, brauc vesels, ja zini, ka pratīsi i pajokot, i pasmaidīt, kontrolieriem maksādams. □

Pie Brīvības pieminekļa. Šie divi vīri visu laiku spēlē tikai latviešu mūziku. Un, salīdzinot ar citiem ielu muzikantiem, tiešām labi - tā fotouzņēmuma autors Jānis Paulis.

Franks Gordons

IENAI DA NEGAISI!

Vēstule no Telavivas

700 verdzības gadi – šo iesīkstējušo priekšstatu mēģinājis piezemēt un demistificēt Jānis Krēslīņš seniors, tostarp arī *JG* slejās, un tomēr naidis pret vāciešiem, īpaši pret *baroniem*, raksturo gan Vidzemes, gan Kurzemes latviešu mentalitāti un vijas cauri likteņgai tu līčļočiēm, spalgi uzliesmodams Kauguru zemnieku nemieros, 1905. gada muižu dedzināšanas paroksismā, latviešu strēlnieku spītīgajā varoņgarā, ieskaitot, protams, sarkanās Latdivīzijas izlauzumu caur Perekopa zemes šaurumu, lai satriektu *melno baronu* Vrangelu, 1919. gada Cēsu kaujā, 1920. gada radikālajā zemes reformā – līdz pat Valsts un ministru prezidenta, Tautas Vadoņa un Zemes Saimnieka Dr. Kārļa Ulmaņa radiatornai, ko mums, Franču liceja skolēniem, lika noklausīties plašajā vestibilā un kuŗā runātājs, nosodot latviešus, kas devās vācbaltiem līdzī uz vērmahta iekaroto *Warthegau*, nošņāca: *Lai viņi brauc – uz neatgriešanos!*

Šis naidis bija, var teikt, iezīdies latviešu genos, kaut gan – un varbūt tieši tāpēc – pietiek sabūt kādu laiciņu Lībekā vai Brēmenē, lai saprastu, cik vāciska savā veidolā ir Rīga – no Prezidenta pils līdz Matīsa tirgum, un latviskā kajai no Dievzemītes īpatnībām – Dziesmu svētkiem ierosme nāca no sadrumstalotās Vāczemes novadu koŗu saietiem 19. gs. pirmajā pusē, nemaz jau nerunājot par studentu korporāciju (*Burschenschaft*) struktūras un rituālu strikto kopēšanu *Letonijā*, *Selonijā* utml.

Tomēr šis sīkstais, spītīgais naidis šķita neizskaužams – līdz 1940.17.VI. Pietika ar vienu pašu *Baigo gadu*, lai šis, varētu šķīst, mūžīgais naidis izplēnētu, kad 1941.1.VII iesoļoja smaidīgie, vasaras saulē iedegušie, staltie gaišmatainie *vērmahta* zaldāti – *die Landser*, nomainot apriebušos skrandu armiju, kuŗu vidū netrūka trulu aziātisku viepļu (nabaŗa rekrūši no Taškentas un Ķimkentas). Patiešām, etnopsiologiēm ir pamats apmulsť: tik spēja veselas tautas iesīkstējušās mentalitātes maiņa ir rets gadījums!

Tiesa, kad man kā uz tālo Kazachiju evakuētam pusaudzim 1943. gadā no Kirovas pieņāca uz sliktā papīra iespiestā iknedēļas *Cīņa*,

tās literārajā pielikumā varēja lasīt Rokpeļņa, šķiet, un Griguļa šausmu stāstus par fričiem, kas Ostlandē izvaro šķīstas latvju jaunavas. Un daŗs labs Sarkanarmijas 49. latviešu gvarde divīzijas kareivis patiešām iedomājās cīnāmiēs pret Melnā Bruņnieka pēctēciēm, bet tas nu bija vecās *fobijas* vājš atspulgs, un drīz vien meitenes *paņēma* un pulksteņus *atņēma* tie, kas šos fričus no Zemgales ārēm padzina.

Kas nu tagad, pēc otrreizējās padomju okupācijas pusgadsimta un 15 atjaunotās neatkarības gadiēm, paliek? Par īstu naidu varbūt būtu pārspīlēti runāt, bet nepatika iepretim krieviēm, kas ietiepīgi atsakās apgūt pamat tautas valodu, joprojām liek sevi manīt, un Lielais Austrumu kaimiņš joprojām šķiet glūnīgs un draudīgs. Un vācieši? *Gētes institūtā* apmeklētāju skaits atpaliek no publikas, kas pilda ASV Informācijas centra lasītavu...

No Daugav' abām malām pārcelsimies uz Vidusjūras austrumkrastu, kur Telavivas normalē, ko sauc par Diŗo pauguru, nu jau labu laiku mājo šo rindiņu rakstītājs.

To *fobiju*, ko tagad dēvē par antisemitismu, es te neskaršu, jo tā ir pārļaicīga, gandrīz vai globāla parādība, tai veltīti neskaitāmi sējumi un tā pamatā saistīta ar manas tautas staigāšanu daudz u gadsimtu gaitā, ar tās – kā tas tik jauki skan angļiski – *ubiquity*. Pieskaršos tikai emocijām, kas saistītas ar šāuro zemes strēmeli, kuŗa žīdiēm ir *Eretz Israel*, bet arābiēm *Falastin*.

1947.29.XI, kad ANO Kopsapulce nolēma sadalīt britu mandāta pārziņā esošo Palestīnu divās valstīs – arābu un žīdu, tur vēl nebija neviena nopostīta palestīniešu ciema, nebija konfiscēts neviens hektārs arābu zemes, netika no savām mājām padzīts neviens musulmanis. Taču arābu naidis pret *cionistiem* kopš 1917. gada novembra, kad Lielbritānijas ārlietu ministrs lords Balfūrs apsoliŗa žīdiēm *māŗvietu* (*a national home*) Palestīnā, bija audzis augumā.

To var saprast un izskaidrot: Palestīnas arābi vēl turku kundzības laikā, ko izbeidza I Pasaulē karš, neiebilda pret dziļi dievticīgu žīdu vēlmi nomirt n tikt apglabātiēm Jeruzalemē (kur kopš 1877. resp. 1897. gada atdusas mani senči, kuŗi vecumdienās bija atbraukuši no Pumpjanu miesta, dienvidos no Bauskas), un klanīties Tam Kun-

gam pie Raudu mūra, būdami, kā rakstīts Juŗa Alunāna rediŗetajā ģeogrāfijas mācību grāmatā (izdots Jelgavā pie Steffenhāgena) *sveŗnieki kā visur*. Pavisam cita lieta – gados jaunie, uzņēmiegie cionisti, kas, sākot ar 19.gs. nogali apmetās Palestīnā, par trimdā savākto naudu pirka zemi, kas bieŗi vien bija purvaina vai tuksneŗaina, dibināja ciematus, kopsaimniecības – *kibucus*, un sprauda sev par mērķi – **klūt par vairākumu** savā vēsturiskajā tēvzemē. To vēl tikai dzimstoŗā arābu nacionālisma ideologi nevarēja pielaut, jo ŗis iecelotāju kontingents bija eiropiskas, pa pusei liberālas, pa pusei sociālistiskas vīzijas iedvesmots, un Telaviva – *the first Hebrew city* – bija pilnīgs pretstats tipiski austrumnieciskai pilsētvidei.

Divas tautas cīņā par vienu zemi, kuŗas kopplatība nesasniedz pat pusi Latvijas. Un pēc tam, kad Palestīnas arābi un apkārtējās arābu valstis noraidīja augŗminēto ANO Kopsapulces rezolūciju, paziņojot, ka ŗidiem te **nav nekādu** tiesību, 1948.gada pavasarī sākās mūsu t.s. Neatkarības karŗ, un ŗis *eksistences cīņas* gaitā tika nopostīti arābu ciemi, konfiscēta zeme, padŗiti vai iebiedējot izstumti kāds pusmiljons arābu.

Par tālāko konflikta gaitu sarakstīts milzum daudz. Te tikai jāatzīmē, ka līdz t.s. otrajai *intifadai*, līdz 2000. gada rudenim, konfliktam bija teritoriāls raksturs, runa bija par demarkācijas līnijām, robeŗām, apmetnēm, bufera zonām, ūdens resursiem, pieeju jūrai un lidostām.

Bet pēdējos septiņos gados konflikts ieguva – arābu pusē – reliŗisku, mesiānisku, galīgi neracionālu raksturu, par ko liecina simtiem *suicide bombers*: vīrieŗi, tostarp pusaudŗi, un arī sievietes ziedojas, uzspridzinot sevi – *Allah* vārdā un paradīzes gaidās – kopā ar maksimālu skaitu nevainīgu sirmgalvju, sievietu, bērnu.

Ir jau ŗīdu pusē fanātiķi, reliŗiski nacionālisti, nedalāmās senču zemes jūsmonī, bet, dzīvodams Izraēlā kopŗ 1972.gada varu apliecināt, ka ŗie dullie spītņieki ir mazākumā un, ka mūsu tauta visumā gatava teritoriālam kompromisam, ja vien pretējā puse pārvarēs reliŗiski motivēto nepiekāpību. Diemŗēl gan sunītu *Hamas*, gan ŗītu *Hezbollah* uzskata, ka Tuvajos Austrumos nav un nebūs vietas sveŗķermenim, vēŗa augonim – cionistiskajam veidojumam – *The Zionist Entity*. Gazas josla kļuvusi par *Hamas* „pūzni”, un

t.s. Rietumkrastā savstarpējā neuzticība liek tālāk gruzdēt konfliktam, skanot prātiŗiem vārdiem, kam nav seguma. Skumji, bet tā nu tas ir 2007. gadā pēc Kristus, 5767.gadā pēc jūdu kalendāra, 1428. gadā pēc musulmaņu kalendāra.

Vēl viena zeme ar diviem nosaukumiem: albāņiem tā ir **Kosova** (ar burtu „a” galā), kas nozīmē sulīģus bumbieŗus. Turpretim serbiem tā ir **Kosovo** (ar „o” galā), no vārda „kos” – melnais strazds. Konflikta sirds, konflikta serde ir kauja, kas notika 1389.28.VI, kad turku karaspēks sakāva serbu valdnieka pulkus. ŗī kauja notika klajumā, ko serbu valodā sauc *Kosovo polje*, t.i. Strazdu lauks. Serbi bieŗāk lieto ŗā novada pilno administratīvo nosaukumu – KosovoMetohija, isināti KosMet. Metohija nozīmējot klosteru zemi, vārdu sakot – pareizticības svētvietu.

Serbijā gandrīz visas politiskās partijas, izņemot kādu sīku liberāļu grupu, kategoriski noraida paŗu domu, ka Kosova vairs nebūtu – kaut vai autonoma – Serbijas sastāvdaļa. Viņuprāt ŗis novads ir serbu tautas ŗūpulis, serbu nācijas dvēsele, serbu gara talismana utml. Pareizi, 14.gs. nogalē tur izkristalizējās serbu nacionālā identitāte, turklāt ar ļoti spēcīgu reliŗisku *komponentu*. Daudzie pareizticīgo klosteri un baznīcas, kas izkaisītas Kosovā, pievelk ne tikai tūristus, bet arī svētceļņiekus. Bet nelaime – serbiem! ir tā, ka ŗai novadā 90 procenti no iedzīvotāju kopskaita ir albāņi, kamēr serbi – nepilni 10 procenti – izbārstīti, un tikai ziemeļos puse no Mitrovicas pilsētas ir etniski serbiska.

Savstarpējais naidis ir briesmīģs, Dievidslāvijas „pārpalikuma” prezidents Miloŗevičs 1999.gadā izvērsa etnisku tīrīŗanu, kas noveda pie masu slaktiņiem (nogalināto albāņu skaits – 10 000), pie milzīģām bēģļu strauŗēm, pie genocīda draudiem. NATO, kā zināms, iejaucās, un pēc pamatīģas bumboŗanas serbu karaspēkam bija jāizvācas. Pēc daŗiem gadiem Kosovos albāņi, izmantojot kādu incidentu, atriebās, dedzinot klosterus; albāņu atriebībai par upuri krita ap 1 000 serbu.

Un tomēr serbu nacionālisti aļojas, pieŗķiŗot konfliktam reliŗisku nokrāsu un zākājot albāņus par dŗihadistiem, vahabītiem utml.

Albāņi gan ir pārsvarā musulmaņi, bet pieŗer pie ŗis ticības mērenās strāvas. Viņu vidū

ir daudz *sufiju*, kas sludina iecietību. Un tas nav grēks, ka viņiem ir daudz bērnu, kamēr serbi no kalnainās Kosovas pakāpeniski pārvielojas uz auglīgo Moravas ieleju, un tur – no Belgradas līdz Nišai un Kragujevacai – ir serbu tēvzeme, viņu mājas, ko neviens negrasās atņemt.

Kad rakstu šīs rindiņas, Kosovas statuss – neatkarība, ierobežota patstāvība, pārejas periods NATO paspārnē – vēl nav noskaidrots, jo Krievija, kas „no laika gala” akli aizstāv Serbiju, spurojas pretim. Skaidrs ir tikai tas, ka savstarpējais naidis ir kvēlošs. Albāņi vīsta dūri, izdzirdot runājam kaut dažus vārdus serbiski, un serbi savukārt necieš pat albāņu *smaku*...

Visbeidzot – armēņi un azeri. Es te nepiešķaršos 1915. – 1918. gadu genocīdam Turcijas austrumos, kam par upuri krita pusotra miljona armēņu. Tas, tāpat kā holokausts, ir neizsmejams temats. Vērts pakavēties pie šaurāka aspekta – nebeidzamā konflikta Aizkaukāzā starp turienes armēņiem un turkvalodīgajiem azeriem – pie kam ne tikai Kalnu Karabahas jeb Arcahas, bet arī Nahičevanas, Zangezuras un citu *strīdīgu* teritoriju dēļ. Arī te naidis ir drausmīgs, dziļi iesakņojies. Un tikai Staļina, Hruščova, Brežņeva satrapu dzelžainais tvēriens neļāva kaislībām kļūt par asinsdzīrēm. Tas pat nav strīds starp kristietību un islāmu, tas ir konflikts starp divām mentalitātēm. Kad man lika zubrīt *VK(b)P vēstures īso kursu* un Staļina biogrāfiju, nācās uzzināt par 1905. gada tatāru-armēņu slaktiņu (*tataro-arm-*

Raksta autors Franks Gordons (vidū) ar Latvju Dievturu sadraudzes pārstāvi Maiju Medni un emeritēto vēstures profesoru Andrievu Ezergaili 3 x 3 nometnē Ņujorkas Katskiļu kalnos 2005. VIII.

janskaja rezņa). Par tatāriem toreiz dēvēja islamicīgos turkvalodīgos Aizkaukāza iedzīvotājus, kamēr šie cilvēki sevi „apzinājās” par azerbaidžāņiem tikai 1918. gadā. Viņi slaktēja armēņus, armēņi slaktēja viņus laikposmā no 1918. līdz 1921. gadam pa vairākiem lāgiem, nesaudzējot ne sirmgalvjus, ne bērnus.

Padomju Savienībā bija divas pilsētas – Odesa un Baku, kuŗu iedzīvotāji sevi uzskatīja par odesītiem un „bakinciem”, *urban multiethnic community*. Odesā bija kopības sajūta starp krieviem, žīdiem, grieķiem, Baku – starp azeriem, armēņiem, krieviem. Bet otrajā gadījumā tas bija pašapmāns: azeri apskauda izveicīgākos armēņus, un 1990. gada janvārī sarīkoja asiņainu grautiņu, iejaucās padomju tanki un savukārt krita daudzi azeru civiliedzīvotāji. Vārdu sakot, Baku armēņu kopiena – ap 400 000 cilvēku kļuva par bēgļiem.

1958. gadā, kad es kā nesen dzimušās *Rīgas Balsis* žurnālists viesojos pie vēl jaunākās vakara avīzes *Večernij Baku* kolēģiem, viņi man par godu sarīkoja banketu. Tie bija pārsvarā jauni, visi, protams, partijas biedri. Kad pajautāju, vai viņi apgraiza savus dēlus, viņi korī atbildēja: *Protams, kā tad citādi!* Tātad tomēr musulmaņi. Un kad jautāju, kā viņus sauc, atskanēja viscaur turciski, „pagāniski” vārdi, piemēram, Alparslans, kamēr Mehmedu bija maz.

Un tagad, kad pagājis gandrīz vai pusgadsimts, tīmeklī visos armēņu portālos atskan tramīgas balsis – sak, mums pretim stāv visa turciskā pasaule (*the Turkic World*) no Ankaras līdz Astanai (Kazachstānas galvaspilsētai) un mūsu vienīgais balsts ir mūsu diaspora: pašā Armēnijā trīs miljoni, Maskavā vien – miljons, Losandželosā vēl miljoni!

Te vērts atgādināt kādu interesantu epizodi. 1970. gada augustā, Brežņeva valdīšanas zenītā, es sēdēju kādā Erevanas kafējnicā. No terases pavērās lielisks skats uz ielejā izpletušos Armēnijas galvaspilsētu, un caur dūmaku, Turcijas teritorijā, rēgojās armēņu svētais kalns – Ararats. Man blakus sēdošais pasirmais armēnis šķendējās, ka visi plūstin plūst uz Erevanu, kamēr lauki tukšojas. Rādidams uz pavisam tuvo aizrobežu, viņš man teica: *Skaties – viena vienīga atombumba – un mēs esam pagalam!*

Savdabīgā griezumā arī te varētu teikt: divas pasaules – un nedzēšams naidis. □

Juris Šlesers

GRŪTS DARBS – SMAGS LAIKS, VIEGLI ŅEMTS

Aivars Pētersons. *Krustugunīs/Latviešu karotmāka 1940-1945/ 60 gadus no tautas slēptais*. Rīgā: autora izdevums, 2007. 600 lpp.

Garas profesionālās karjēras kalngalā Aivars Pētersons izkratīja sava darba kabineta atvilktnes un radās monografija *Krustugunīs*. Tajā ir daudz! Grāmatu veikalos tā parādījās 2007. gada maijā un momentā ieguva milzīgu publikas ievēriību. Jūnija beigās publicists Juris Paiders komentēja *Neatkarīgajā Rīta Avīzē*, ka jau vairāk kā mēnesi tā „gozējas [Valtera un Rapas grāmatnīcu] pirktāko grāmatu topa pirmajā desmitniekā.”¹

Ko lai saka? 600 lappušu detalizētas speciālizētas informācijas ar vairāk kā 170 melnbaltām kartēm, šēmām un tabulām, caursētas secinājumiem, profesionālām, politiskām un personīgām atziņām – un patriotiskām jūtām. Varētu priecāties autoram līdz par daudzajiem pircējiem – bet uzmanības bažas: cik no tiem grāmatu ir tiešām izlasījuši, un cik no lasītā izpratuši? Un – kas ir darba *mērķauditorija*?

No grāmatā atrodamās informācijas un interneta paņemšanas uzzinu – autors dzimis 1933. gadā, ir atvaļināts pulkvežleitnants un mācībspēks, vadošais pētnieks Latvijas Nacionālajā Aizsardzības akadēmijā, publicējis vairāk kā desmit rakstu populārā un militārā periodikā, un grāmatu par Berlīnes krišanu.² Agrākā *Krustugunīs* minētā autora publikācija ir no 1979. gada, Madonas laikrakstā *Stars* – par 1944. gada kaujām Vidzemē.³ Autors grāmatas priekšvārdā atsaucas uz „daudzu notikumu aculiecinieka personīgo pieredzi, dienestu armijas vadības punktus, komandējot kaujas formējumus, pasniedzot kaņamākslu Latvijas Nacionālajā Aizsardzības akadēmijā un lasot lekcijas Eiropas militārajās mācību iestādēs, analizējot un apkopojot daudzus autoram tikai pēdējā laikā pieeja-

mos avotus.” Šo monografiju viņš raksturo kā „pētījumu par Latviju un tās kaņavīriem pēdējā pasaules kaņ krustugunīs.”

VĒSTURE VAI PUBLICISTIKA?

Periodikā Pētersons apzīmēts kā „kaņ vēstures pētnieks” un „militārvesturnieks”. Publicists Paiders savā rakstā tomēr izvairās pieņemt *Krustugunīs* kā zinātnisku vēstures darbu, dodot priekšroku citam apzīmējumam – „vēsturiskās publicistikas” žanrs. Neprecizitāšu un (kaut sīku) paviršību tiešām netrūkst.⁴ Nevaru, protams, pretendēt uz vēsturnieka nedz vēstures publicista apzīmējumu (esmu ārsts), bet gribas piekrist Paideram. (Par militāro *faktu* patiesumu nemaz nemēģināšu diskutēt! Kaņ māksla man diametrāli sveša.)

Paiders uzsver Pētersona „kaismīgo Latvijas patriotismu”, kareivīgo attieksmi pret 1939. un 1940. gada krievu agresivitāti – un apbrīno viņa spēju to pamatot ar „simtiem argumentu”. Pēc viņa domām šie ir pareizie kritēriji, ar kuriem vērtējama Pētersona „vēsturiskā publicistika” (aizmirst par zinātniskumu!). Šādi aizstāvēdams *Krustugunīs*, Paiders ir saudzīgs. Viņa paša vēsturiskā publicistika⁵ lasās labāk – vismaz šim lasītājam no tās vairāk „pielipa”.

MĒRĶAUDITORIJAS NESKAIDRĪBA

Grāmata sastāv no vienpadsmit nodaļām un pielikuma. Pirmā nodaļa apskata pirmskaņ periodu (īpaši Hitlera un Staļina *danse macabre*) un padomju okupāciju, otrā Latvijas aizsardzības plānu un iespējas aizstāvēties pret padomju agresiju. Nākošās astoņas daudz maz chronoloģiski sedz 1941.-1945. gadu posmu, bet vienpadsmitajā nodaļā „Latviešu kaņotmāka” autors 29 lappusēs atkārtoti diskutē par daudz un dažādiem tehniskiem un teorētiskiem militāriem jautājumiem, no kuriem galvenie šķiet „operāciju mākslas pamati un evolūcija” un „mazo

4 Traucē arī simplicitistiskie izteicieni, piemēram: „Taču Latvijas lielākā nelaime bija tās nespējīgie politiķi ...” (15); „Jautājums var būt tikai tāds: vai mēs aizstāvēsim savu valsti un tautu un kā to darīsim. Kur sākas un beidzas politikāņu iejaukšanās, jo katrs, kas runā kaut ko par politisko atbildību, ir absolūti bezatbildīgs subjekts.” (80); „... tautas nodevības kalngals, ...” (par Ulmani 1940.16.VI., 81); „... mūsu politiķu nespēja un neticība tautai un tās kaņavīriem.” (520)

5 *Arābu laiki Latvijā*. Rīgā: Zvaigzne ABC, 2002; *Senlatviešu rakstības noslēpumi*. Rīgā: Zvaigzne ABC, 2003.

1 „Eseja vēsturiskās publicistikas aizstāvēšanai”. *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 2007.29.VI

2 *Mums jāpārnāk! Latviešu kaņavīri – pēdējie Berlīnes aizstāvji*. Rīgā: Aplis, 2003. 304 lpp.

3 „Madonas operācija”. *Stars* (Madonā), 1979. -25.IX.Uz publikāciju norādīts *Krustugunīs* 337. un 368. lpp.

valstu kaņamākslas īpatnības". Šeit un agrāk, Somija tiek izcelta kā svarīgs piemērs, no kā mācīties. Pielikumā dažādi dokumenti un fakti, no kuriem īpaši nozīmīgs staļinistu noslepkavoto vai apcietinājumā mirušo latviešu ģenerāļu saraksts (pāri par 50!)

Šī megadarba lielproblema ir mērķauditorijas neskaidrība. Kā militārvēsturiskam darbam, tam būtu jābūt zinātniskam – piemērotam speciālistu kritiskai izvērtēšanai. Par to lai spriež militāro zinību speciālisti un vēstures zinātnieki. Bet cik tādu bija satracināto *Krustugunīs* pircēju pūli? Šķiet, pircējus pievilināja intriģējošie apakšvirsraksti: *Latviešu kaņotmāka ... 60 gadus no tautas slēptais!* (Gandrīz kā *Davinči kods ...*) Grāmatu jau neviens veikalā neizlasīja.

No veikalnieciskā viedokļa, šī, protams, nav problēma. Bet lasītājs, kas cerēja daudz ko iemācīties, varētu justies pievilts. Ne jau, ka grāmatā nebūtu daudz informācijas, un šodienas lasītājam daudz tiešām varētu būt jauns – sevišķi, ja nav jau izlasījis daudzus trimdas izdevumus par šiem notikumiem, kā arī pēdējos 16 gadus atvērtos arhīvus Latvijā un Krievijā. Tomēr bija *loti* grūti izvētīt *svarīgo* no milzīgā militāro detaļu lēveņa, ko pulkvežleitnants Pētersons savā kaņā pētnieka mūžā savācis un visu burtiski *sabēris* šajā monografijā. Pieiešu tai no *nespeciālista* lasītāja viedokļa – kas nezin izšķirt divīzionu no divīzijas vai fronti no teātra. Pakavēšos arī dažos sānceļos, kuņos šis ciniņš mani ievēda.

KĀ BŪTU, JA BŪTU NOTICIS CITĀDI?

Grāmatas idejiskā virstema ir tā pati, kuņ nesen pūda „*kā būtu, ja būtu noticis citādi*” žanrists Ainārs Zelčs pērn publicētajā romānā *1940*,⁶ un pirms tam pētījis un analizējis kontroversiālais igauņu vēsturnieks Magnuss Ilmjervs (Magnus Ilmjärv) monografijā *Klusā padošanās*.⁷ Zelčs un Pētersons abi pārliecināti, ka vienīgais pareizais solis Latvijas valdībai 1940. gada jūnijā bija militāri pretoties okupācijai. To vajadzējis darīt jau arī 1939. gada rudenī, kad Padomju savienība prasīja sev militāras bāzes Latvijā. Somija pretojās un saglabāja savu neatkarību. Latvijai vāja-

6 1940. Rīgā: Zvaigzne, 2006; recenzija: Juris Šlesers. „Mēs kaņosim – Ulmanis”, *Jauņā Gaita*, nr. 246, 2006.IX, 60-62.

7 Magnus Ilmjärv. *Silent Submission/ Formation of Foreign Policy of Estonia, Latvia and Lithuania/ Period from Mid-1920-s to Annexation in 1940*. Stokholmā: Stockholm University, 2004. (Angļu valodā, 592 lpp.)

dzējis tāpat. (Ilmjervs domā citādi.)

Pētersons uzsvē, ka Latvijas armijas vadība bija izcili kompetenta mazas valsts aizsardzības plānošanā un latviešu kaņavīri ir pierādījuši izcīlas kaujas spējas. Izmisuma un patriotisku jūtu iespaidā, tie visās 2. pasaules kaņā kaujās pret abiem ienaidniekiem (dažkārt arī pret saviem tautas brāļiem pretējā pusē) centībā un varonībā pārspējuši gan ienaidniekus, gan savus vācu vai krievu cīņas biedrus. Ar šiem faktoriem 1939. vai 1940. gadā būtu varēts stāties pretim arī lielam pārspēkam. Nepietiekamo Latvijas armijas apbruņojumu autors gan piemin (99), bet atstāj nerisinātu.⁸ To, tāpat kā nesekmīgo kopējas aizsardzības diplomātiju ar Igauniju, Lietuvu un Somiju, lasītājs, protams, var likt uz atkārtoti pieminēto „nеспējīgo politiķu” birkas.

SOMIJA KAŅOJA ...

Kā argumentu militārai pretošanās Pētersons uzdod 2. pasaules kaņā Latvijai zudušo iedzīvotāju skaitļus: 130.000 kritušo, no tiem ap 80.000 vācu armijas sastāvā; 260.000 represēto un Latviju atstājušo. Salīdzinājumā – Somija zaudējusi 19.545 kritušo. (78) Autora secinājums: ar militāru pretošanos – arī vēl 1940.VI – „mēs nekad nezaudētu tādu skaitu kritušo un bezvēsts pazudušo un mums nelabvēlīgo imigrantu masu ievēšanu deportēto vietā.” (79) Nu – var jau būt ... bet arguments strauji saplok, kad uzzinu (no cita avota⁹), ka visā 1939.-1945. g. periodā Somija zaudēja 90.000 kritušo. Šķiet, ka Pētersona uzdotais skaits attiecas tikai uz 1939.-1940. g. Ziemas kaņā, bet lasītāju tas maldina.

Pie Somijas atgriežamies atkārtoti. Tiek uzsvērtā līdzība Somijas un Latvijas virsnieku augstā līmeņa kaņamākslas apguvē un stratēģiskā, operatīvā un taktiskā plānošanā, un abu tautu kaņavīru lielā drosmē, dzimtenes mīlestībā un kaņotspēja – bet maz uzmanības vēltīts materiālām, ģeografiskām un vēstu-

8 1939. g. rudenī, kad krievi pieprasīja bāzes Baltijā, abi vadošie ģenerāļi, Balodis un Berķis, atzina, ka Latvija nav spējīga pretoties, jo – „Armijai nebija pietiekami ieroču”. Ulmanis toreiz gribējis mobilizēt armiju, tomēr abi ģenerāļi viņu pārliecināja to nedarīt, bet pieņemt Maskavas prasības. Avots: Juka Rislaki (Jukka Rislakki). *Kur beidzas varavīksne/ Krišjānis Berķis un Hilma Lehtonena*. (Tulkots no somu valodas.) Rīgā: Jumava, 2004, 181-183. Par bruņojuma problēmām, skat. arī: Edgars Andersons. *Latvijas vēsture 1920-1940/ Ārpolitika II*. Stokholmā: Daugava, 1984, 138-144.

9 Juka Rislaki (Jukka Rislakki). *Klusā slēptāju zeme Somija*. (Tulkots no somu valodas.) Rīgā: Valters un Rapa, 2003, 70.

riskām atšķirībām. Somijas iedzīvotāju skaits bija ap 3,9 miljoni, tikai divas reizes lielāks nekā Latvijas, bet grāmatīnā par Somiju¹⁰ uz-zinu, ka – pretstatā latviešiem – somiem pirmajā pasaules karā nebija jākalpo Krievijas armijā un Somijā kara darbības nebija. Tikai pēc Krievijas revolūcijas un Somijas neatkarības nodibināšanas tur norisinājās nepilnus 4 mēnešus ilgs, kaut asiņains, pilsoņu karš ar apmēram 35.000 upuru. Somi lepojas, ka viņu valsts bija vienīgā, kas nomaksāja ASV savus pirmā pasaules kara parādus. Liekas, ka tas norāda ne tik vien uz somu izcilo uzcītību un pienākuma apziņu, bet arī uz salīdzinoši vieglāku parādu nastu un lielāku maksātspēju. Latvijas zeme, rūpniecība un dzīvais spēks bija nesalīdzināmi vairāk izpostīti un pa plašo Krieviju izvazāti. Spiedošo civilo vajadzību dēļ, bruņojumam līdzekļu pietrūka.¹¹ Tāpēc grūti pieņemt tezi, ka Latvija varēja tāpat kā Somija. Nav pamata arī secinājumam, ka kopējais dzīvā spēka zaudējums 1939.-1945. gados tāpēc būtu mazāks.

Somija Ziemas karā noturējās trīs ar pus mēnešus (ar materiālu palīdzību no rietumvalstīm caur Zviedriju), bet Latvijas aizsardzības aprēķins (arī pēc Pētersona teiktā) paredzēja noturēšanos tikai „pāris nedēļu, līdz mums varēs palīdzību sniegt Tautu savienība un draudzīgas valstis” – kaut teorētiski plāns prasīja resursus trīs līdz četriem mēnešiem. Par bruņojuma laicīgu neiegādāšanos autors vaino nevis līdzekļu trūkumu, bet „valdības īsredzību”. (83) Un tad, nez’ no kurienes, pēkšņi – trekniem burtiem – „Nedaudz dienu laikā [1940.V – J. Š.] Latvijas armija bija gatava pildīt savu uzdevumu jaunos apstākļos un atbilstoši modernā kara prasībām!” (90) (Laikam jau uz papīra.)

NO TAUTAS SLĒPTAIS?

Tik daudz par „karotmāku” un karot (ne)spēju. Tagad par „60 gadus no tautas slēpto”. – Lai novērtētu, ko *jaunu* (līdz šim *slēptu*) šis lieldarbs mums atklāj, ņemu rokā 1999. gadā Rīgā iznākušo Induļa Kažociņa grāmatu *Latviešu karavīri zem svešiem karogiem*

10 Turpat, 57-62.

11 Vēsturnieks Edgars Andersons uzdod apm. 66.000 latviešu kritušos (63.000 pasaules karā un Krievijas revolūcijā un pilsoņu karā, un 3045 brīvības cīņās), un pēc Latvijas brīvvalsts nodibināšanas viena septiņā daļa latviešu tautas palika Padomju savienībā: *Latvijas vēsture 1920-1940/ Ārpolitika II*. Stokholmā: Daugava, 1984, 132-133.

1940.-1945.¹² Lappušu skaits stipri mazāks, notikumi tie paši, karšu tikai divpadsmit. Latviešu karotmākas un karavīru drosmes un patriotisma vērtējums abiem autoriem šķiet līdzīgs. Kažociņa izteiksme iecietīgāka – neienem nostāju, vai Latvijas valdībai 1939.-1940. gados vajadzēja vai nevajadzēja izturēties citādi. (Tanku aizspustu, divīziju pārkārtojumu un triecienvienību sadursmju apraksti gan Kažociņam par apmēram 300 lappusēm īsāki!)

Pētersona būtiskais pienesums 1999. gada Kažociņa grāmatai ir 1. un 3. nodaļā – par Staļina uzbrukšanas plānu Vācijai. Segvārdā *Groza* („Negaišs”), tas paralēli Hitlera plānam *Barbarossa* – ticis slepeni kaldināts jau no 1939. gada. Šajās nodaļās daudz atsauču uz Krievijas arhīvu pētnieka Meļtjuchova 2000. gada grāmatu *Staļina pazaudētā iespēja*.¹³ Uzdūros savā atvilktnē fotokopijai no Franka Gordona raksta par šo grāmatu laikrakstā *Laiks*.¹⁴ Pameklējos arī internetā. Angļu vai latviešu valodā tā laikam vēl tulkota nav, bet atsauksmes ir.

Staļins gatavojies nevis aizstāvēties pret uzbrucēju, bet īstajā brīdī uzbrukt pirmais. („Pazaudētā iespēja” bija tas, ka viņš ļāvās Hitleram sevi *apsteigt!* Pie tam – par tikai dažām nedēļām ...) Tas laikam ir galvenais *slēptais*. (Arī tas, ka padomju vadība slēpa milzīgos savu kritušo karavīru skaitļus, jo *karotmākas* vietā tie izgāja vairāk uz skaitlisku pārspēku, un karavīrus nesaudzēja.)

MEĻTJUCHOVA VĪZIJA

Vēl interesantāki nekā Pētersona un Gordona atzinumi par Meļtjuchova *atklājumiem* ir divu Vidus- un Austrumeiropas recenzentu norādījumi uz Meļtjuchova *vīziju* – Krievija kā pasaules cerība, upuris un glābēja. Poļu vēsturnieka Novaka (Andrzej Nowak) reakcija pret Meļtjuchovu atrodama vērēs pie Vikipēdijas interneta enciklopēdijas raksta par Meļtjuchovu (Mikhail Meltyukhov):

12 Indulis Kažociņš. *Latviešu karavīri zem svešiem karogiem 1940.-1945.* Rīgā: Latvijas Universitātes žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 1999. 222 lpp. Prof. H. Stroda ievads.

13 Michail Meļtjučov. *Upuščennij šans Staļina*. Maskavā: Veče, 2000. Angliskā norāde literatūrā: Mikhail Meltyukhov. *Stalin's Missed Chance*.

14 Franks Gordons. „Vai Staļins grasījās uzbrukt Vācijai 1941. gada 15. jūlijā?” *Laiks* (Nujorkā). Datumu neesmu atzīmējis, bet domājams 2000. g. Gordons tulko Meļtjuchova grāmatas virsrakstu šādi: *Gajām palaista Staļina izdevība*.

„[20. gadsimta poļu-krievu konflikti] viņam ir Rietumu mūžīgi pret Krieviju vērsto agresiju fragmenti.” (<http://en.wikipedia.org>)

Igaunis Mihkelsons laikrakstā *Postimees*¹⁵ citē no Meļtjuchova grāmatas (manā latviešu tulkojumā no viņa angļiskā tulkojuma): „Vācijas sagrāve un Eiropas sociālizēšana būtu atļāvusi Maskavai pielietot tās zinātniski-tehnisko potenciālu, būtu atvērusi ceļu uz taisnīgu sabiedrības pārkārtošanu¹⁶ Eiropas kolonijās Āzijā un Afrikā. Sociālistiskā noņemne, nostiprinājies Vecās pasaules robežās, kontrolētu lielo vairumu planētas resursu. Arī ja Jaunā pasaule nebūtu iekārta, tā noteikti nespētu apsteigt krievisko pasauli dzīves standarta ziņā. Rezultātā rastos liela sabiedrības neapmierināto daļa, kas ar ilgām raudzītos pāri okeānam pēc palīdzības. Sociālistiskajai sistēmai pārņemot pasauli pilnīgi, Eiropas liberālo tradīciju mērķis, radīt vienu kopēju cilvēces valsti, būtu sasniegts. Tas savukārt ļautu izveidoties salīdzinoši stabilai sabiedrības sistēmai un veicinātu milzīgu tālākattīstību.” (*Cik žēl gan, ka Staļins palaida gažām savu šansi!*)

Mihkelsons tad ironizē – ko mēs teiktu, ja vācu vēsturnieki sāktu nopietni spekulēt, kāda varētu tagad būt uzplaukusi kārtība, vienlīdzība un brālība, ja Hitlers nebūtu uzbrucis 1941.VI, bet jau maijā – un rezultātā uzvarējis karu!¹⁷

Tā kā Staļina plāni *Baltijas valstīm* jau mums bija zināmi tā vai tā, tad Meļtjuchova jaunatklājumi tur daudz negroza, varbūt precī-

15 Mihkelsons (Marko Mihkelson) ievietojis intereeta *Johnson's Russia List* sava raksta laikrakstā *Postimees* (25.11.2000) angļisku tulkojumu (<http://cdi/russia/johnson/4652.html>): „Russia in the Thrall of its Own History” („Krievija savas vēstures gūstā”).

16 Mihkelsons frazi “taisnīgu sabiedrības pārkārtošanu” ielicis pēdīnās (“fair social restructuring”), bet man šķiet, ka tā ir neuzmanības kļūda. Meļtjuchovs to sāka *nopietni!*

17 Pēc Meļtjuchova atklājumiem, Staļina oriģinālais plāns bijis uzbrukt 1940.12. VI, bet ziņas par Hitlera kādreizējā labās rokas Rūdolfā Hessa pēkšņo lidojumu maijā uz Skotiju, it kā līgāt mieru ar Čerčilu, satraukušas Staļinu un plāns suspendēts. Vēlāk tas nolikts uz 15.VII – bet tad jau bija par vēlu! (Skat. Vikipēdijas šķirkli “Stalin's Missed Chance”).

Bēkona (Francis Bacon)
Romas pāvests Innocents X
Skat. „Dažos vārdos” (55. lpp.)

zāk izgaismo. Uz Pētersona paša pētījumiem daudz atsauču 5., 6. un 8. nodaļā par latviešu kaņavīriem abās pusēs – Krievijā, Latgalē, Vidzemē un Zemgalē, un vēlāk Polijā un Vācijā. Uz tiem savā grāmatā atsaucas arī Kažociņš. (Pētersons gan nekur nepiemin Kažociņu.) Abi autori daudz izmanto trimdas un vācu publikācijas – ieskaitot nodaļās par Kurzemi un kureliešiem.¹⁸

DILEMMAS SAKNES, SOMIJAS PIEMĒRS

Ilmjervs domā, ka militāra pretošanās atsevišķajām Baltijas valstīm, dotajos apstākļos, 1939. vai 1940. gadā būtu bijusi bezcerīga un bezjēdzīga, bet arī „klusā padošanās” nebija neizbēgama. Viņa skatījumā dilemmas saknes ir dziļas un komplicētas. Vienā lietā viņš ar Pētersonu ir vienis prātis – var mācīties no Somijas piemēra ... tikai, ne pēdējā brīdī! 20-os un 30-os gados Somija saglabāja demokrātiski parlamentāru valdību un Somijas politiķi spēja izvairīties no Padomju savienības aģentu kukuļiem tās iekšpolitikā. Baltijas valstis to nespēja, un rezultātā to savstarpējās sadarbības un ārpolitikas centieni tika sabotēti. Arī no Vācijas. Kukuļi 20-os un agrajos 30-os gados deva pamatu šantāžai vēlāk. Pēc 1939.23.VIII vācu-krievu draudzības pakta stāvoklis kļuva kritisks un neatgriezenisks. Kad 2.XII¹⁹ Somijas radio sauca igauņus, latviešus un lietuviešus palīgā, viņu valdības jau bija dziļi zirnekļa tīklā iekšā – sapinušās, šķirtas un paralizētas. Tās pat nebalsoja līdzi, kad Tautu savienība 14.XII izslēdza Padomju savienību – kā agresoru pret Somiju. Ilmjerva darbs, vairāk nekā Pētersona, pelna vēsturnieku izvērtēšanu.

Krustugunis ir grūts darbs – grūti lasāms, grūti uzņemams. Pārpildīts apcirknis, kas prasās vētīšanas. Žēl, ka grūtais darbs tik viegli ņemts. Bet ir arī ieguvums – „sānceļi”!

Līdzās ārsta darbam, Juŗa Šlesera interešu lokā vienmēr bijusi vēsture. Precējies ar dzejnieci Maiju Meirāni. Nesen beidzis ārsta praksi, turpina dzīvot Bostonā

18 Generāja Jāņa Kureļa vadītā kaņaspēka vienība, kas kara beigās drāmatiski un traģiski manevrēja starp vācu pavēlniekiem un savu idejisko bāku, slepeno pretestības organizāciju Latvijas Centrālo padomi (LCP).

19 Divas dienas pēc krievu uzbrukuma Somijai. Skat. Ilmjārv, 430 (7. piezīme, augstāk),

Kris Lūiss (Lewis). No sērijas *Mirgojošās Venēras*. Eļļa uz audekla.
60 x 62 cm

Par mākslinieku skat. 40. lpp.

Edgars Jēriņš. *Džeī un Leslija Astorijā*. 2005. Ogle uz papīra. 160 x 254 cm.
Par mākslinieku skat. 44. lpp.

Rolfs Ekmanis

STARPTAUTISKIE RAIDĪJUMI LATVIEŠU VALODĀ 20.GS. OTRĀ PUSĒ

Sākums JG235(2003), 237(2004), 238(2004), 248(2007), 250(2007).

SAPŅOJUMS PAR RADIOKUĢI 1963-1965 – II DAĻA

KUR DABŪT LĪDZĒKĻUS?

Krustām šķērsām tiek spriests par *Baltijas Balss* finansiālās uzturēšanas jautājumu. Jau idejas rašanās pašā sākumā Dzintars Paegle norāda, ka latviešu daļa pirmajā gadā varētu būt \$200 000, pēc tam apmēram \$100 000 gadā. Par to, ka latviešiem nauda ir, liecinot daudzie sabiedriskie un privātie īpašumi, kā arī ziņa Ņujorkas avīzē *Laiks*: 100 000 latviešu par 1963. gada dziesmu svētkiem Klīvlendē (Cleveland) izdevuši vienu miljonu dolāru. Tā kā jauniešiem parasti naudas nav, Paegle iesaka viņiem kļūt par *sirdsapziņu kā saviem tuviniekiem, tā arī paziņām* – katreiz, kad vecākā paaudze ieņem patriotisku nostāju, jauniešiem jāpajautā, kā tā izpaužas darbos. *Piemēram, ja kāds tēvs vai nu pievienojas radiokuģa projektam vai ieteic kādu citu, dēls vai meita varētu noprasīt, cik darba vai līdzekļu viņš ziedos šim projektam. Ja tikai pāris dolāru, tad "lielais patriotisms" parādīsies kā ļoti lēta manta.*³⁰

Radiokuģa komisijas memorandā līdzekļu iegādei veltītas trīs nodaļas. Pēc ķīmijas doktora Laimoņa Streipa aplēses latviešu trimdinieki, kas gadā nopelnot no 200 līdz 300 miljonu dolāru, varētu pavisam viegli atlicināt vienu miljonu *Baltijas Balsij*.³¹ Ievēribas vērts ir ekonomikas maģistra Jāņa A. Platā (1905-1965) memorandā daļēji citētais pētījums *Latviešu Bankas kalendārā* (Toronto, 1964): *ASV un Kanadas latviešu tautas ienākums ir ap 120 miljonu dolāru gadā vai apmēram 2,5 reizes vairāk nekā bija valsts budžets brīvajā Latvijā. Mūsu noguldījumu kopsummu svešautiešu naudas iestādēs var vērtēt tuvu pie 30 miljonu dolāru gadā, bet kopā ar tekošo rēķinu un depozītu summām bankas gadā apgroza 50 miljonu dolāru mūsu naudas. Līdzīgs stāvoklis droši vien esot ar lietuviešiem un igauņiem. Kaut arī par tautiešiem Austrālijā un Rietumeiropā sīkaku ziņu nav, arī tur patvērumu atradušos latviešus nekādā ziņā vairs*

nevar saukt par nabagiem. Tāpat trimdinieki ir turīgi, finansiāli spējīgi, lai, kopīgi rīkojoties, veiktu lielākus projektus. Tagad nu viņiem atliekot izšķirties, vai vispār vajadzīgs kopīgi un organizēti kaut ko darīt Latvijas labā.

Līdzekļus sagādāt latvieši varētu, piemēram, paceļot lepno baļļu un citu sarīkojumu latviešu centros ieejas maksas par 10-25% vai arī atvēlot vismaz 25% no sarīkojuma atlikuma. Piemēru varētu ņemt no (jau raksta sākumā minētās) "nacionālpolitiskās nodevas", ko ČLPP uzliek ALJAs 11. kongresa noslēguma balles ieejas biļetēm. Cits veids varētu būt ziedojumi. 60. gadu vidū ārpus Maskavas impērijas atradušies apmēram 110 000 latviešu. Trīs dolari no katra pelnītāja kabatas varētu segt latviešu daļu radiokuģim, pat rēķinoties, ka bērni, pensionāri un tie, kuri pilnīgi pārtautojušies un atsvēinājušies, nedotu nekā. Latviešu izdotās summas nacionālpolitiskiem pasākumiem, kā norādīts memorandā, nobāl nekustamo īpašumu iegādei un citu lokālu pasākumu veicināšanai izdoto līdzekļu priekšā. Vairākas aptaujas liecina, ka atsaucība radiokuģa projekta īstenošanai varētu būt krietna – ja vien latviešu trimdas organizācijas spētu pietiekami sadarboties. Pazīstamais gleznotājs Sigurds Vidzirkste (1928-1974) dažu stundu laikā Ņujorkā sazvana latviešus, kuŗi katrs solās dot no 25 līdz 100 dolāriem kuģa iegādei (pieteikumu kopsumma \$1 100). No 100 līdz 200 dolāriem solījušies ziedot katrs no Čikāgā nepilnas dienas laika kontaktētājiem 16 tautiešiem (kopsumma \$1 700). ELJAs 10. kongresa laikā 15 jaunieši, galvenokārt Minsteres Latviešu ģimnazijas abiturienti, uz vietas ziedo 190 vācu marku, bet ASV rietumkrasta latviešu jaunieši iemaksā 75 dolārus radiokuģa fondā.³² Kāda J. Plūmes kontaktētie 15 cilvēki katrs solījis \$100, bet ar noteikumu, ka latviešu organizācijām jānodibina *formāla komiteja, padome vai organizācija [Baltijas Balss] projekta izvešanai*³³ Entuziasms ELJAs un ALJAs kongresos, arī citos jauniešu salidojumos, ir ievērojams – cilvēku skaits, kas būtu ar mieru strādāt uz kuģa, ir daudz lielāks nekā paredzamo vietu skaits. Varot gan izrādīties, kā norāda Dzintars Paegle, ka *tiem, kam drosme, ne vienmēr ir arī zināšanas un spējas, tāpat kā tiem, kam zināšanas, ne vienmēr ir drosme.*³⁴

Velta Toma (1912-2000), iepazinusies savā dzīves vietā Toronto ar "trīs matrožu" izplatī-

to informāciju, nosūta paziņām Čikagā šādu vēsti: *Saki trim matrozēm, ka, izlasījusi viņu propagandas lapiņas, iemīlējusi viņu sapni un ticību kuģim, apsoli simts dolāru no savas puses un lūdzu, lai mani pieraksta lapā pie pārējiem ticētājiem. Uz kuģa kāpšu arī es, ja vien jaunie mani ņems.* Vēstulītei dzejniece pievieno trīs matrozēm veltītu, 1965.24.-25.1 sacerētu dzejoli ar nosaukumu „Paldies”:

*Neesmu vairs
Uz svešuma plosta,
Ne bruģa,
Arī ne ostā –
esmu uz Brīvības radio kuģa.*

*Re, kāda rota
man dota!
Matroze –
ne roze
ne mati.
tie man bija –
esmu godālgota,
pagodināta,
cildināta
(neskait:
cik tā prāta!)
pielīdzināta
un apbalvota:
treju daļu,
jo jaunu meiteņu
matrozišu
Brīvības Balss
radio raidījuma kuģa
nozīme dota.*

*Šo rotu
mājvietā likšu uz durvīm
pret svešuma burvībām.
Nu spraužu uz sirds –
un Baltijas jūra,
un Latvijas krasti
brīvības
jaunības
ticības
saulē mirdz!³⁵*

Gandarījumu jauniešiem rada arī atsevišķu vecāko paaudžu pārstāvju morāls at-

No kreisās: Dace Kezbera, Velta Toma, Māra Romane, Māriete Kezbera

balsts, piemēram, ASV DV priekšnieka Viļa Hāznera Čikagā (1964.18.X) paustās domas par *Baltijas Balss* projektu – tas esot labs, īstenojams un līdzekļu sagāde šādam mērķim nevarot būt nopietns šķērslis – *mēs esam vēl kaujas laukā un tajā mums jāpalieliek līdz galam.*³⁶ Ārsts, publicists un žurnāla *Akadēmiskā Dzīve* redaktors (1958-1969) Ansis Karps (1892-1970) Kultūras darbinieku kongresā Čikagā (1965.10.I) savukārt uzsveris, ka jaunāko gadagājumu aktīvistu *dzimtenes brīvības ideja ir kopīga un no tās jāveido visa mūsu [t.i., trimdas] kultūras un politiskā rosība.*³⁷ Pat konservatīvais Dr. Pēteris Lejiņš, tolaik ALAs priekšsēdis, spiests atzīt, ka *patreiz latviešu trimdinieki ir iestiguši imigrantu kustībām zīmīgā superkonservatismā.* Tādēļ, lūk, *pienācis laiks meklēt jaunus ceļus un sākt plašāka apjoma darbību.*³⁸ Šeit jāpaskaidro, ka tolaik viņa vadītā ALA nelabprāt uzklausa jaunu cīņas mērķu, jaunas taktikas izvērtējumu iniciatorus.³⁹

Igaunu diplomātiskais pārstāvis Spānijā, kuŗš arī vada igauņu redakciju *Spānijas Nacionālā radio* Madridē, Dr. Vilbalds Rauds, būdams labs kuģniecības lietu pārzinātājs, aplēš, ka pieņemami liela un braukšanas kartībā esoša kuģa iegādei 60. gados vajadzētu \$250 000. Uzturēšanai gada laikā būtu nepieciešami \$200 000 gadā, kam vēl jāpieskaita \$100 000 raidstacijas personāla algām, tehniskajām ierīcēm un citiem ar raidīšanu saistītiem izdevumiem. Tā kā kuģa irēšanu speciālisti atzīst par neizdevīgu, *Radiokuģa komisijas* ieteikums ir iegādāties kādu no nelietotajiem, ASV upēs un ostā nomalēs noenkurotajiem, II Pasaules kara laikā būvētajiem amerikāņu *Liberty* tipa kara materiālu transportkuģiem, kas labi pazīstami Savienotajās Valstīs nonākušajiem trimdiniekiem – tie viņus pāris tūkstošu lielās grupās 40. gadu pašās beigās un 50. gadu pašā sākumā vizina no vācu ostas pilsētas Bremerhāfenas (Bremerhaven) pāri Atlantijas okeānam uz Ņujorku, Ņūorlīnsu (New Orleans) u.c. “jaunās pasaules” ostām. Kuģu cena tolaik ir tikai \$150 000 gabalā, kas drīz vien (kad ASV sāk transportēt kviešus uz PSRS) sakāpj līdz \$250 000.

Reizēm atskan ieteikums lietot latviešu sūtniecību rīcībā it kā esošos dolāru miljonus.⁴⁰ Īstenībā sūtniecības ir tik nabadzīgas, ka tik tikko spēj segt darbinieku algas un citus sūtniecību uzturēšanas izdevumus. Toties tās noteikti būtu spējīgas jūtami pielikt roku pie raidījumu sagatavošanas. Piemēram, nerau-

goties uz diplomātisko stāvokli, sūtniecības varētu dot "pa kluso" dažus no saviem štata darbiniekiem, kam politiskas dabas informācijas apstrādāšana nebūtu sveša.⁴¹

Atveišķu skeptiķu ieskatu, ka pūles varētu izrādīties veltīgas, jo krievi *ar dažiem lētiem traucējumu raidītajiem* noteiktās Latvijas vietās varētu *Baltijas Balss* dzirdamību „nolikvidēt”, *Radiokuģa komisija* atspēko ar izvilcumiem no ekspertu ziņojuma par *Amerikas Balss* Eiropas raidījumu (Minchenē) dzirdamību 50. gados *Savienoto Valstu Informācijas aģentūras* darbības pārskata ASV 85. Kongresam.⁴² Neraugoties uz Rietumu programmu traucēšanu visiem iespējamiem līdzekļiem, *Latvijā īsviļņu uztveršana ir vāja lielākajās pilsētās, bet caurmērā laba ārpus tām* – tā teikts pārskatā. Vidējo viļņu dzirdamība svārstās no vājas līdz sliktai, atkarībā no traucēšanas intensitātes. Var droši pieņemt, ka ziņojuma sastādītājiem ir pieejama arī amerikāņu *Centrālās izlūkošanas pārvaldes (Central Intelligence Agency)* dotā informācija no Dzelzs aizkara viņas puses, tā kā nav jāpaļaujas tikai uz noklausīšanās punktiem Zviedrijā, Somijā un citās Latvijai tuvās valstīs. Turklāt, kuģis, no kuŗa tiktu raidīts īsviļņu frekvencēs, atrastos Erezunda (Eresund) līcī Zviedrijas dienvidos, kas atrodas krietni tuvāk Latvijai nekā Minchene.

Debatēs par to, kuŗa valsts būtu ar mieru reģistrēt radiokuģi zem sava karoga, cerības tiek liktas uz tām Vidusamerikas valstīm, kas ļāvušas pret Kubas līdēra Fidela Kastro (Castro) režīmu vērstiem spēkiem izmantot savu teritoriju partizānu militārāpmācībām un bāzēm ātrlai vām uzbrukumiem Kubas piekrastei. Ja gadījumā krievi kuģi nogremdētu, Maskavai būtu jārēķinās ar to, ka šāda brutāla rīcība varētu izsaukt pasaulē lielu sašutuma vilni. Un, ja tas patiešām notiktu, cerības tiek liktas uz *miniatūras Ungārijas situācijas* rašanos, kas varētu rosināt Rietumu pasauli ziedot līdzekļus daudz pamatīgāka kuģa iegādei un uzturēšanai, un varbūt pat pārliecinātu kādu no NATO (*Northatlantic Treaty Organization* – Ziemeļatlantijas Līguma organizācija) valstīm sagādāt kuģim militāru aizsardzību.

ASV POLITIĶU NOSTĀJA

Atbalstu, protams, tikai mutisku, ar darbiem nenosegtu, radiokuģa projektam dod skaitā

nedaudzi toreiz vairāk vai mazāk pazīstami amerikāņu politiķi. Viens no entuziastiskākajiem radiokuģa idejas un vispār baltiešu tiesību aizstāvjiem ir ASV Tautas pārstāvju nama un tā ārlietu komisijas loceklis Dervinskis (Edward J. Derwinski), aktīvs Apspiesto tautu komitejas (*Captive Nations Committee*) proponētājs. Par to zināmā mērā jāpateicas Dagmārai Vallēnai. Pēc referāta Čikagā viņa aizvedusi Dzintaru Paegli uz lidlauku, kur Dervinskis saskrējies ar Vallēnu, atpazīdams viņu no kāda iepriekšēja ungāru revolūcijas piemiņai veltītā sarīkojuma. Abi vīri iepazīnušies un lidmašīnā visu ceļu pārrunājuši radiokuģa projektu, par ko Dervinskis bijis tik pozitīvi noskaņots, ka licis ievietot *Congressional Records* (Kongresa Annāles) Paegles sagādātos materiālus par radiokuģi. Pēcāk, uzlūgts runāt Čikagas baltiešu jauniešu politiskā seminārā, Dervinskis atkal pauž daudz uzslavu radiokuģa *Baltijas Balss* projektam. Arī Latviešu Studentu centrālā savienība un *Amerikas Latviešu apvienība* saņem (1964.VI) vēstules no Dervinska – viņa ieskatā radiokuģa idejai ir *lielas iespējas, kas prasās pēc plaša apjoma ievēribas, (...) visiem brīvās pasaules iedzīvotājiem, kam rūp apspiesto tautu atbrīvošana no komunisma, jādara viss iespējams, pie tam dramatiskā, progresīvā veidā, lai pasaulei atgādinātu komunistu liekulību un Padomju Savienības imperiālistiskos centienus, un lai uzsvērtu, ka visām tautām ir tiesības uz pašnoteikšanos.*⁴³ Pēc tam, kad LSCS iepazīstina Dervinski ar *Baltijas Balss* projektu sīkāk, viņš apsveic studentu izdomu un enerģiju ar piebildi, ka *vecākajām latviešu organizācijām [senior group of Latvian organizations] vajadzētu kļūt ieinteresētām baltiešu radiokuģa projektā – es ceru, ka Jūs tās pārliecināsiet. Ja es varu Jums izpalīdzēt, lūdzu stājaties sakaros ar mani.* Čikagas baltiešu organizāciju politiskajā seminārā (1965.28. III) Dervinskis saka: *Kuģis ar savu drosmīgo darbošanos pret acīmredzamo pārspēku uzreiz liktu cilvēkiem interesēties vairāk par aizmirstajām Baltijas valstīm. Skaidrs, ka krieviem tas nepatīktu. Bet atklāti uzbrukt kuģim viņi neuzdrošinātos, jo tas atrastos pasaules sabiedriskās domas rampas gaismā, kas Aukstā kaŗa situācijā iedarbojas kā nepārvarams šķērslis.* Vēl dažus gadus vēlāk, kā atceras Dagmāra Vallēna, kad Dervinskis ir galvenais runātājs *BATUN* gada sapulcē, viņš atkal piemin radiokuģi. Vēlāk viņš atbalsta arī vairākus *PBLA* pasākumus.

LSCS nosūta *Baltijas Balss* projekta aprakstu *Outline of the Radio Ship Baltic Voice Project* arī vairākiem citiem baltiešiem labvēlīgiem ASV Senāta un Tautas pārstāvju nama locekļiem. Atbildes, cik zināms, tiek saņemtas no četriem – senatoriem Skota (H.G. Scott) un Dāda (J.T. Dodd) un pārstāvjiem Tafta (R. Taft, Jr.) un Makgregora (Clark McGregor). *Latviešu Studentu centrālās savienības mērķi ir nenoliedzami vērtīgi. Ja jūsu aprakstīto radiokuģa projektu izdotos īstenot, tas ļoti palīdzētu cīņā pret internacionālo komunismu*, raksta Minesotas štata pārstāvis Makgregors. Un padomju propagandas metožu speciāliste Labina (Suzanne Labin), *Technique of Soviet Propaganda*⁴⁴ autore – viens no viņas uzdevumiem ir informēt ASV senāta locekļus par norisēm Padomju Savienībā – radiokuģa projektu novērtē šādi: *pirmā pareizā doma pareizā virzienā!*⁴⁵ Vēl minams *Baltijas Komitejas Zviedrijā* priekšsēdētājs, *Baltijas Jūras apvienības* prezidents un vairāk nekā 350 zinātnisku rakstu autors, archeologs, skandināvu un Austrumbaltijas senatnes pētnieks, profesors Nermans (Birger Nerman, 1888-1971), kurš radiokuģa projektu nosauc par *brīnišķīgu*,⁴⁶ solās to atbalstīt visādā veidā, ieskaitot ar rakstiem žurnālā *Mare Balticum*.

RADIOKUĢA KRITIKĀ

Atsevišķu trimdnieku uzskatā uz Latviju vērsti raidījumi varētu provocēt Maskavu, tādējādi padarot Baltijas tautu bēdu dienas vēl sūrākas. Izvērsas visai asa polemika starp šīs nostājas aizstāvjiem un viņu pretiniekiem, piemēram, Dagmāra Vallena kādam vārdā nenosauktam *sparīgam patriotam*, kurš savā pretpadomju runā aicinājis klausītājus darīt visu iespējamo, lai nekaitinātu Hruščovu ar radiatoraidījumiem, jo varot atkal sākties masu deportācijas un citi spaidi, atbild: *Jo mazāk Hruščovu kaitināsim, jo drošāks viņš kļūs – viņam tāda daba.*⁴⁷ Ir arī daži trimdā pazīstami sabiedriski darbinieki, kas nostājas opozīcijā pret radiokuģa projektu, kaut arī uzskata neatkarīga radiatoraidītāja vietu un lomu sakaru uzturēšanā ar Latviju par visakūtāko nacionālo problēmu. Viens no viņiem ir Vilis Skultāns, kurš, īsi pēc baltiešu raidījumu izbeigšanas Madridē (1965.V), uzrunājot *ELJAs* kongresa dalībniekus Lidsā (Leeds), Anglijā, izsaka domu, ka *laikam gan Vācija ir vienīgā zeme visā Rietumeiropā, kur par šāda neatkarīga latviešu raidītāja izveidošanu varētu domāt*

(..) *sadarbībā ar [mūsu] visticšākiem likteņa brāļiem – lietuviešiem un igauņiem*. Līdzīgu viedokli, kaut arī tikai nedaudzos punktos, pauž Aivars Ruņģis, nepilnu gadu (1956-1957) *Jaunās Gaitas* galvenais redaktors – gan sarakstē ar Skultānu, gan arī Kalamazū (Kalamazoo, Michigan) *Studiju grupas* publikācijās, piemēram, referātu krājumā *Kaut šķirti, tomēr nešķirami* (1965). Bet, kad 1965. IX viņš mēģina noorganizēt sanākumi Čikagā, lai apspriestu baltiešu "sauszemes" raidītāju Eiropā, interesentu tikpat kā nav. Uz kaut kādām trimdas vadības direktīvām skeptiski noskaņotais Aivars Ruņģis vēstulē (1965.27.5) Skultānam iesaka *lieki negaidīt, jo trimda šodien nav ne tā, kas aicina un ieceļ, ne tā, kas gaida, kamēr viņus aicinās. Mūsu sabiedrība nav funkcionēt spējīga, tā ir papīra tīģeris*. Ruņģis piekrodina, ka nekādā ziņā nedrīkstot identificēt baltiešu raidītāju ar kādu *pirātu kuģi*, no kuģa raidītās programmas vērstas *pret zināmu valsti un tajā pastāvošo iekārtu*. Tā vietā jādomājas par raidījumiem visiem baltiešiem, un ne tikai Baltijas republikās, bet arī *Zviedrijā, Anglijā, Vācijā, Francijā, Beļģijā un visur citur, kur tie Eiropā atrodas*. Paraugu varot ņemt no Izraēlas, kuģas valsts radiofons raida ikdienas pa stundai židiem visā pasaulē. Šāds neatkarīgs baltiešu raidītājs nebūtu *trimdnieku, politisko bēgļu, antikomunistu, emigrantu un citu līdzīgu grupējumu raidītājs*, bet gan *Eiropā un citur pasaulē dzīvojošo baltiešu kopējs pasākums tādā veidā, kādā to norāda starptautiskie atzinumi par etnisko un minoritāšu grupu tiesībām*.⁴⁸ Daudzi Ruņģa plānu pielīdzina gaisa pilij, kurā vajadzētu ieguldīt vēl vairāk līdzekļu nekā radiokuģī. Un, ja arī raidītājs atrastos, piemēram, Rietumvācijā vai kādā citā Eiropas valstī, jāreķinoties ar iespēju sadurties ar veselu rindu grūti pārvaramu faktoru, sākot ar attiecīgo valstu drošības orgāniem un beidzot ar militārām un valdības iestādēm. Tiesa, no Vācijas jau kopš 1950. gada raida krievu solidāristu pretpadomju organizācija *NTS (Narodno trudovoj sojuz)*, bet tās dibināšanas laikā apstākļi ir pavisam savādāki, nekā 60. gadu vidū. Baltieši pirms 10 vai 15 gadiem šādu izdevību noguļ, kaut arī droši vien būtu spējusi nodibināt savu neatkarīgu raidītāju, varbūt vēl pārāku par krievu *NTS*.

KKS PRET BALTIJAS BALSĪ

Vispirms kā kuriozs jāmin kāda „X” blīvi

rakstīta anonīma, piecu lapu gaŗa vēstule 1965.10.X), it kā no Ņujorkas, ar parakstu "Vērotājs", kas adresēta "radiokuŗa stūrmanei" Rutai Kulmanei ar norakstiem ALAs valdes priekšsēdīm Pēterim Lejīnam; viņa vietniekam, bijušajam Kārļa Ulmaņa valdības sabiedrisko lietu ministram un 60. gados aktīvam darbiniekam Eiropas Apspiesto tautu asamblejā (Captive Nations), Alfrēdam Bērziņam; ALAs revīzijas komisijas loceklim Valdemāram Cerbulim un latviešu redakcijas (bijušajam) vadītājam Madridē, Vilim Skultānam. "Vērotāja" uztverē jaunie doktori, māsteri un bakaulauri neesot nekas cits, kā lielības diršas, liberālisma tukšas mucas un fantasti, kuŗi cerot uz līdzekļiem no latviešu nekvalificēto veŗu kabatām. Radiokuŗi jau pirmajā minūtē vai nu nogremdētu krievu torpēda, vai arī krievu čekisti bez šāvienā pievāktu kuŗi un visus fantastus uz tā. Tādā nolūkam krieviem nebūs gaiss jābojā ar ātombumbu. To sabojās paši jaunieši, kad, ieraugot čekistu invāziju, biksēs būs vairāk kā vēderā. Nekādi cerētie starptautiskie saŗeŗģījumi nerastos, tāpat kā tie neradās ne 1917. gadā, kad nogāza caru, ne arī tad, kad Staļins iznīcināja miljoniem cilvēku 30. gados, ne kad 1941.14.VI deportēja un noslepkavoja tūkstošiem baltiešu, ne arī tad, kad 1944. un 1945.gadā [padomju armijnieki] izvaroja miljoniem sieviešu, krieviem okupējot Austrumeiropu, kad apspieda revolūciju Ungāriju un apšāva ukraiņu brīvības cīnītājus Minchenē. Neviens III Pasaules kaŗu nesākšot fantastu kuŗa dēļ. Komunisti tikai priecāsies par laupījumu un daŗiem desmitiem jaunu vergu. Nevis ar Baltijas Balsi varēšot iegūt respektu Latvijā, bet gan ejot kopsoli ar to paaudzi, kas Latviju izkaroja, uzcēla un to aizstāvē vēl šodien. Kaut arī vēstule rakstīta "trimdas ortogrāfijā", vispārējais uzskats ir, ka tā radusies KGB jeb VDK (Valsts drošības komitejas) filiāles Komitejas kultūras sakiem ar tautiešiem ārzemēs (KKS)galvenajā mītnē Rīgā, Gorkija ielā 11a.

Tāpat kā par radiokuŗi, trimdas lielākā avīze Laiks labākajā gadījumā pasmīn arī par Aivara Ruņģa "gaisa pilīm". Arī KKS izdevumos, kas Latvijas lasītājiem nav pieejami, Ruņģa plāns tiek ignorēts. Toties materiāli par Baltijas Balsi trimdiniekiem domātajos Rīgas propagandas izdevumos – tādos kā Dzimtenes Balss, arī radio Rodina raidījumos latviešiem ārzemēs – parādās visai bieŗi. Kad trimdas studentu organizācija LSCS pievienojas radiokuŗa projekta atbalstītājiem,

Dzimtenes Balss publicē rakstu "Kuŗis bez kompasā" (1964.V), kur, cita vidū, lasāmas šādas rindas: *Humora, acīmredzot, būs pietrūcis Latviešu Studentu centrālās savienības prezidijam, kas nesenajā sēdē Čikagā esot nolēmis aicināt sabiedriskās organizācijas paaugstināt par 25 procentiem sarīkojumu ieejas maksas un šīs summas iemaksāt radiokuŗa fondā. Pieņemsim neiespējamo – un par neiespējamu radiokuŗa projektu uzskata pat Periskops "Laikā" – un proti, ka tautieši devīgi saziedo dālderus un kuŗis sāk kur sēt kaut kur starp Gotlandes un Kurzemes krastiem. Par ko tautiešiem dzimtenē stāstīs mūsu spikeri? Par mūsu dzīvi? Par pustukšajām sarīkojumu zālēm (pustukšas tās ir pat bez visas 25 procentu piemaksas), par padsmiņniekiem, kas latviešu skautu džamborejās un papildskolu starpbrīŗos (kur tādas vēl pastāv) savā starpā sarunājas svešās mēlēs, par akadēmiski izglītotiem latviešiem, kas latviski nezina nevienu terminu savā nozarē, par bijušo Salaspils, Audriņu un Rumbulas "varoņu" sanāksmēm? Varbūt lasīs pašpārvaldes pirmā ģenerāldirektora Dankera memuārus? Jebšu stāstīsīm tautiešiem dzimtenē par viņu dzīvi, par kuru mēs zinām labākajā gadījumā (ja protām latviski lasīt) tikai no tām pašām padomju avīzēm, ko lasa arī latvieši dzimtenē! Varbūt atkārtosīm "Laika" pārspiestos Dadŗa feŗetonus, ko Rīgā var iegādāties katrā kioskā!*

Daudz ŗķietami humoristiski ievirzītu bultu, kas tomēr liecina par zināmām baŗām Rīgas oficiālajā aprindās, tiek raidīts pret radiokuŗa projekta ierosinātāju Dzintaru Paegli, piemēram: *...viņš ir radijīs ideju, vienkāršu kā visas ģeniālas idejas. Ja jau ir skaidrs, ka radio ir domāts meliēm, tad ir jāiegādājas tāds radio. Par meliēm nav ko baŗīties. To krāŗumi nav izsmējami. "Amerikas Balss" neder: reiz pa reizēm ņem un izpļurkŗķ patie-*

"Jūrnieces" Ruta Melbārde (kr. pusē) un Rudīte Spure.

sību. *Labi bija Madridē – kaudillo [domāts kaudijō] ģeneralissimuss Francisko Franko Baramonte taču savs cilvēks. Savs gan, bet nabags: latviešu emigrantu radio uzturēt nevar. Paliek viena izeja: savākt no emigrantiem grašus un nopirkt kuģi ar radiostaciju, bet tur var saimniekot pēc sirds patikas, piemēram, izej neitrālajos ūdeņos un melo, cik tik. Neraugoties uz visu savu ģenialitāti, doktora Paegles ideja uzņemta bez sevišķas sajūsmas, jo tajā ir viens vājš punkts – tie paši graši, ko Paegle grib nokārtot – tā radio vēsta Rodina. Un Rīgas radio raidījumā (1964.21. VI): Mūsu radiolokatora visu redzošais stars uztvēris milzīgu kņadu gandrīz vai globālā mērogā. Tās vaininieks, izrādās, ir kāds Dzintars Paegle, kuru pagājušā vasarā Kēnigšteīnā nelaimīgi sadzēlusi indīga radiokuģa muša. Pēdējo mēnešu simptomi liecina, ka radiokuģa mušas dzēlieni stipri vien sašķobījuši dažu amerikanizētu indivīdu garīgo līdzsvaru un rada bažas par slimību, kura pazīstama ar nosaukumu "maniakālā depresija." Par to jūs varat pārliecināties, noklausoties pašu radiolokatoru:*

*Pa retam gadās piedzīvot, ka dzintargraudā mušu rod,
Un raugi, muša galvā dzimst, tam Dzintaram, tam Paeglim.
Preť jūru juzdams mīlestīb', viņš ultrakuģi praksē grib,
Lai tas gar Kolkas ragu brauc un ēteri, cik spēdams, jauc.
Pa dolāram, lai nesam šeit, un kuģis būs mums uz ef ef.
Bet tautas brāļus šaubas māt, cik ilgi kreisēs kuģis tātās?
Jādod naud' ko aparsgāt, pat ātomzemūdeni klāt!
Vai arī Dzintaram tūlīt no galvas mušu ārā dzīt.
Ar padomu nāk klajā cits: par kuģi drošāks satelīts,
Un iespaidīgs tam apogejs. Kas tādu noraut zemē spēsi!
Bet dolāru var tiešām dot. Ar megaherciem apbrunots,
Pa Baltiju tas kliegtin kliegs un sauks: Eh, brāļi, klausieties!
Pat divus dolārus, ja orbīta tam polāra,
Lai visa zemes lode trīc, kad uzrunās šis satelīts.
Var dot varbūt, lai papētīt, cik mušu tādā galvā mīt?
Un cik par naudu beramo var sapirkt mušu ķeramo.*

Uz Rīgas radiofonā nolasīto KKS sarūpēto "dzejdarbu" tiek atbildēts ar vārsmu, kam pirmoreiz atskanēt lemts latviešu preses ballē Ņujorkā (1965.I):

*Ar jauno gadu jaunas buras mēs uzvelkam,
Lai vēji pūš un radiokuģi izplānoto
No mākoņiem reiz viļņos grūž.
Lai redzam: peld tas tur kā gulbis,
Kur jūra Rīgas vārtus ver,
Un raida tautai saukļus tādus,
Ka okupantus triekā ķer.*

Arī ļaudīm Latvijā radiokuģa projekts bijis zināms. Kāds trimdā mitošs tautietis saņēmis vēstuli, kuŗā iestarpināts šāds teikums: *Zinām, ka Paegle grib pirkt kuģi. Palīdziet viņam to nopirkt!...*⁴⁹

CĪŅAS SIMBOLA GALS

Pēc tam, kad "matrozes" Māra Romane un Dace Kezbera nolasa radiokuģa *Baltiešu Balss* ziņojumu ELJAs Vācijas nodaļas kongresā 1965.29.X-1.XI Minsterē (Münster), pilnsapulce pieņem *Radiokuģa komisijas* pārstāvju iesniegto rezolūciju, kuŗā ieteikts jaunajai nodaļas valdei rūpēties, lai ELJAs biedri atbalstītu ar raidmateriāliem Madrides un *Amerikas Balss* raidījumus uz Latviju. Rezolūcijas sastādītājiem un tās pieņēmējiem kaut kā pagājis secen, ka baltiešu raidījumus *Spānijas Nacionālais radio* Madridē izbeidzis jau pirms pusgada un AB tolaik samērā lielā latviešu redakcija materiālus sagādā pati. Totāls klusums par radiokuģi *Baltijas Balss* 1966. gadā un pēcāk. Radiokuģa doma ir izplēnējusi.

Vai nu gribēti, bet drīzāk, liekas, negribēti Rīgas KKS propagandistu rindiņas par *grāšiem* un *dolāriem* izrādās visai tuvas istenībai – jaunās un vidējās paaudzes aktīvistu sapni par neatkarīgu radoraidītāju Baltijas jūrā nolaiž dibenā nevis Maskavas torpēdas, bet gan visnotaļ centrālo organizāciju "vadītāis" trimdas latviešu lielumlielais vairums, kas apmierinās ar *Amerikas Balsi*, t.i., latviešu raidījumiem ASV valdības paspārnē, neraugoties uz to, ka 1965. gadā sākas jauns, nelabvēlīgs pagrieziena ASV attiecībās pret Maskavas orbītā iekļautajām Austrumeiropas valstīm. *Amerikas Balss* norāda baltiešu un arī citām redakcijām nelietot tādus vārdus kā "atbrīvošana", "kolonizācija", "totalitārisms" u.tml.,

Dace Kezbera (pa kreisi) un Māra Romane iepazīstina ELJAs Vācijas nodaļas 2. kongresa (1965.29.X-1.XI) dalībniekus Minsterē ar *BB* problēmām.

kam drīz vien seko Maskavas rīkojums izbeigt AB raidījumu traucēšanu, kas gan vēlāk tiek atkal atjaunota. 1965. gada vidū uz amerikāņu valsts departamenta pieprasījuma *Brīvās Eiropas Komiteja* maina savu politiku un pārtrauc eksila politisko organizāciju atbalstīšanu, un uz pusi tiek samazināts pabalsts *Apspiesto Nāciju asamblejai* Ņujorkā. Divainā kārtā trimdas vadītāji, īpaši Savienotajās Valstīs, sevišķu satraukumu par to neizrāda. Viņiem, liekas, vairāk rūp turēšanās pie savas šķietamās varas ziļiem un vienlaikus gados jaunāku, krietni labāk kvalificētu un zinīgāku cilvēku līdzdalības stūrgalvīga atvairīšana – to vidū 60. gados par ārstiem, juristiem, tautsaimniekiem, menedžeriem, politiskiem zinātniekiem, arhitektiem, profesoriem un skolotājiem kļuvušos trīsdesmitgadniekus, kas dzīvo līdzti notikumiem trimdā un, galvenais, – notikumiem Latvijā un arī pārējās PSRS iekļautajās republikās, kā arī labi orientējas starptautiskajā situācijā. Bet ērtāk taču ir plunčāties, kā līdz šim, savā garīgās un sabiedriskās stagnācijas diķīti. Kādēļ būtu jāņem vērā kaut kādi „mākoņu stūmēju” un „vēja dzirnavu cīnītāju” projekti, kam, kā ironizē prāvests Trepša, *būtu nauda jādod un, varbūt, pat jāsāk domāt*.⁵⁰ Tikai 70. gadu sākumā manāmas jaunas ēras pirmās pazīmes, kas izpaužas gan ne pārāk steidzīgā ķeršanās pie Augeja staļļu izmēšanas. 1972. gada beigās, piemēram, tiek paustas atziņas, ka *PBLA jāpārveidojas par visus latviešus ietverošu nacionālpolitisku cīņas organizāciju* un ieteikums šīs latviešu jumta organizācijas vadībai nokāpt *no sava jumta lejā pie tautiešiem* – kā to jau vairāk nekā septiņus gadus agrāk pieprasa *ALJAs Radiokuģa komisija*. Pārķerot dažas *Radiokuģa komisijas* un *BATUN* idejas, beidzot aktivizējas arī latviešu iniciatīvā dibinātā (1972.18.XI) *Pasaules Baltiešu apvienība (BWC – Baltic World Conference)* ar mērķi strādāt kopīgi Baltijas valstu atbrīvošanai. Tā vada deviņas personas, trīs pārstāvji no katras tautības.

Radiokuģa ideja un *BATUN* nav vienīgās „dumpīguma” pazīmes jaunākajā paaudzē. Tādās publikācijās kā *Jaunā Gaita*, *Brīvība*, *Ziemeļkalifornijas Apskats* un vēl dažās citās, arī dažādos trimdinieku saietos vairāk vai mazāk atklāti tiek minēta maiņu nepieciešamība. 70. gados, piemēram, *ALAs* vadībā notiek vesels apvērsums.⁵¹ Pamazām mainās arī trimdas “lielās” preses nostāja. *Laika* redaktors Kārlis Rabācs, kuŗš 60. gadu vidū, slēpdamies aiz *nom de plume* “Periskops”,

nežēlīgi dursta „plānā galdiņa urbējus”, tādus kā prāvestu Trepšu un Dzintaru Paegli, vēlāk maina savas domas, pat uzaicinādams radiokuģa aktivisti Vallenu kļūt par viņa vadītās avīzes līdzstrādnieci.⁵²

Kaut arī radiokuģa ideja paput, pats projekts un vairākus gadus ilgstošās rosmes ap to ir svarīgas ne tikai kā līdz šim neaplūkots „baltais plankums” trimdas vēsturē, bet arī tādēļ, ka cilvēki no tām pašām *Baltijas Balss* entuziastu un *BATUN* nodibinātāju aprindām turpina ziedot daudz pūļu, lai radiatoraidījumi baltiešu valodās notiktu, konkrēti, lai tie tiktu iekļauti no *Amerikas Balss* atšķirīgajā *Radio Brīvība / Radio Brīvā Eiropa* sistēmā, kas arī īstenojas, gan tikai pēc vairāk nekā 10 gadiem (1975). Jaunas iespējas radioprogrammām uz Latviju no Rietumiem uz savu roku turpina meklēt Madrides radio jeb *Radio Nacional de España* latviešu raidījumu pēdējais vadītājs Vilis Skultāns tūdaļ pēc to izbeigšanas (1965). Neatmaidīgi, intensīvi, mērķtiecīgi.

VĒRES UN PIEZĪMES

30. *Mēs* 1964,9:4-5.
31. *Laiks* 1964.28.XI.
32. *ALJAs Radiokuģa komisija...* 1965:24.
33. *ČLJP* biļetens 1965:4.
34. *Mēs* 1964,9:4-5.
35. *ČLJP* biļetens 1965:2.
36. *Laiks* 1964.24.X.
37. *ČLJP* biļetens 1965:3.
38. Turpat.
39. ...uzskatu sadursmes un domu dažādības par sabiedriskiem jautājumiem neatrod auglīgu vidi *ALAs kongresos* – tā konstatē politoloģijas profesors Jānis Peniķis. *JG41*(1963):79-81.
40. *Latvija Amerikā* 1964.10.XII.
41. *ALJAs Radiokuģa komisija...*1965:24.
42. *Hearing Before the Subcommittee on State Department Organization and Foreign Operations of the Committee on Foreign Affairs, 1958.22.IX-6.X.* Par *Amerikas Balss* Minchenē (1956-1958) skat. *JG* 237(2004):44, 55.
43. *Latvija Amerikā* 1964.20.VI.
44. A Study Presented by the Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Laws of the Committee of the Judiciary, U.S. Senate, 86th Congress, 2nd Session. Washington: U.S. Government Printing Office, 1960. 38 pp.
45. *ČLJP* biļetens 1965:3.
46. *Latvija Amerikā* 1965.21.IV.
47. *JG48*:25.
48. Vēstulē Skultānam 1965.4.VII; skat. arī *Kaut šķirti, tomēr nešķirami*. 1965:26-28.
49. *Laiks* 1964.26.IX.
50. Norberts Trepša. *Mūsu sabiedriskās...*1966:5.
51. Ilgvars Spilners. *Mēs uzvarējam!* Rīgā: Elpa, 1998:2-10.
52. Dagmāra Vallena gan piemetina vēstulē (2007.12.III), ka iesūtītos materiālus redaktors esot smagi svītrojis.

Maruta Z. Vītola

JUŅA PODNIEKA KINO STILS

Šogad Jāņu laikā aprit 15 gadi, kopš izcili apdāvinātā dokumentālo filmu darinātāja JuŅa Podnieka pāragrās nāves. Izgaismot viņa darbu pilnībā viena raksta ietvaros nav iespējams. Pakavēšos tikai pie viena Podnieka mākslas ļoti nozīmīga aspekta.

Juris Podnieks (1950-1992) parādījās uz pasaules kino skatuves 1986. gadā ar savu vienreizējo dokumentālo filmu *Vai viegli būt jaunam?*, radikāli pārmainot latviešu un padomju kinomākslu. Šī darba emocionālais spēks pievērsa publikas uzmanību padomju dokumentālo kino darbiem un kino māksliniekiem, ietekmējot šī žanra izpratni plašākā sabiedrībā. Podnieka sekojošās slavenās filmas *Mēs?* (1989), *Krustceļš* (1990) un *Impērijas gals* (1991) savilņo skatītājus visā pasaulē. Režisors savā īpatnējā stilā lietpratīgi komunicē savus filozofiskos un opozicionāros politiskos viedokļus.

Tomēr Podnieka paša *cinéma vérité* metode neparādās pēkšņi 1986. gadā. Jaunais režisors veido īpašo ekspresionistisko stilu jau savos pirmajos īsajos dokumentālo filmu eksperimentos. Apskatot Podnieka pirmās trīs dokumentālās filmas – *Brāļi Kokari*, *Puikas, zirgos!* un *Baltais Ave Sol!* – iespējams novērtēt formālo tehniku, ko Podnieks izmanto, lai vizualizētu svarīgas emocijas – jūtas, ko režisors vēlāk mobilizēs savos nobriedušajos darbos ar nodomu mudināt skatītājus būt politiski un sabiedriski aktīviem.

DEFINĒJOT PODNIEKA STILU

Vispirms, lai saprastu Podnieka speciālo devumu dokumentālajam kino, ir jādefinē viņa unikālais stils. Formāli starp galvenajām raksturīgajām īpašībām jāmin biežā tuvplānu

Maruta Z. Vītola (1976) ir doktora grāda kandidāte Ohajo pavalsts U. (Ohio State U.) mākslas vēstures fakultātē. Fulbraita stipendija ļauj viņai pavadīt 2006./2007. akadēmisko gadu Latvijā, vācot materiālus par JuŅa Podnieka dokumentālajām filmām. Bakalauraes grādu itāļu kultūrā Maruta saņēmusi no Veleslejas Koledžas (Wellesley College) un maģistru kino mākslas vēsturē un teorijā – no Ņujorkas U. (New York U.). Pašreizējā dzīves vieta – Bostonā.

izmantošana, palēninātas kustības kadros un attālināšanās no diktora *Dieva balss* stāstījuma skaņu ierakstā. Podnieka tuvplāna izmantošana nozīmīgi sakāpina viņa filmu emocionālo spēku, radot intimitātes sajūtu starp skatītājiem un cilvēkiem uz ekrāna. Turklāt šie skatītāji jūt, ka viņiem piešķirta sevišķa privilēģija dot informāciju par noslēptām patiesībām un iepriekš noklusētām emocijām.

Podnieks izmanto palēnināto kustību kadros, lai radītu vienu no vizuāli spēcīgākajām īpašībām režisora ekspresionistiskajā stilā. Palēninātā kustība vērs uzmanību uz vizuālo ierakstu, norādot, cik svarīgi ir tas, ko režisors parāda uz ekrāna. Turklāt, tā ilustrē vienu no galvenajām tēmām Podnieka darbos: vizuālo privilēģēšanu vīrs skaņu ieraksta. Tas nenozīmē, ka skaņa ir nesvarīga – taisni otrādi. Tomēr, sekojot Rīgas kinodokumentālistu „poētiskās skolas” tradīcijai, Podnieks paļaujas uz tēliem, lai pārraidītu savas idejas; skaņu ierakstam ir tikai atbalstītāja loma.

Juris Podnieks

Protams, Podnieka darbos var saskatīt iejūtīgumu skaņu ieraksta izmantošanā, īpaši veidā, kā režisors arvien vairāk beidz lietot viszinīgo, abstrakto un bezpersonisko vīrieša diktora *Dieva balsi*. Tā vietā Podnieks atļauj uzfilmētajiem cilvēkiem dalīties ar saviem piedzīvojumiem un uzskatiem un lietot pašiem savus vārdus un izteicienus. Lēnām atkāpjoties no didaktiskās balss, Podnieks ne tikai parāda līdzjūtīgu humānismu pret intervētajiem cilvēkiem, bet arī atklāj savu respektu pret skatītājiem, ticot viņu prasmei saprast filmas nozīmi bez tieša paskaidrojuma. Podnieks arī parāda izcilas spējas izvēlēties tādu mūziku, kas bagātina viņa darbu vizuālo nozīmi un spēku.

AGRĪNO DARBU STILS

Pirmās trīs īsās dokumentālās filmas, kas nav ne kinožurnāli, ne reklāmfilmās, ir zīmīgi režisora eksperimentēšanas posma piemēri. *Brāļi Kokari* veido labu Latvijas pazīstamo diriģentu – Imanta un Gido Kokaru – portretu, kamēr *Puikas, zirgos!* centrā ir treniņi piecīņām, bet *Baltais Ave Sol* izseko slavenā latviešu korā *Ave Sol* ceļojumam ārzemēs. Uzfilmētas tikai īsu laiku pēc Podnieka filmu režisora karjeras sākuma, tās labi parāda viņa ekspresionistiskā stila evolūciju – stilu, kas nobrieda pilnībā Gorbačova *glasnostj* (atklātības) laikā un radīja mākslinieciski spēcīgus darbus, savilņojot masas gan toreizējā Padomju Savienībā, gan ārzemēs.

BRĀĻI KOKARI (1978)

Visraksturīgākā īpatnība šeit ir biežā tuvplānu izmantošana. Filma sastāv no 107 kadriem. Apmēram 91 no tiem ir tuvplāni. Filma iesākas ar tuvplānu, kur redzami abi brāļi, diriģējot vienā dubultekspozīcijā – vienā tēlā, kas varbūt funkcionē kā rotaļīga vizuāla „vārdu spēle,” atsaucoties uz to, ka brāļi ir divi. Viscauri šim darbam dominē abu Kokaru tuvplāni, radot iespaidu, ka skatītājiem ļauts speciāls ieskaits šo izcilo mākslinieku iekšējās dzīvēs. Katrs tuvplāns rosina tiešāmības un tuvības sajūtu: skatītāji ir liecinieki tam, kā režisors atklāj emociju patiesumu un pat Imanta un Gido būtības. Turklāt Podnieka izvēle izmantot tuvplānus daudz vairāk nekā kop- un vidējos plānus, atspoguļo režisora vēlēšanos uzsvērt cilvēku vairāk nekā apkārtni. Filmā vēstīts, kā brāļi Kokari triumfē

pār savu apkārtni. Pārvarot nabadzīgās bērniības grūtības, viņi izceļas ar savu māksliniecisko veikumu slēgtajā padomju sabiedrībā.

Pie filmas beigām Podnieks ekspresīvi sniedz skatītājiem vizuālu metaforu par individa sekmīgo cīņu. Divos tuvplānos parādīts, kā Imants un Gido palēninātā kustībā izceļas no ūdens uz ūdens slēpēm – no tumšiem bezdibieniem, lai „pārspētu visu.” Gribot negribot jādomā, ka te slēpjas zināma simbolika. Šie kadri skaidri atšķiras no pārējās filmas gan ar palēnināto kustības tehniku, gan arī ar ūdens tematiku, kam sakars ar diriģentu muzikālo pasauli. Liekas, Podnieks vēlēties piešķirt speciālu nozīmi šiem diviem kadriem, un, iespējams, šie iemiesota filmas galvenā ideja.

Vizuālā tēla svarīgums, protams, nenozīmē, ka skaņu ieraksts palicis novārtā. Tieši pretēji. *Brāļi Kokari* ir pirmā Podnieka dokumentālfilma, kur izpaliek diktora *Dieva balss* stāstījums. Tā vietā Imantam un Gido ļauts izteikties savos vārdos. Bez tam režisors izvēlas parādīt diriģentus un viņu raksturu īpašības nevis ar formālu interviju palīdzību, bet filmējot viņus ikdienas dzīvē, ieskaitot viņu attiecības ar koļiem. Brāļu pašu teiktie vārdi ļauj skatītājiem vērot diviņu raksturus, kaislības, ambīcijas, apspēstību, talantu un humora izjūtu. Retajās reizēs, kad skaņu ierakstā dzirdamas balsis, (kas nav sinhronā) tās pieder sievietēm, kas brāļus pazīst personīgi – viņas stāsta anekdotes no brāļu bērnības, dzimšanas dienu svinībām, arī par viņu temperamentu. Viņu intīmās zināšanas par Imantu un Gido liek skatītājiem uztvert šīs balsis ne kā abstrakta un bezpersoniska diktora stāstījumu, bet vairāk kā skaņu ierakstu no sarunām ar draugiem, ar kolēģiem.

PUIKAS, ZIRGOS! (1979)

Vispirms atkal jāmin Podnieka paļaušanās uz tuvplāniem jauno zēnu piecīņu demonstrēšanā treniņu centrā. Filma sastāv no 104 kadriem, no kuriem apmēram 80 ir tuvplāni ar nolūku radīt intimitātes sajūtu. Podnieks vizuāli aicina skatītājus personīgi pietuvoties lielajai personīgai cīņai, ko šie zēni piedzīvo treniņa laikā. Tuvplāni palielina emocijas spriedzes atmosfēru, uzsverot jaunekļu pārdzīvojuma nozīmīgumu.

Podnieks iesāk filmu transgresīvā veidā, parādot skatītājiem tuvplānā abstraktu stieni

brīvā dabā. Zēni mēģina vēlāk pievilkt zodu pie šī stieņa. Parasti šādu kadru filmē, lai ar tradicionālā kopplāna starpniecību skatītāji gūtu informāciju par vidi. Podnieks turpretī izvēlas vērst uzmanību uz to, kas vēlāk izvērsas par vienu no galvenajām tēmām – cīņu pašam ar sevi. Tātad jau filmas sākumā Podnieks pavēstī skatītājiem, ka šī darba būtība ir pašos cilvēkos un viņu cilvēcībā. Kadrs, kas rāda jaunu paukotāju, „cīnoties” ar savu attēlu spoguļi, kalpo kā šīs tēmas vizuālais simbols. To atbalsta trenera Aināra Lejas balss skaņu ierakstā, pastāvīgi uzsverot personīgo cīņu piecīņas treniņā. Bez tam, Lejas vārdi iegūst lielāku, vispārēju nozīmi. Vārda „cīnītājs” definīcija piecīņas kontekstā ir – *tas, kas sacenšas piecīņā*, bet zēnu treniņi varētu atspoguļot arī Lejas pārliecību, ka tā izglītība, ko viņa skolnieki saņem, dod viņiem prasmi un izturību izdzīvot un pat „zēlt” bargajā un prasīgajā sabiedrībā.

Jau filmas nosaukums *Puikas, zirgos!* pasvīturo Podnieka domu par iekšējo cīņu, ko jaunie cilvēki pārdzīvo savā pieaugšanas procesā. Kā metaforu šai cīņai Podnieks izmanto tēlu, kur zēni cenšas uzkāpt zirgam mugurā. Filmās beigās jaunākie skolnieki beidzot sasniedz savu mērķi. Taču Podnieks vizuāli parāda, ka šis triumfs ir tikai viens sasniegums dzīvē. Pēdējā kadrā (kopplānā) redzam zēnu seglos uz zirga muguras, mēģinot uzmundrināt dzīvnieku kustēties uz priekšu.

Palēninātas kustības rada ekspresionistisku efektu. Podnieks arī lauž t.s. „ceturto sienu” kādā kadrā, kur divi zēni izmēģina savu paukošanās prasmi, lecot uz priekšu, t.i., „uzbrūkot” kinoaparātam, it kā viņi cīnītos ar filmas skatītājiem, tādā veidā iesaistot skatītājus filmas darbībā. Visi šie paņēmieni liecina, ka vizuālais Podniekam ir svarīgāks par mutisko. Varbūt epizode, kur zēni treniņa centrā skrien, peld, šauj ar pistolēm, jā, ar zirgiem un paukojas ar saviem atspoguļojumiem, sniedz vislabāko vizuālā ieraksta piemēru. Lejas vārdi savukārt norāda skatītājiem, ka lielākais ienaidnieks esi pats sev. Un šīs domas īsto emocionālo spēku pauž Podnieka izteiksmīgie tēli, kas visos sīkumos parāda tās grūtības, kas zēniem jāizcieš treniņa laikā.

Bezpersoniskās *Dieva balss* vietā Podnieks izmanto trenera Lejas personīgās domas par piecīņu un atlētisko treniņu nozīmi dzīvē. Arī Leja un viņa kolēģi un skolnieki treniņu laikā izsaka paši savas domas un

emocijas, nebalstoties uz pamācošo diktora tekstu. Šādā veidā dokumentālfilma iegūst autentisku gaisotni, kamēr izvēlēta mūzika ne tikai rada poētisku atmosfēru, bet arī pastiprina tēlu nozīmi. Vai katrā montāžas epizodē Podnieks meistarīgi manipulē dinamiku starp vizuālo tēlu un skaņu.

BALTAIS AVE SOL! (1979)

Arī šī īsfilma balstās uz vizuālo, nevis diktora tekstu. Skaņa tikai papildina vizuālo tēlu, nezaudējot emocionālo efektu. Varētu pat teikt, ka Podnieka vērigā skaņu kombinācija ar īpašiem tēliem, it sevišķi izmantojot mūziku, tieši izveido režisora nepārprotamo autora parakstu šai darbā, rosinot skatītājus ļoti ekspresionistiskā veidā interpretēt filmētās ainas. Ciemojoties Filipīnās, koŗa dalībnieki kādā ielā vēro gaiļu cīņu. Podnieks uzfilmē šo epizodi platā leņķī tuvplānā. Ekstrēmāis leņķis deformē gaiļus, kas uzbrūk viens otram, kamēr tuvplāni rada tiešības sajūtu un palielina redzamās darbības intensitāti. Skaņu ieraksts šajā brīdī sakāpina īstas šausmas. Atonālā mūzika koŗa pavadībā stakāto veidā izsaka kopējo vokālo teroru – it kā koristi kliegtu šauslās par vardarbību, kas notiek viņu acu priekšā. Rezultāts ir spēcīgi kadri, kas izsauc skatītājos dziļu instinktīvu pārdzīvojumu. Koŗa mūzika paceļas pāri pamācošajam diktora tekstam. No 127 kadriem tikai 18 kadros var dzirdēt vīrieša diktora *Dieva balsi*. Pārējās daļās atskan *Ave Sol* koristu balsis. Stereotipiskā dokumentālo filmu didaktisma vietā šē izceļas māksliniecisks daiļrunīgums, kas ļauj skatītājiem „lasīt” filmas tekstu pašiem savā, nevis uzspiestā, pamācošā veidā. Arī *Ave Sol* koristiem Podnieks dod iespēju izpausties pašiem (ar dziesmu).

Podnieka agrīnās 70. gadu beigu filmās režisors eksperimentē ar tuvplāniem, palēnināto kustību un skaņām, kas kopā veido viņa ekspresionistisko stilu. Formālā eksperimentēšana aplūkotajās trīs filmās vēlāk kļūst par pamatu režisora vēlākajos darbos – emociju dziļuma izteikšana vizuāli. Kaut gan šie darbi radīti Podnieka karjēras sākumā, tie dod iespēju vērot, kā veidojas radošais ģēnijs, kuŗš, ar savām vēlākajām filmām ir pivotāls dokumentālā kino vēsturē. □

Voldemārs Avens

ĒRIKS RUDĀNS – LATVIEŠU PĒDĒJAIS BĪTNIKS

Gan ar novēlēšanos, ir vērts zināt, ka no latviešiem cēlies un Tucsonā (Tucson), Arizonas pavalstī dzīvojis, strādājis un šā gada aprīlī aizsaulē aizgājis gleznotājs un skulptors Ēriks Rudāns (1933-2007). Viņš atrasts miris savā darbnīcā, domājams, dabīgā nāvē, starp saviem mākslas darbiem. Darbnīca atradusies kādā simtgadīgā mājā Tusonas pilsētas meksikāņu rajonā (*barrio*). Rudāns tur bijis pazīstama un visu iemīlota personība. Sava lādzīgā rakstura, askētiskā dzīves veida un savas īpatnējās mākslas dēļ viņš ticis daudzzināts gan par „pēdējo bītniku,” gan arī par „mākslinieku mākslinieku.” Viņa dzīves ziņa bijusi radīt mākslas darbus un nedomāt par materiālām vērtībām. Ērika dzīves prasību apmierināšanai viņam pieticis ar 3 000 līdz 4 000 dolāriem gadā. Bez mākslas radīšanas, kuņas materiāliem viņš bieži lietojis dažādus atradeņus un dāvinājumus no draugiem, viņa otra lielākā mīlestība bijusi politika, par ko viņš vienmēr bijis ar mieru diskutēt, un nekad nav vairījies teikt kritiskus vārdus par ASV sociālo iekārtu, īpaši par Buša administrācijas izrīcībām iekš- un ārpolitikā. Viņš mudinājis savus kaimiņus piedalīties vēlēšanās. Viņam rūpējuši vietējo meks-

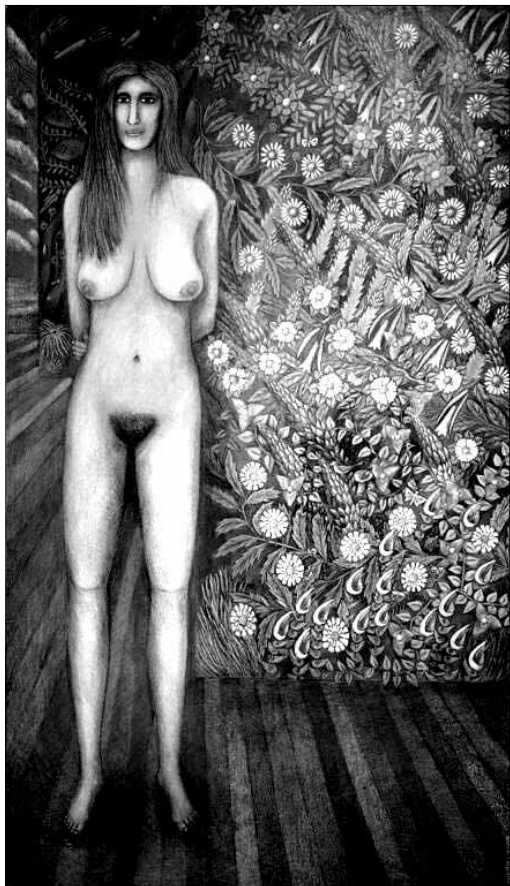
sikāņu, „nelegālo” emigrantu likteņi. Kad 2002 gadā svelošajā Arizonas tuksnesī bojā aiziet daudzi laimes un darba meklētāji no Meksikas un Centrālamerikas, Rudāns to piemiņai izveido vairāk nekā divus metrus augstu skulptūru – Madonu ar mirstošu bērnu rokās. Darbnīcas kaktos atradušās no koka blūkiem un dēļiem cirstas ekspresīvas cilvēku figūras un galvas. Populāra bijusi Rudāna glezna, kas saukusies *Santo Muerte* – svētais labam alum un cigāriem, ekspresīvi gleznots cilvēka ģindenis ar dzeltenu oreolu virs galvaskausa. Etertona (Etherton) galerija, kas jau 15 gadus izstādījusi Rudāna mākslu, sarīko plašu piemiņas izstādi un viņa darbu izsoli. Neilgi pirms viņa nāves šī pati galerija izstāda Rudāna figurālos darbus, lielākoties frontāli gleznotus stilizētus plikņus uz stilizētas dabas vai iekštelpu fona.

Ēriks Rudāns ieradies Amerikā 1949. gadā. Studējis grafisko mākslu Viskonsīnas Universitātē (U. of Wisconsin), ko beidzis ar bakalaura (B.A.) un maģistra (M.A.) grādiem. Kādu laiku bijis mācībspēks slavenajā Čikāgas Mākslas institūtā (Art Institute of Chicago) un vēl citur. Bet tad, kopā ar kādu no saviem studentiem nolēmis izbeigt amerikāņiem tik parasto „žurku skriešanos” (*rat race*), nodoties tikai mākslai un dzīvot vienīgi no tās. Pēc Savienoto Valstu apbraukāšanas ar motociklu, viņš izšķīries par palikšanu Tucsonā. Kā viņa draugi stāstījuši, Ēriks nekad nav sēdējis bezdarbībā, vienmēr radījis kādu jau-

Ēriks Rudāns savā darbnīcā Tūsānā (Tucson), Arizonā (2003).

Foto: Ron Medvescek

Ēriks Rudāns. Akts. No sērijas *Zeme. Saule. Debesis*.

nu mākslas darbu, neprasīdams, vai tas kādam patiks un vai būs pārdodams. Viņš mitis un strādājis trīs nelielās istabās, kur bieži nav bijis telefons, nedz arī siltums. Arī automobīlis viņam nav bijis. Rudāns gleznojis tieši uz grīdas un sūdzējies, ka grūtākā lieta pēc tam esot piecelšanās. Viņa māksliniecišķo talantu bija pamanījis Dienvidarizonas Sabiedriskais mākslas fonds, kas 2003. gadā piešķīris Ērikam 25 000 dolāru atzinības balvu (Arizona Arts Award). Ar ASV kongresdāmas Gabrielas Gifordas (Gabrielle Gifford) gādību viņam tiek izkārtota pensijas nauda no Sociālās apdrošināšanas, un kaut arī mūža pēdējos gados mūsu ar spilgtu mākslinieka talantu apveltītajam tautietim vairs nav jādzīvo kā nabadzīgam bitņīkam, savu dzīves stilu viņš mainīt nav gribējis.

Mākslinieks un dzejnieks Voldemārs Avens ir *JG* redakcijas loceklis (skat. *JG*248:4-5.)

JAUNĀS PAAUDZES MĀKSLINIEKS

Jau studiju laikā humanitārās ievirzes augstskolā Filadelfijā (The U. of the Arts) Kris Lūiss (Kris Lewis) kā talantīgs figurālists saņem speciālu godalgu. Solo un grupu izstādēs piedalās kopš 2005. gada – iepriekšējā dzīves vietā Ņūdžersijā (New Jersey), tagad Kalifornijā – Losandželosā, Santamonikā (Santa Monica), Ņūportbičā (Newport Beach). Reproducēts (arī intervēts) kultūras un dizaina publikācijās *Juxtapoz*, *.ism quarterly* u.c. Uz jautājumu, kurus mākslas meistarus varētu ieskaitīt viņa autoritāšu vidū, Kris kā pirmos nosauc franču akadēmisko gleznotāju Bugarō (Adolphe William Bougereau, 1895-1905), čehu *Art Nouveau* pārstāvi Alfonso Muchu (1860-1939), angļu 1849. gadā dibinātās Pirms Rafaela Brālības (Pre-Raphaelite Brotherhood) pārstāvjus, kā arī latviešu folkloru (viņa māte ir latvietē). Pēdējos pāris gados fotoreālisma manierē darinātās eļļas gleznas, kur atainotas lielākoties jaunas un brīnumdaiļas sievietes, ir gaismas gadu attālumā no Kalifornijas mietpilsonisko birģeru meitu vai draugaļu krāšņiem reprezentācijas portretiem. Par to var pārliecināties, ieskatoties šajā *JG* nr. reproducētajā darbā *Mirgojošās Venēras (Scintillating Venuses)*, ko mākslinieks nosauc arī par *Fantastisku ainavu* (skat. arī krislewisart.com). No katra Krisa Lūisa rūpīgi, tonāli smalki niansētā sievietes atveida pretī dvež īpatna, no pārējiem attēliem atšķirīga, gaŗīgā pasaule – visnotaļ enigmātiska, distancēta, mistikas apgarota, bezmaz sirreālistiska. Mākslu Lūiss definē kā vizuāli paustu un uztveramu mīlestību.(R.E.)

Ēriks Rudāns. *Sv. Juris (San Georges)*

**Edgars Jēriņš. *Pašportrets ar Tomu, māti un kaķi.* 2004. Ogle uz papīra.
160 x 250 cm.**

Par mākslinieku skat. 44. lpp.

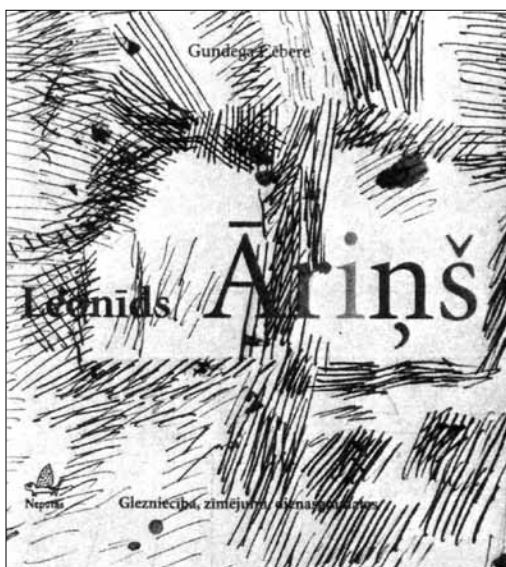
Voldemārs Avens

VĒL PAR LEONĪDU ĀRIŅU

Neputna apgāds, kas izdevis vairākas slavējama satura un grafiskās apdares mākslas grāmatas, šī gada sākumā papildinājis skaitu mākslas grāmatu krājēju un arī mākslas zinātnieku grāmatplauktus ar izcilu monogrāfiju par tukumnieku, gleznotāju, zīmētāju, domātāju, meklētāju un dienasgrāmatu rakstītāju Leonīdu Āriņu (1907-1991; skat. JG230:38-41). *Leonīds Āriņš. Glezniecība, zīmējumi, dienasgrāmatas* (Rīgā, 2007. 168 lpp.) sastādītāja un rakstu autore ir mākslas zinātniece Gundega Cēbere, mākslinieciskais noformētājs – Juris Petreškēvičs, un tās tapšanā lieli nopelni bijuši mākslinieka pieņemtajām un izaudzinātajām meitām Monikai un Vērai, kas saglabājušas un sagādājušas patēva personīgos arhīva materiālus un fotouzņēmumus. Kā lielākais papildinājums un vērtība monogrāfijas autorei bijusi paša mākslinieka dienasgrāmatas, piezīmes un izteikumi, kurus autore bagātīgi iekļāvusi sarakstītajā monogrāfijā. II Pasaules kara laikā, fronteī tuvojoties, grāmatas un gleznas Āriņš noslēpis dzelzs mucās un ieracis zemē, tā paglābdams vērtības, kas tagad visiem pieejamas. Āriņš nav bijis tikai labs un neparasts gleznotājs, bet arī ass dzīves un mākslas vērtētājs, meklētājs. Viņš jau no pašiem mākslas studiju sākumiem nostājies pret visu ierasto un tradicionālo, tā bieži nonākdams konfliktā ar saviem profesoriem akadēmijā. Savu personības straujumu un neapmierinātību par visu remdenu viņš sirsniņi izklāsta savās dienasgrāmatās, kurās viņš sācis rakstīt kopš 1924. gada, kādā ierakstā nodēvēdams tās par *dzīves lekciju, pārdzīvojumu un domu grāmatvedību*. Ar apbrīnojamu tiešumu viņa rakstītās piezīmes raksturo mūsu mazās zemes grūto pastāvēšanu pasaules notikumu nežēlīgajos dzirnakmeņos. 1936. gadā Leonīdam Āriņam kopā ar draugiem, gleznotājiem Kārli Neili un Ansi Artumu, dzimst ideja, ka Tukumā jādibina mākslas muzejs, kas rādītu un glabātu šodienīgo, moderno mākslu. Viņa donkihotiskie gājieni un cīņi sasniedz mērķi. Tukumā tiek atvērts muzejs, gauži pieticīgs, pamatskolas telpās, bet tomēr mākslas muzejs, par kura vadītāju tiek apstiprināts Leonīds Āriņš. Savās piezīmēs viņš sāji apraksta slavenāko mākslas kolēģu skepsi un viņu negribēšanu atvēlēt darbus jaunajam muzejam, bet pierunāti beigās to-

mēr kādu gleznu iedod. Grāmatas stāstījumā redzam, ka pašam muzeja direktoram neveicas ar studiju turpināšanu akadēmijā. Viņa māksla tiek kritizēta gan izstādēs, gan arī akadēmijas tradicionālisma gaisotnē. Āriņu interesējušas grāmatas par Eiropas modernistiem, kurās viņš smēlies zināšanas par to, kas mākslā notiek ārpus mazās Latvijas robežām.

Āriņa ideāls ir franču modernā glezniecība: Matīss (Matisse), Pikaso (Picasso), Braks (Braque), arī van Gohs (van Gogh) viņu fascinē. Par šo franču skolas ietekmi Leonīda mākslā liecina grāmatā ievietotās gleznu reprodukcijas. Sevišķi ievērojama viņa gleznās Matīsa ietekme. Monogrāfijā ievietoti 45 apmierinošas kvalitātes mākslinieka gleznu krāsu attēli, kā arī 30 zīmējumi. Mākslas darbu radīšanā kūmās stāvējusi liela šaubīšanās un bieža neapmierinātība. Kā stāsta dienasgrāmata, mākslinieks arī bijis ļoti kritisks par latviešu glezniecības dižgariem. Viņu vairāk saistījuši tā laika modernisti, sākot ar Voldemāru Matveju, Jēkabu Kazāku, Romanu Šutu, Niklāvu Strunki un beidzot ar Georgu Šenbergu, Borisu Bērziņu, Rūdolfu Pinni, Jāni Pauļuku, Uldi Zemzari, Ojāru Ābolu un Džemmu Skulmi. Sākoties padomju varas laikiem, Tukuma mākslas muzejs tiek paplašināts un tur tiek novietoti ap 160 jaunu mākslas darbu. 30 no tiem ir krievu padomju mākslinieku ražojumi. Inventūras grāmatas un kartotēka tiek pārrakstītas krievu valodā. Mākslas lietu pārvalde atzīst, ka muzejā ir

formālistu un emigrantu mākslas darbi, kas padomju varai liekas kā mēris. Tikai pateicoties Āriņa gudrai rīcībai tie tiek paglābti. 1953. gadā muzeja vadītāja gods tomēr tiek Āriņam atņemts un turpmāk viņam jāstrādā par zīmēšanas skolotāju Tukuma vidusskolā. Tur mākslinieku iepazīst monogrāfijas autore, kas tai laikā ir viņa skolniece. 1968. gadā Āriņš pensionējas, tiek uzņemts Mākslinieku savienībā. Par kūtru darbību un nepiemērotu laikmeta parādīšanu gleznās viņš kādus gadus no tās bijis izslēgts. Atbrīvots no maizes darba, Leonīds sāk citīgi gleznot un zīmēt. Viņš rīko izstādes Tukumā un citos provinces centros. Darbi tiek pieņemti arī Valsts mākslas muzeja izstādēs. Mākslinieks gūst atzišanu un ievēribu. Nozīmīgāko izstāžu saraksts ir pievienots monogrāfijas beigās.

1982. gadā Mākslinieku savienības grupa, kurā tiek iedalīts arī Āriņš, dodas ārzemju ceļojumā uz Franciju. Franču mākslas dievinātajam tas ir sapņa piepildījums. Parīzē grupa tiek trīs stundās izrauta cauri visām Luvras muzeja bagātībām, bet citiem grupas biedriem pat šis laiks liecas par gaļu, jo Parīzes veikali vilkuši vairāk. Leonīds savās piezīmēs neslēpj vilšanos: *maz iegūts, vienīgi izbālušais Botičelli noderēs paša turpmākam darbam...* Lai arī nekad mākslinieks nav bijis ar dzīvi un savu mākslu apmierināts, tomēr viņa mūža pēdējie desmit gadi ir bijuši radoši un latviešu glezniecībai nozīmīgi.

1986. un 1987. gadā viņš saņem atzinības diplomus no Latvijas PSR Kultūras ministrijas un Augstākās Padomes. 1991. gadā, īsi pirms aiziešanas mūžībā, Āriņš vēl apmeklē savu gleznu un zīmējumu izstādi Valsts muzejā Rīgā. Savos pēdējos ierakstos dienasgrāmatā viņš sašutis, ka presē maz ievērots: *Kas nu būs par manu izstādi? Bezgali gari vai visa avīze par avangardu. Bankovskis gāž svešvārdu plūdus, un par mani viena rindiņa sludinājumos (...). Bet tik lielu pazemojumu negaidīju. Nu neko darīt. Arī tas vecuma galā jāpārcieš...*

Monogrāfijas autore nobeidz apskatu par dižo tukumnieku ar teikumu: *Ikviens mākslinieka vērtība nosakāma tikai kontrastā, salīdzinājumā un kopsakarā ar citiem, arī Leonīdu Āriņu neizbēgami vērtēs ar nākotnes mēru.* Izdotā monogrāfija katrā ziņā palīdzēs noteikt Leonīda Āriņa īpatsvaru latviešu mākslas zelta graudu maisā. □

PAR EDGARU JĒRIŅU

Linkolnā (Nebraskā, ASV) dzimušais un Ņujorkā mītošais Edgars Jēriņš mākslas pasaulē ir visvairāk pazīstams kā rūpīgi nostrādātu, līdzībā nevainojamu portretu gleznotājs eļļas tehnikā, gan arī kā lieldimensiju ogles zīmējumu darinātājs. Divas no šajā JG laidienā ievietotajām reprodukcijām labi reprezentē mākslinieka zīmējumus – parasti tie ir psiholoģiski tverti paziņu vai ģimenes locekļu figurāli portreti ikdienā ar viņu individuālītāti raksturojošiem atribūtiem. Izvēlētie modeļi bieži atrodas dzīves vidusposmā, tāpat kā pats mākslinieks. Techniski visi zīmējumi izpildīti vienveidīgi ogles zīmuļa vai krīta švīkojumā. Gaismēnu kontrasti reālistiski veidoti, tāpat telpas dziļums, perspektīva. Figūru izvietojumā nav centrāla uzsveruma. Visos darbos ietverts kāds privāts stāsts, kāda personīga eksistenciāla mīkla, un tieši šis zemteksts, kontrastēts ar klaji ilustratīvo stilu, rada spriedzi, kas darbiem piešķir vienreizību un oriģinalitāti. Māksliniecisko izglītību Jēriņš ieguvis Pensilvānijas Mākslas akadēmijā (Pennsylvania Academy of the Fine Arts), Filadelfijā, kas ir viena no vecākajām, labākajām, bet arī konservatīvākajām mākslas skolām Savienotajās Valstīs. Tūlīt pēc akadēmijas beigšanas viņš iegūst Grīnšilda Fonda stipendiju (Elizabeth Greenshields Foundation Grant) divu gadu studiju turpināšanai Losandželosā, kur dažus gadus vēlāk Jēriņš piedalās skatē *Five New York Artists Look at Los Angeles* (Pieci Ņujorkas mākslinieki vēro Losandželosu) Santamonikas pilsētā. Pirmā mākslinieka solo izstāde sarīkota Rīgā, Ārzemju mākslas muzejā (1992). Tai seko četras Savienotajās Valstīs. Vairāk nekā 50 grupu izstādēs dažādās ASV pilsētās Jēriņš piedalās jau no 1981. gada – Ņujorkā, Bostonā, Filadelfijā, Sietlā, Omahā u.c. Viņš ir *Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības (ALMA)* biedrs. Piedalījies arī latviešu mākslinieku grupu izstādēs Ņujorkā un Losandželosā. Viņa gleznas un ogles zīmējumi reproducēti un/vai aprakstīti *American Arts Quarterly, American Artist Magazine, American Art Collector, The New York Times*, itāļu *Arte* un vēl citos periodiskos izdevumos. Jau kā talantīgs mākslas students Edgars Jēriņš saņem pusduci stipendiju vai apbalvojumu, kuriem pēc akadēmijas nobeigšanas seko vismaz desmit citi no dažādiem mākslu veicinātājiem fondiem. (V.A.)

Helēna Gintere

ZEM VIENAS BALTIJAS SAULES

Četri baltiešu kori

Daudzvalodīgais Toronto koris, kur ietilpst somu, igauņu, lietuviešu un latviešu koru apvienības, dzied dziesmas četrās valodās, kā arī klasikas pērles latīniski.

2007.28.IV koncerts *Zem vienas Baltijas saules* ir jau trešais koru sadarbības pasākums Toronto (kopš 1998). Latvieši pievienojas kopkorim 2004. gada Ziemassvētku koncertā *Baltic Noël* Metropoles apvienotajā (Metropolitan United) baznīcā. Kopkorī piedalās igauņu *Estonia*, somu *Vox Finlandia*, latviešu *Dzirksts* un lietuviešu *Voleunge*.

Gandrīz visa Toronto baltiešu muzikālā dzīve norit etniski noslēgtās grupiņās. Ir bijuši atsevišķi gadījumi, kad notikusi dažu baltiešu koru sadziedāšanās, piemēram, Sv. Andreja latviešu un igauņu luterāņu draudžu kori ar somiem. *Baltic Noël* kopkora koncertā 110 koristu dzied 16 dziesmas oriģinālvalodās, četras no katras dalībzemes, pārmaiņus diriģējot koru vadītājiem – lietuvietei Dailai Viskontas, somiem Paulam Hitalam un Pieteram Sigmundtam, latvietei Vizmai Maksīnai un igauņietei Margitai Viia-Maistei. Koncerta pianiste – šo rindiņu rakstītāja. Turklāt pirmo reizi Toronto baltiešu koru vēsturē tiek pieaicināts Ivars Tauriņš, kurš piešķīra koncertam majestātisku finālu, diriģējot Jozefa Haidna (Joseph Hydn) *Sv. Nikolaja mesu* latīņu valodā ar 16 profesionālu mūziķu orķestri, Paulu Dženkinu (Jenkins) pie ērgelēm un četriem solistiem – soprānu Gailu Hakalu (Hakala), mecosoprānu Vilmu Indru Vitolu, tenoru Džeimsu Maklenanu (MacLennan) un basu Normu Nurmi. Vairāk kā tūkstoš sēdvietu plašajā dievnamā tukšu vietu tikpat kā nav – liecinājums par šādu koncertu vēlamību nākotnē.

Tāpat kā Toronto latviešu sabiedrība, tā arī visas pārējās baltiešu grupas pamazām sarūk. Vecākā paaudze – sabiedrības kodols un stingrais balsts lēnām aiziet, kaut arī atsevišķi vecākās paaudzes pārstāvji turpina darboties ar lielu entuziasmu.

Par pianisti un mūzikas pedagoģi Helēnu Ginteri skat. JG246(2006):31.

Koncerts *Zem vienas Baltijas saules* notiek 2007.28.IV Džordža Vestona (George Weston) koncertzālē Toronto Mākslas centrā (Toronto Centre for the Arts). Laikrakstā *Latvija Amerikā* par ievaddziesmu *Dzimtene – mūziķa, mūžīgā* (Aldonis Kaļniņš/Ziedonis Purvs) Juris Keņiņš izsaucas: *Še ir viens lielisks latviešu koris, bet nē – tie bija koristi no četrām tautībām ar nevainojamu latviešu valodu!* Tikpat labi skanēja arī dziesmas lietuviski, igauņiski un somiski. Programmas tēma – saule un jūra, kas vieno tautas pie Baltijas jūras. Toronto dzīvojošais komponists (arī kora dalībnieks) Jānis Beloglāzovs šim koncertam bija komponējis dziesmu *Rota* (ar tautas dziesmas vārdiem), taču īpaši svarīgu nozīmi koncertam piešķīra Imanta Ramiņa skaņdarbs *Under the Baltic Sun – Four Traditional Songs of the Sun and the Sea*

Kora diriģenti mēģinājuma laikā no kr.: Vizma Maksīna, komponists un kora dalībnieks Jānis Beloglāzovs, lietuvju diriģente Daila Viskontas, igauņu diriģents un kora dalībnieks Jaans Midrī, pianiste Helēna Gintere, diriģente Brigita Alka, diriģents Ivars Tauriņš, igauņu diriģente Maraite Viia-Maiste, somu diriģents Pauls Hietala.

(*Zem vienas Baltijas saules* – četras tradicionālas dziesmas par sauli un par jūru), ko bija pasūtījusi baltiešu koru diriģentu komiteja. Skaņdarbā izmantotas igauņu, somu, lietuviešu un latviešu tradicionālās tautas dziesmas, savijot tās četrbalsīgā polifonā sabalsojumā ar orķestri. Kompozīcijas latviešu daļā – *Ej, saulīte, drīz pie Dieva*. Bija ieradies arī Latvijas vēstnieks Kanadā Atis Sjanītis, lai pēc skaņdarba pirmatskaņojuma pasniegtu Imantam Ramiņam TZO. Komponists Imants Ramiņš, kurš nav svešinieks JG lasītājiem, ir plaši pazīstams ne tikai Kanadā un ASV.

Viņa mūzika ir skanējusi visos kontinentos, arī, protams, Latvijā, kur VII Internacionālā garīgās mūzikas festivāla ietvaros Sv. Jāņa baznīcā, Rīgā, Ramiņš tiek pagodināts ar autorkoncertu (2004). Pēdējos gados Kanadā mītošajiem tautiešiem ir iespēja visai bieži baudīt mūziku ne tikai no komponista lielā skaņdarbu klāsta, bet arī viņa jaundarbus, piemēram, speciāli Vankūveras simfoniskajam orķestrim komponēto *Vijojkoncertu*, Džordžam Zukermanim (George Zukerman) komponēto *Fagota koncertu* un Toronto Orfeja korim komponēto *Sonāti Orfejam*. Vēl jāmin Kārļa Goppera Fonda laureāta (2005) Ramiņa uz Hansa Kristiana Andersena pasakas bāzētā opera *The Nightingale* (Lakstīgala, 2004) solistiem un bērnu korim ar orķestri (pirmizrāde Vašingtonā 2005.V); Toronto Sv. Jāņa draudzes ansamblim un diriģentei Brigitai Alkai veltītā *Hodie*; XII Latviešu dziesmu svētku Kanadā rīcības komitejas pasūtītās (2006) dziesmas štigu orķestrim un basa baritonam Paulim Šketrim (ar Ingridas Vīksnas dzejoļu vārdiem), kas tiek atskaņotas svētku orķestra koncertā kopā ar Ramiņa otro *Latviešu tautas dziesmu svītu* orķestrim. Turpat Latvijas Universitātes koris *Juventus* atskaņo *Domine Deus* no Imanta Ramiņa kantātes *Gloria*. Dziesmu svētkos Indianāpolē (2007) kopkoņa koncertā pirmo reizi skan Ramiņa kantāte *Lielā junda Brāļu kapos* (ar Kārļa Kurbada tekstu). J.S. Bacha *Festival Singers* ietvaros (2006.14.X) Toronto Universitātē (kas

ir viņa Alma Mater) skan komponista kantāte par J.S.Bacha tēmu *Unser Mund sei voll Lachens*. Gaidāmo Latvijas Vispārējo dziesmu un deju svētku (2008) noslēguma koncerta programmā ir iekļauta Imanta Ramiņa sarežģītā *Pūt, vējiņi!* apdare. Arī minētās kompozīcijas *Under the Baltic Sun* fināla *Coda* daļā pēdējā izskaņa dota *Pūt, vējiņi!* apdarei, kas bez vārdiem liegi izskan, savijoties vienbalsīgi gandrīz 100 dziedātāju balsīm.

Ne mazāk svarīgs *Under The Baltic Sun* koncertā ir Šūberta (Franz Schubert) *Mesa* (G-Major *Mass*) un Hendeļa (Georg Friedrich Händel) *Alleluia* (no Kronēšanas kantātes) izpildījums – līdz *Baltic Noël* (2004) latviešu publikai maz zināmā, Toronto dzimušā diriģenta Ivara Tauriņa vadībā.

Mūzikas profesionāļiem Kanadā Tauriņš ir labi pazīstams kā baroka ansambļa un koņa *Tafelmusic* diriģents un kamerkoņa *Tafelmusik Chamber Choir* dibinātājs (1981). *Koņa brīnišķīgā skaņas tīrība un vokālās meistarības akrobātiskā veiklība vēl vairāk fascinē, jūtot ansambļa lielo emocionālo atdevi, kas novērš jebkuru neveiksmi atskaņošanas laikā* – tā kamerkora 25 gadu jubilejā (2006) raksta kritiķis Roberts Heris (Harris).

Ivara Tauriņa (1956) vecāki, Valentīns un Ināra, iepazīstas bēgļu laikā Anglijā, no kurienes viņi pārceļas uz Toronto. Septiņu gadu vecumā Ivars sāk spēlēt klavieres, pēcāk vi-

Komponists Imants Ramiņš Kanadas Latviešu centrā pēc TZO saņemšanas (2007).

joli. Studē Rietumontario (Western Ontario) U. Tāfelmūzikas orķestŗa dibinātāji (Kenny Solway & Susan Graves) aicina viņu spēlēt baroka altvijoli. Atgriezoties no intensīvām studijām Holandē, viņš kļūst par pastāvīgu Tāfelmūzikas altistu. Baroka ansamblī jau kopš dibināšanas spēlē arī viņa sieva (klavesīniste Charlotte Nediger). Tāfelmūzikas kamerkoris apbalvots ar *Canada Council for the Arts Healey Willan Prize* (1991) par augstu mūzikas izpildījuma līmeni un unikālo ieguldījumu Kanadas koŗa mākslā. Ivars Tauriņš ne tikai diriģē simfonisko un arī koŗa repertuāru, bet uzņemas arī veselu rindu citu pienākumu – galvenais baroka mūzikas diriģents Kalgarijas (Calgary) Filharmonijas orķestrī (kopš 2001), aktīvs kā viesdiriģents citos Kanadas orķestŗos (Kitchener-Waterloo, Victoria, Saskatoon, Nova Scotia, New Brunswick, Windsor, London, Canada Chamber Ensemble, Nova Scotia, New Brunswick, Vancouver Chamber Ensemble, Pro Coro Canada, The Elora Festival Singers, The Toronto Mendelsohn Choir, the Ambile Youth Choir, arī Mineapolē, ASV – Lyra Baroque Orchestra. Viņš vada vairākus jauniešu koŗus (Ontario Youth Choir, Nova Scotia Youth Choir, Alberta University and College Choir), strādā par mācībspēku Toronto U. un ir vieslektors vairākās Kanadas universitatēs un mūzikas skolās. Tāfelmūzikas kamerorķestŗis bieži skan CBC (Canadian Broadcasting Corporation) radio programmās un ir ieskaņojis kompaktdiskus – Hendeļa oratorijas *Mesija* (*Messiah*) visas koŗa daļas, visas J.S. Bacha *Motettes*, franču 19. un 20.gs a *capella* mūziku *Chants sacres et profanes* u. c.

Ivars Tauriņš ir dinamisks mākslinieks, kuŗš uzrunā auditoriju ar savas personības harismu. Viņa diriģētā baroka mūzika skan mūsdienīgi ar lielu enerģijas lādiņu, kas arī ir atslēga uz klausītāju sirdīm. Strādājot ar balteišu pašdarbības koŗiem, viņš veido kontaktu ar savu mākslinieciiski neviltoto atdevi kopējam mērķim, izpildītājiem dodot nenovērtējamu garīgu lādiņu. Darba procesā viņam netrūkst ne asprātības, ne humora. Ar savu personības šarmu viņš veido lielisku kontaktu ar dziedātājiem – kad acu skati vienojas, viņa rokas sāk veidot mūziku pat pāri iespēju robežām. Pašu koristu vārdiem izsakoties, *mums ļoti patīk dziedāt Ivara vadībā, mēs dziedājam maestro Tauriņam ar dvēseli un no visas sirds!* □

Ivars Antēns

KĀDA KORISTA IESPAIDI

XII VISPĀRĒJOS DZIESMU SVĒTKOS INDIA-NAPOLĒ 2007.4.- 8.VIII

Nu jā, ar tiem iespaidiem ir tā, ka ne vienmēr tie žigli lec no prāta uz papīra, un paiet ilgs laiks, kamēr vispār kas nokārtojas (citi saka arī *noformējas*).

Tā nu es sēdu un domāju. Iespaidi, spaidi, spaidīt, iespaidot, spiest, iespiest. Re, uz reizi atminējās. Vecos laikos mums laukos bija tāda koka kastiņa četriem stūriem un ar tādu kā caurslidošu vāciņu, tam savukārt atkal klāt tāds mazs, apaļš rokturītis. Lieta tāda, ka pirms padomju ienākšanas 1940. gadā ar šo darba rīku veidoja pārdodamā sviesta paciņas. Gatavo sviestu labi izmīcīja ar sāli, tāpat vien ar rokām, nekādus „štrunta” cimtus jau nelietoja. Sviestu tad iespieda četrstūrīnā formā, apakšā palika sviestpapīru un tad ar to vāciņu sviesta mārčiņu izspieda ārā uz sviestpapīra un glīti un precīzi iesaiņoja. Bērnus vispār pie šī svarīgā sviesta saiņošanas darba nemaz nelaida. Vēlāk, vācu laikā, tāpat nevarēja nekādu sviestu oficiāli pārdot, to tad taisīja tā puslīdz nelegāli pašu vajadzībām, jo pat visas centrifūgas bija jānodod... Sviestu tomēr taisījām tik un tā, un tad jau es pats arī kādreiz tiku pie tās sviesta spiešanas.

Nu ja, par tiem svētkiem. Tie bija jauki, labi izdevās, un mājās braucām priecīgi, kā jau pēc labi padarīta darba. Es pats visos sarīkojumos nemaz nevarēju tikt, bet manuprāt, no visām tām izdarīšanām, kuŗas redzēju, dzirdēju vai pat pats piedalījos, tie zvaigžņotākie bija Ventpsils koŗa koncerts – ventpsilnieki tik tiešām ļoti palīdzēja ar savu klātbūtni un cēla visu koncertu kvalitāti ar savu pareizo dziedāšanu, tad vēl *Kabaremons*, tautas deju sarīkojums, vīru koŗu koncerts, *Homo novus* dekorācijas un tirdziņš.

Riņķa krogs Haijata viesnīcas tornī tik tiešām griezās riņķī. Nu, domā, vai tas krogs apgriezies riņķī viena alus laikā? Nekā nebija, tur jau pat ar diviem aliniem vēl bija tikai tā līdz pusei tīcis. Tas bija tāds lēnais riņķa krogs. Toties pilsētas torņus, 4. jūlija uguņošanu (Trakais Kaplāns jau aicināja pirkt visādas raķetes un uguņošanas piederumus vai

pie katra ceļa, pārbraucot Indianas pavalsts robežas, un tad jau te, Indianapolē, pašā valsts centrā, uguņošana gāja vaļā pa visiem gaņģiem, un tautiešus ar rocību varēja tur it labi redzēt (tāpēc, ka tur alus nebija no lētajiem, lejas krogos tas bija pulka lētāk).

Tie koristi, kuŗi piedalījās visos trijos koncertos, tad nu arī varēja izpriecāties agrajos rīta mēģinājumos Mariota viesnīcā, pēc tam tajās istenajās dziedāšanas vietās. Mēģinājumi jau ir ļoti interesanti, iepazīstamies ar diriģentiem, viņu interpretācijām, tāpat atliek jau arī kāds brītiņš tikties ar draugiem no citām pilsētām un parunāties. Viens gan jāsaka – nevienos svētkos koristi nav bijuši tik smalki ēdināti kā šajos svētkos! Pie apajiem klātiem galdiem ar viesmīļu apkalpošanu un lepniem ēdieniem! Tā nu gan vēl nekad nebija bijis. Par to tencinām svētku vadītājiem.

Tautas dejas tik tiešām ļoti labi izdevās! Tur nu bija labas, piemērotas telpas deju izrādei, programma vedās ļoti raiti, publika, arī paši dejotāji bija lielā sajūsmā par izdevušos sarīkojumu. Kā jau tādām lokālpatriotam, man likās, ka Čikagas dejotāji bija tie labākie, tāpat arī grupa *Līgo* no Rīgas ar viņu sprigano dejas soli.

Mums pašiem likās, ka vīru koŗa koncerts izdevās vislabāk, garīgais jau arī bija labs, tomēr palika pāris punktus iepakaļ vīru koncertam. Nu, par kopkoncertu jāsaka, ka centāmies gan, bet tādā šķūnī jau nu gan nav nekāda dziedāšana. Tautas dejas notika tajā pašā vietā, bet viņiem jau tā vieta bija kā nomērīta viņu vajadzībām. Basi šķūnī nedzirdēja ne altus, ne soprānus, tie atkal nedzirdēja, ko mēs darījām. Teica jau gan – skatieties uz diriģentu! Nu, var jau tā teikt, bet labums tomēr nekāds. Liekas, ka tu viens pats dziedi tajā šķūnī, un tad jau tā lieta vairs neiznāk tik laba. Zēl, ka dažas dziesmas neizskanēja tā, kā tam vajadzēja būt, nu, kaut vai tā pati kantāte *Lielā junda Brāļu kapos*. Ramiņa mūzika jau ļoti laba, solisti arī savus gabalus labi nodziedāja, bet ar to koŗa daļu bija tā kā bija. Negāja. Dziesmas vārdi arī ir tādu superpatriotisku frāžu savirkņejums. Kaut ko tamlīdzīgu jau kādreiz dzirdējām 1960. gadā Indianapolē Novada Dziesmu Svētkos – *Trauksme 18. novembra naktī*. Mūzika Arnolda Kalnāja, vārdi – M. Grimma. Nu, tur jau arī kapos mostas vārtsargi, pār purviem skrien strēlnieki, no kapiem nāk varoņi un tā tālāk un tā joprojām. Kurbada/Zvejnieka gabalā jau nebija neko labāk. Apmēram tas

pats. (Tā arī reiz tepat Čikāgā kāds mācītāja amata kandidāts teica sprediķi un pa visām varītēm centās draudzi saraudināt, ik pa reizēm atkal un atkal pieminot Brāļu kapos, baltos dzimtenes lielceļus, bērzu birzes, un, kad nu viss likās bija pateikts, sāka atkal: ... *un Brāļu kapos*... Mācītāja darbu, cik zinu, viņš nekad nedabūja). Tāpat, manuprāt, nav jau arī nekāds prāta darbs ielikt mūsu himnu *Dievs, svētī Latviju* kādā koncerta gabalā. Tā nu tauta lāgā nezina, vai celties vai sēsties, vai aplaudēt vai nē. Himna tomēr ir himna un to nevajadzētu likt kādos koncerta darbos (nu, Jurjana laikā jau tā vēl nebija himna, viņa gabalā jau arī ir tā pati lieta, bet nu jau ir par vēl u viņam ko teikt).

Tirdziņš bija tāda jauka vieta. Prieks bija staigāt pa garo telpu ļaužu burzmā no viena gala līdz otram. Kas tur viss gan nebija! Varēja satikt draugus un paziņas, skatīt un pirkt grāmatas, koka, māla izstrādājumus, mūzikas konservus, pasūtīnāt avīzes, tur bija aicinājumi: ziedoĶiet tam un ziedoĶiet tiem, informācija par senioru centru pie Gaujas, informācija par nākošajiem svētkiem, dažnedažādas ziņas un teikšanas. Kā jau tirgū. Pa visu telpu varēju salasīt pietiekošu skaitu rakstāmos piederumus (*Kugelschreiber'us*) visam nākošajam gadam. Dabūju gan tādus, kas spīd, kad raksta, gan citādus ar visādiem klamburiem un āķiem. It sevišķi lepns ir spoži dzeltenais rakstīklis, ko deva 2009. gada Kanadas Hamiltonas Dziesmu svētku rīkotāji, tāds pavisam „skunstīgs”, pat ar tādu klātpieliktu rakstu spilgtinātāju (*highlighter*).

Pašās beigās tad nu vēl tāda lieta. Pēc Ventspils koŗa koncerta Indianapolē simfoniskā orķestra koncertzālē sievas brīnījās, ko tie vīri nāk ārā iz vīru mazmājiņas skaļi smiedamies vai vismaz smaidīdami. Nu, lieta tāda – parasti jau pie vīru būdiņām nekādas lielās rindas nav, bet šoreiz gan ir garu garās. Tikai viena būdiņa ir vaļā, un vīri iet tai garām degunus sarāvuši – būdiņā „aizstōpēĶies” ar lielu kaudzi... Tad nu viens garāmgāĶējs ar skaļu balsi noteica: *Te jau pat zirgs būtu lepns!*

Tā ar tiem iespaidiem.

Par Ivaru Antēnu skat. JG248:62

Ziņas un neziņas no tikliem un tīmekļiem

LATVIJAS JAUNAIS TIESISKUMS

Šā gada augustā žurnālists Lato Lapsa zem vārda Jānis Brūklenis kļajā laida skandalozo grāmatu *Tiesāšanās kā ķēķis ar "iespējamiem"* telefonsarunu norakstiem starp Andri Grūtupu un Augstākās tiesas priekšsēdētāju Andri Guļānu, kā arī starp citiem Andra Grūtupa biroja advokātiem un citiem tiesnešiem sakarā ar dažādām tiesu aktualitātēm laika posmā no 1998. līdz 2000. gadam. Šie sarunu noraksti daudz laisītāju novērtējumā pierādīja, ka Latvijas tiesu iestādes nepiedienīgi sadarbojas ar politisko eliti. Jūlijā, apmēram mēnesi pirms šīs grāmatas izraisītās ažiotažas, Sveiks kopā notika pārrunas par tā paša Andra Grūtupa publikai adresētu rakstu...

Šābrīža Latvijas varas elitei tuvu stāvošais jurists un daudzu pēdējos 15 gados pieņemtu likumu izstrādātājs Andris Grūtups žurnālā *Rīgas Laiks* (2007.17.VII) ievietoja rakstu "Nodevības posts". Rakstā pārsteidza jauns traktējums jēdzieniem, kas man agrāk saistījās ar tiesiskumu un likumību. Pilnīgi jauns tas tomēr nav - par to biju lasījis grāmatās, kas apraksta siciliešu mafiju un līdzīgas organizācijas. Tāpēc vēl jo lielāks pārsteigums ko tādu dzirdēt no Latvijā ietekmīga jurista mutes. Nav noslēpums, ka tieši viņš konsultē daudzus vadošās Tautas partijas politikus. Grūtupa ideoloģiju raksturo šāds krāšņš citāts: *Sabiedrība, kur likumu tur augstāk par cilvēku savstarpējām attiecībām, ir totalitāra. Labprāt gribētu iepazīties arī ar citu sveiktāju viedokli. Teksts man šķiet ļoti zīmīgs, tāpēc atļaujos pārpublicēt pilnībā.*

Vents Zvaigzne <vents.zvaigzne@mgtops.lv>

Andris Grūtups, zvērināts advokāts

NODEVĪBAS POSTS

Kādu bruņotu čehu laupītāju, kas specializējies "McDonald's" restorānu aplaupīšanā, sagrābusi aiz auss un aizvedusi uz policiju paša māte. 44 gadus vecā Prāgas iedzīvotāja Katka Zahradnikova vietējās televīzijas raidījumā par noziedzību demonstrētajos novērošanas kameru kadros atpazinusi savu 20 gadus veco dēlu Mihalu. "Viņš atzinās, ka aplaupījis vairākus ātrās ēdināšanas restorānus, un nepretojās, kad viņa aiz auss to atveda pie mums un piespieda dot liecību," sacīja policijas pārstāvis. "Pat mēs to nebūtu varējuši izdarīt labāk." [LETA Ananova, 2007. gada 11. jūnijs]

Četrdesmitajos gados, okupantu režīmam iesakņojoties Latvijā, valstij pāri vēlās ģimenes locekļu savstarpēju nodevību vilnis. Pagājušajā vasarā, vācot vēsturiskus tiesas materiālus, man izstāstīja 1946. gada atgādījumu Kurzemē. Tur mežos iebrucējiem tolaik pretojās latviešu mežbrāļi.

Partizānos bija arī kāda ģimene – divi brāļi un māsa. Vienu no brāļiem, ejot uz tikšanos vietējās mājās, čeka ievīlinājusi lamatas. Puisis ticis apdullināts un attapies tikai čekas mājā, kur, visticamāk, fiziski iespaidots. Tur viņš salūzis un izstāstījis ceļu uz meža-

brāļu slēpni. Čekisti devušies turp un visus apšāvuši, tai skaitā arī viņa brāli un māsu. Tolaik, saskaņā ar instrukcijām, tā sauktos "nacionālistiskos bandītus" bija atļauts nošaut uz vietas. Dzīvajos palikušais brālis nosēdēja ap 10 gadiem cietumā, un visu atlikušo dzīvi pavadīja sirdsapziņas pārmetumos, nespēdams sadzīvot ar faktu, ka nodevis savus tuvākos. Viņa laikabiedri stāstīja, ka cilvēks visu mūžu juties kā nodevējs, cietis no depresijas, ne mirkli nevarēdams atbrīvoties no milzīgās vainas nastas par savas māsas un brāļa pazudināšanu.

Nodevība turpinājās visu komunistiskā režīma valdīšanas laiku, arī pēc kara beigām, kad to vairs neprovocēja dzīvības draudi. Laikā, kad vēl strādāju prokuratūrā, ap 1978. gadu, biju liecinieks kolēģu, pieredzējušu profesionāļu, neformālām sarunām. Par saimniecisku noziegumu bija tiesājuši kādu sievieti, kas, izmantojot valsts īpašumu, nelikumīgi papildinājusi ģimenes budžetu. Tiesā pret sievieti liecināja viņas vīrs, kuru "noziedzniece" visu mūžu uzturējusi, jo pats nebija spējīgs sev iztiku pelnīt nedz godīgā, nedz negodīgā veidā. Pēc tiesas sēdes prokuratūras pārstāvji savā starpā pie glāzītes runājot, vienprātīgi nonāca līdz slēdzienam, ka šis cilvēks ir pēdējais draņķis. Sabiedrība, kur likumu tur augstāk par cilvēku savstarpējām attiecībām, jau ir totalitāra. Tā sakropļojusi daudzu psihes.

No pirmā acu uzmetiena atgādājums ar makdonaldu aplaupītāju Čehijā šķiet amuzants, pat pozitīvi didaktisks, tomēr pienāk brīdis, kad esi dzivojis un redzējis pietiekami, lai zinātu – nav lielāka grēka par nodevību ģimenei. Nav nodarījuma, kas atstātu postošākas sekas. Mihals Zahradnikovs, neatkarīgi no tā, ko lems tiesa, jau ir sodīts. Viņš saņēmis tik smagu sodu, ko neviens nevar būt pelnījis. Smagāku par jebkuru sodu, kas paliek ģimenes robežās un noteikumus, destruktīvāku par to, ja viņa uz savu dēlu teiktu – "ej savu ceļu, no šī brīža mēs esam sveši cilvēki". Man nav citu vārdu, kā vien – šī māte ir muļķe, un viņas rīcība – bezjēdzīga. 44 gadu vecumā cilvēks acimredzot nav sapratis galveno – maz būs to, kas dzīvē tevi atbalstīs un palīdzēs. Ģimene ir vienīgais, uz ko vispār iespējams cerēt un palauties. Un, ja tur iezogas nodevība, ja tam pāri stāda kaut kādu Krimināllikumu, sekas ir graujošas. Grūti to attaisnot ar "kalpošanu sabiedriskajam taisnīgumam".

Demokrātiskos režīmos, arī Latvijā, likums zemtekstā pauž cieņu ģimenei. Kriminālprocesa un Civilprocesa likumos ir teju analogiski panti, kas ļauj atteikties liecināt pret tuviniekiem. Līdz ar to, šajā gadījumā nav iespējams runāt par bailēm, vienīgi – par nevajadzīgas, muļķīgas nodevības radīto postu.

Krimināllikums, atšķirībā no ģimenes, ir pārejošs. Kas šodien noziegums, tas rītdien nodarījums bez nozieguma sastāva. Piemēram, spekulācija padomju laikā bija ārkārtīgi smags noziegums, autoritārā plānveida ekonomiskajā iekārtā – tīkpat bistams kā korupcija mūsdienās. Uzskatīja, ka tā grauj saimniecisko dzīvi, pasliktina iedzīvotāju iespējas iegādāties preces. Mūsdienās šī "spekulācija" ir viens no pilāriem, kas balsta valsts iekārtu. Ir muļķība neredzēt, ka ir augstākas un stabilākas vērtības par Krimināllikumu.

Ģimenes institūcija neapšaubāmi ir augstāka par valsts institūciju. Daudz pastāvīgāka, paliekošāka un svarīgāka cilvēka dzīvē. Mīlēt savus bērnus, sekot vecāku padomam, uzticēties tuviniekiem ir vienīgais, kas cilvēkam spēj radīt drošības sajūtu un sniegt gandarījumu. Visi, kas pietiekami ilgu laiku pavadījuši

šajā pasaulē, agri vai vēlu nonāk pie secinājuma, ka ģimenes un patiesas draudzības attiecības ir vienīgais, kā dej bijis vērts dzīvot. Pēc savas dzīvē pieredzes varu apgalvot, ka neklausīt vecākus vai nemīlēt bērnus ir sliktāk kā neklausīt Krimināllikumam. Ja šo ignorē, sabiedrības kopējais zaudējums ir daudz lielāks, nekā labums, ko tā iegūst, formāli izpildot likuma pantus. Nevienam nav noslēpums, nedz politiķiem, nedz presi, ka lielākajai daļai cilvēku nav pašiem sava viedokļa un viņi gluži vienkārši atdarina piemērus. Šāds gadījums ir ļoti slikta piemēra demonstrācija. Likuma rāmis nekad nav sakrītis ar absolūto morāles rāmi, to, kas ilgākā laika periodā izrādās noteicošais veselīgas sabiedrības veidošana.

Rīgas Laiks 2007.17.VII

No vienas puses: paldies, Vent, par ļoti nozīmīgu rakstu, kurš citādi nebūtu iepazīts. No otras puses: mūsmājā šim rakstam ir viens apzīmējums - "briesmīgs!". Tas visā nežēlībā atkailina pagātnes radītās sabiedrisko vērtību kroplības. Pie tam tas nāk no cilvēka kurš spēlē tik nozīmīgu lomu šodienas valsts dzīvē. Saprast jau var, Grūtups ir ne vien bijušās padomju iekārtas audzēknis, bet pat tās līdzveidotājs, aizstāvis, jo nebija citas iespējas tajā laikā. Tagad par notikušajiem noziegumiem pret līdzcilvēkiem pašam jāmeklē sev attaisnojumi...

Ričards Spuris <rikards37@sbcbglobal.net>

Mūsu pagastā kādreiz dzīvoja sieviete, kas bija no-devusi savu vīru, un viņš sēdēja cietumā. Visu viņas mūžu ciema ļaudis izturējās pret šo "kārtīgo" sievieti kā pret spītālo. Rič, briesmīgi ir tad, kad ģimenē novērš noziegumu, pirms tas nav noticis, jo katrs liels pārkāpums nerodas vienā dienā. Pirms tā ir bijuši daudzi mazāki, kuriem nav dots pietiekošs pretspars.

Ausma Ābele <aabele@sveiks.lv>

Vispirms saprotam rakstā minēto ģimeni romāna *Krusttēvs* [Mario Puzo. *The Godfather* (1969); arī filmu triloģija (1972., 1974., 1990) – J.Ž.] nozīmē, pēc tam nosodām. Uz to es arī būtu gatavs. Vēl divreiz pārlasīju rakstu, meklējot tekstā kaut ko, kas mudinātu uz vārda "ģimene" izpratni mafijas terminoloģijā. Neatradu. Sliecos domāt, ka autors runā par parasto ģimeni.

Māris Jānis Vasiļevskis <mahris@myself.com>

Uz *Krusttēva* traktējumu vedina aprakstītās situācijas, kas ģimenes saites un cilvēku savstarpējās attiecības vispār stāda augstāk par likumību. Es vēl labi saprastu, ja Grūtupa kungs aizstāvētu uzskatu, ka ģimenes locekļiem nav pienākums ziņot par savu tuvinieku noziegumiem un ka viņi nav jāsoda, ja to nav darījuši. To paredz arī likumdošana. Tas, kad un kādos gadījumos vērsties pēc palīdzības likumsargājošās iestādēs, ir vienas ģimenes locekļu sirdsapziņas jautājums. Taču Grūtupa kungs iet krietni tālāk un atklāti nosoda ģimenes locekļus, kas tomēr izvēlējušies vērsties valsts iestādēs ar liecībām par savu tuvinieku noziegumiem.

Vents

Nu, ja jau ģimene ir svarīgāka par likumu, sanāk diezgan kurioza situācija. Ja kāds no ģimenes pārkāpj likumu - nogalina, aplaupa, nevienš no ģimenes nerīkojas, lai vainīgais atbildētu, tad – pieķeršanas, atklāšanas un notiesāšanas gadījumā – visai ģimenei cietumsods/nāvessods/asinsattributione un īpašuma konfiskācija. Vai neparādās mazliet kuriozums? Tā spriedelējot, mēs aiziesim līdz senlatviešu vaidu kariem, kad par ģimenes locekļa noziegumu pilnīgi atbild ģimene.

Aivis Biķernieks <bikernieks@gmail.com>

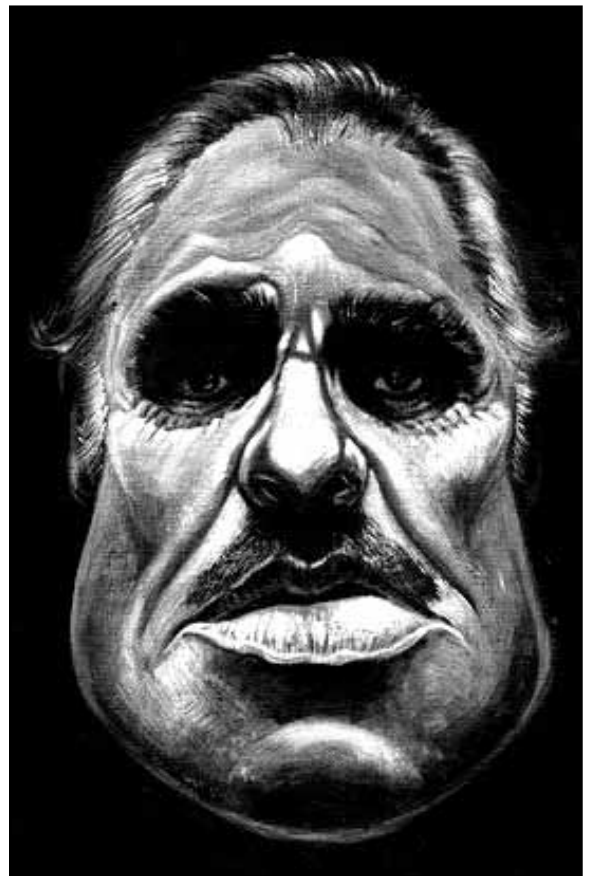
Tik un tā *Krusttēvs* nesanāk. Sanāk Pavļiķis Morozovs [padomju jaunatnes *Pionieru* organizācijas svētais martirs (1918-1932), ko nogalināja viņa radnieki "kulaki" par to, ka viņš savus vecākus, valsts kaitniekus, nodevis Stalīna drošības dienestam – Čekai. – J.Ž.]. Manā bērnībā Pavļiķu pienācās slavināt. Grūtups viņu nosoda. Nesaskatu šādā Grūtupa viedoklī nekā ekstrēma.

Māris

Nepiekrītu. Man sanāk *Krusttēvs: Sabiedrība, kur likumu tur augstāk par cilvēku savstarpējām attiecībām, jau ir totalitāra*. Šis ir *Krusttēva* cienīgs atzinums.

Vents

Filmaktieris Marlon Brando *The Godfather* (*Krusttēva*) lomā

RAIMONDS STAPRĀNS ATBILD INGRĪDAI BULMANEĪ

I.B.: Kā tava mazā teātra sanfrancisko 2007.21.VII izrādītā luga Meli un to piedošana atšķiras no JG229 un 230 (2002) publicētās romantiskās drāmas 15 cēlienos Postītājs?

R.S.: No savas JG pirms vairākiem gadiem iespīstās kontrversālās lugas paturēju dažas sižetiski līdzīgas līnijas, vispirms no tām izravējot specifiski izolētos, vietām panaivos izteicienus, kuŗiem kāds varētu piesieties. Tas bija viegls, apmēram stundas darbs, kas tūlīt uzlaboja rakstītā kvalitāti. Tad nāca grūtākā daļa, kad sāku izgaismot un precizēt iepriekšējās galvenās dramatiskās līnijas, kas varētu būt pagājušas garām pavīrsam lasītājam. levedu arī pāris jaunas intrīgas, lai saistītu skatītāju uzmanību. Mainīti arī tika vairāku tēlu gadi, nodarbošanās, dzīvesvietas un pasaules redzēšana. Rezultātā luga uztūka līdz trim stundām. Pārrakstīju un saīsināju līdz divi ar pusi. *Vēl par gaŗu!* – teica režisors Laimonis Siliņš. Gāju vēlreiz cauri, svītrojot un isinot, kas lugai nāca tikai par labu. Tāpat ar vairākiem svītrojumiem un uzlabojumiem tekstā palīgā nāca gan režisors, gan arī aktieri – Ivars Puga un Aīda Ozoliņa, abi no Latvijas. Jo luga tikai skaitās pabeigta tās uzvešanas brīdī uz skatuves. Vadošā ideja: ļauns režīms padara pamatā labus cilvēkus par ļauniem un melīgiem. Katalists – bailes, bailes! Veca, ne pārāk oriģināla doma jaunā vēsturiskā situācijā. Pie tās nonācu, klausoties savā tēvocī Volodjā Staprānā, kuŗš bija vietējais izpildkomitejas sekretārs tragisko 1949.gada deportāciju laikā, jo, pretēji pārējiem, viņš mācēja rakstīt. Par mantrausību un nodevību. Pēc viņa stāstījuma lugā veidots Maijas tēls (spēlē Brigita Siliņa). Šo laikmetu tālāk pētot, izkristalizējās divi fakti: katram rajonam bija uzlikta noteikta izsūtāmo kvota (grafiks), kas bija jāizpilda. Izšķīršanos, kuŗš brauks un kuŗš paliks, atstāja vietējo latviešu ziņā - ļaudīm, kuŗi bija gadiem ilgi satīcībā kopā dzīvojuši. Otrkārt, neskatoties uz to, ka daudzi zemnieki atbalstīja partizānus ar pārtiku un naktsmājām, bija arī tādi, kuŗi piedalījās to iznīcināšanā, iefiltrējot un uzrādāt to slēptuves. Tādēļ Latvijas neatkarības sākumā aizrautīgi lasīju meža brāļu likteņstāstus – par to bezcerīgajām cīņām. Lasot vienmēr atmiņā uzplaiksnījās mana tēvoča stāsti. Ar skumjām redzēju, ka cilvēki, kas

spīesti dzīvot melu pilnā vidē, pēc laika tiek, pašiem negribot, inficēti un piemērojas tai, lai izdzīvotu. Lugas rakstīšanas laikā ar gandarījumu lasīju vietējo čekistu taisnošanos presē. Arī Gorbunova izskaidrošanos un domas (laikrakstā *Diena*) iepinu čekista Ivanova raksturā.(spēlē Ivars Puga). Svarīgi šķīta arī citu autoru likteņstāsti un nostāsti, jo rakstnieks reiz nu ir tāds kā atkritumu vācējs, kas rakājas pa citu mēslu kastēm, lai tur atrastu sev ko noderīgu.

Bet vai vērts to visu vairs šodien pieminēt? Tā iejautājos kādai vecākai dāmī, kuŗa apbrīnoja Kolkas baznīcā gleznoto Helēnas Heinrihsones triptihu. *Kur tie gadi, viņa nopūtās. Vietējie sarakstu stādītāji – tie visi zem zemes, un pārējie diezīn kur aizklīduši. Kam tad par to vairs kāda interese. Bet aizmirst gan nevajadzētu.* Un tā mēs šķīrāmies.

I.B.: Vai esi apmierināts ar sanfrancisko mazā teātra uzvedumu?

R.S.: Lugu iestudējot, režīoram Siliņam bija jāstāīgā kā pa šauru laipu, lai teksts, kuŗā vienā murskulī savīti meli, nāve, mīlestība un

Foto: Albinis Martinskis

Paulis (Laimonis Siliņš) un Vizma (Aīda Ozoliņa)

nodevība, neieslīgtu melodramā. Domāju, ka režīoram tas izdevās. Viņš izvairījās no uzvedumos tik novalkātās, noskaņu veidojošās mūzikas, kas varētu padarīt romantiskās scēnas sentimentālas. Ainas bija īsas un sekoja viena otrai zibenīgā ātrumā. Nekādi triki vai uguņošanas. Nekādas dziesmas vai dejošanas, kas tik bieži, dramaturgam par šausmām, atšķīda izrādes Latvijā. Pateicoties tam, lugā nav tukšu vietu, kādēļ man šķīta,

Velu upi pārajā jaungaitnieks – gleznotājs, leģionārs, Cedelghēmas (citur Žedelghēmas) veterāns, nēkēnietis **Imants Tālrīts Bite** (1925-2007). *JG* foliantos atrodams ne viens vien Imanta darināts vāks un piedevām raksti par mākslas jautājumiem un daudzi izcili grāmatu apskati, piem., par Valentīna Pelēča vairākējumu *Malēniešu pasauli* un Jāņa Siliņa *Latvijas mākslas* sešiem sējumiem. Viņa gleznas bieži raksturo pārdomu atziņas par laikmetu savādībām, nenovēršami izjūtamais *Zeitgeist*, laikmeta garīgās ievirzes kopnosaņa (skat. interviju *JG*222:43-48).

Imants Tālrīts Bite

sniezd savos darbos perfekciju, bet gleznu kompozīcijā un savas fantāzijas iztēlē rada īpatnēju, vizuāli komplicētu mākslas darbu uzbūvi un šarmu. Sevišķi iemījots kompozīcijas elements PBLA KF balvas (1973) laureātam ir frontāli nostatītas un gleznas uzbūvē ieastas sieviešu kailfigūras (skat. *JG*248:29,

41). *** Ne tikai vienā gadā, bet vienā un tajā pašā dienā kaulainā uzveic divus ģēnijus – pasaulslavenos filmu titānus, kinorežisorus **Ingmaru Bergmanu** (1918-2007) un **Mikelandželo Antonioni** (1912-2007). Jāpievienojas Normundam Naumanim, ka pasaulē vairs nav neviena kinorežisora, *kuŗa darbi aizsāktu jaunu laika skaitīšanu kino valodā, estētikā, filozofijā un kuri būtu spēcīgas personības spilgtā, unikālā, nepavairojamā rokraksta apzīmogoti* (*Diena* 2007.7.VIII). *** Aizkuņģa vēzis nokauj Maestro **Lučāno Pavarotti** (1935-2007) – kopš *La Bohème* izrādes Londonā (Covent Garden, 1963) pašu slavenāko operdziedātāju, harizmātisko pasaules tenoru karali, vispārdotāko klasiskās mūzikas izpildītāju vēsturē, mūzikas popularizētāju ne

41). *** Ne tikai vienā gadā, bet vienā un tajā pašā dienā kaulainā uzveic divus ģēnijus – pasaulslavenos filmu titānus, kinorežisorus **Ingmaru Bergmanu** (1918-2007) un **Mikelandželo Antonioni** (1912-2007). Jāpievienojas Normundam Naumanim, ka pasaulē vairs nav neviena kinorežisora, *kuŗa darbi aizsāktu jaunu laika skaitīšanu kino valodā, estētikā, filozofijā un kuri būtu spēcīgas personības spilgtā, unikālā, nepavairojamā rokraksta apzīmogoti* (*Diena* 2007.7.VIII). *** Aizkuņģa vēzis nokauj Maestro **Lučāno Pavarotti** (1935-2007) – kopš *La Bohème* izrādes Londonā (Covent Garden, 1963) pašu slavenāko operdziedātāju, harizmātisko pasaules tenoru karali, vispārdotāko klasiskās mūzikas izpildītāju vēsturē, mūzikas popularizētāju ne

Laimons Egītis

41). *** Ne tikai vienā gadā, bet vienā un tajā pašā dienā kaulainā uzveic divus ģēnijus – pasaulslavenos filmu titānus, kinorežisorus **Ingmaru Bergmanu** (1918-2007) un **Mikelandželo Antonioni** (1912-2007). Jāpievienojas Normundam Naumanim, ka pasaulē vairs nav neviena kinorežisora, *kuŗa darbi aizsāktu jaunu laika skaitīšanu kino valodā, estētikā, filozofijā un kuri būtu spēcīgas personības spilgtā, unikālā, nepavairojamā rokraksta apzīmogoti* (*Diena* 2007.7.VIII). *** Aizkuņģa vēzis nokauj Maestro **Lučāno Pavarotti** (1935-2007) – kopš *La Bohème* izrādes Londonā (Covent Garden, 1963) pašu slavenāko operdziedātāju, harizmātisko pasaules tenoru karali, vispārdotāko klasiskās mūzikas izpildītāju vēsturē, mūzikas popularizētāju ne

Ingmars Bergmans

tikai koncertzālēs, bet arī stadionos, parkos, pilsētu skvēros, kur viņš ar savu mākslu pulcina simtiem tūkstošiem klausītāju. (va) (re)

ka šī bija labākā *mazā teātra sanfrancisko* izrāde ļoti respektējamā profesionālā līmenī. Par to arī jāpateicas *Nacionālā teātra „zvaigznei“*, čekista lomas tēlotājam Ivaram Pugam, par kuŗu kāds skatītājs Sanfrancisko apbrīnā izteicās: *Kā tas nākas, ka ikdienas dzīvē tik labdabīgs, smaidīgs cilvēks uz skatuves spēj tā pārvērsties*. Bet patiesībā izrādī izglāba lielās romantiskās lomas, Vizmas, tēlotāja aktrise Aīda Ozoliņa, kuŗa pēdējā brīdī aizstāja sasilmušo Daci Bonāti. Ņemot vērā gaŗo tekstu un īso sagatavošanas laiku, domāju, ka neviens šo lomu nebūtu varējis labāk nospēlēt. Ilggadējie, vietējo amerikāņu teātru profesionāļi Brigita Siliņa un Andrejs Gulbis, kā jau tas bija sagaidāms, nesa savas lomas teicami, un, ja runājam par režisoru pašu, tad, manuprāt, šī bija viņam piemērotākā loma, viņa izcilākais tēlojums, kas aizkustināja skatītājus. □

Michelangelo Antonioni

Jaunlaulātie Nicoleta Mantovani un Lučano Pavarotti (2003)

GRĀMATAS. TULKOJUMI CITVALODĀS. Ingas Ābeles *Uguns nedomina*, ko *Husets Forlag* izdevis dāņu valodā (tulk. Karstens Lomholts), dāņu kritiķes Zenijas Jonsenas vērtējumā ir romāns ar garšu – to *baudīs un nebeidzami pārdomās lasītājs, kas mīl vārdus un iztēles bagātu maģisko reālismu*. Pērngada beigās Viļņas apgāds *Versus Aureus* to laiž klajā lietuviski – *Ugnis nepabudins* (skat. JG249:56). Ābeles darbi tulkoti arī vācu, angļu, franču, itāļu un krievu valodā.

*** **Dagnijas Dreikas** prozas un dzeju krājums lietuviski *Vejo juokas* (Vēja smiekli). Jau iepriekš viņas stāstu krājums *Stāsti un sāgas* publicēts Armenijā.

*** **Vairas Viķes-Freibergas Dzejas loģika: dāņu struktūra un poētika** franču valodā (William Blake & Co) ar tautas mūzikas KD pielikumā. Autore pati kopā ar Rūtu un Valdi Muktupāvelu iedzied *Saulīt, mana krustamāte*. *** Pirms četriem gadiem Maķedonijas Kultūras ministrijas (sadarbībā ar UNESCO) nodibināto balvu *Bridges of Struga* piešķir dzejniekiem no visas pasaules par pirmo dzejkrājumu un atlasītas dzejoļu kopas iespējā antoloģijā *Bridges* oriģinālvalodā, maķedoniešu un kādā no „lielajām valodām”. Šogad tur atrodami arī **Ēriks Bērziņas** darbi no viņas debijas krājuma *Ziemeļu lapsa*. ***

Rīgas izdevniecība *Hekate* laiž klajā albūmu *Trejkrašainā saule* ar **Raiņa un Aspazijas** dzejoļiem, izvilkušiem no dienasgrāmatām, aforismiem un vēstulēm trīs valodās – latviešu, ukraiņu un gruziņu. Priekšvārda un tulkojuma autors ir dzejnieks un filologs, prof. dr. Rauls Čiličava, patlaban Ukrainas vēstnieks Latvijā.

*** Poļu dramaturģijas mēnešrakstā *Dialog* (2007. VI) ar nosaukumu *Wschód słońca u Voldiego* publicēta **Ansela Kaugera** luģa *Artis klusē, Alise klusē*, par ko autors saņēmis *Literatūras Gada balvu* (2006) kategorijā „Labākā debija”. *** Sanktpēterburgā 14.VI notiek **Rasmas Kārklīnas** krieviski pārtulkotās

un Kazachstānā publicētās grāmatas *The System Made Me Do It: Corruption in Post-Communist Societies* (skat. JG245:63-64) prezentācija. Tajā pat dienā profesore nolasa lekciju par šo pašu tematu Sanktpēterburgas Eiropas U.

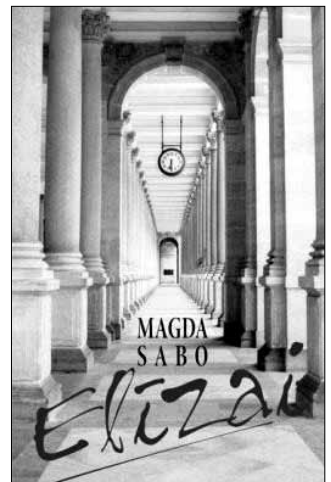
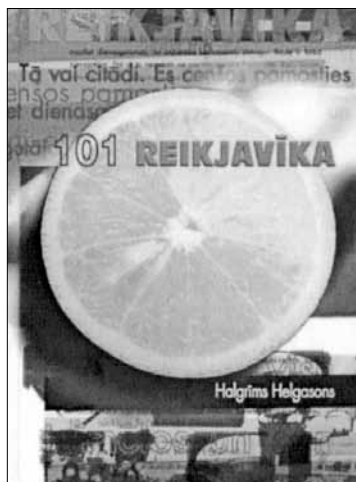
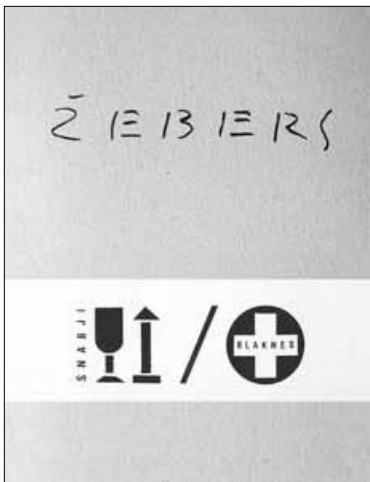
*** **DZEJA.** *Mūsu dzīve nokalpo* (nordik) – tā saucas **Knuta Skujenieka** pēdējais krājums, kam par motto varētu likt paša dzejnieka vārdus: *nāc talkā ugunsķūru dzēst / lai varam katrs savā sētā / mēs varam smago brīves nastu nest*. *** **Snabji/Blaknes, Zebera** (mākslinieka Andra Bražes) 2. dzejgrāmata, iznāk tieši 20 gadus pēc *Tetovējumiem* – viņa pirmās. ***

PROZA. **Jāņa Einfelda** romāns *Palaidnis* (Dienas Grāmata) ar dažādu divainu, bet krašņu būtņu starpniecību noārdā esošo pasauli. *** **Aivars Klāvis** savas vēsturiskās triloģijas *Vīņpus vārtiem* 2. grāmatā *Rīgas kuprītis* (nordik) nonāk līdz 19.gs. otrai pusei. 1. grāmata – *Adiāminde āksts* (2005). ***

Daces Priedes (kopdarbs ar meitu) *Zirnekļa tīkls smilgās* (Amberline) sadzīviskā plāksnē sastāv no iekšējiem monologiem par eksistenciāliem jautājumiem, mūžību, dzīves jēgu, pasaules neizskaidrojamību etc. ***

MANTOJUMS. **Rūtas Skujiņas** līdz šim plašākajā dzejoļu izlasē *Uz Dieva plaukstas* (Jaunā Daugava), ko sakārtojusi viņas meita, valodniece, dzejniece, JG līdzstrādniece Lalita Muižniece, iekļautas visas trīs Skujiņas dzejgrāmatas – *Kuģi* (1935), *Putni* (1947) un *Viss elpo zem saules* (1964), kā arī periodikā un rokrakstā palikušie darbi. ***

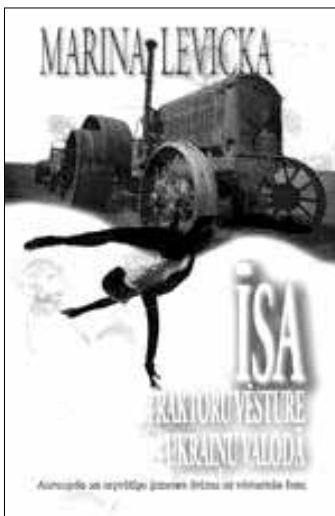
Fragmenti no **Austras Skujiņas** dienasgrāmatām, vēstulēm, kā arī agrāk publicēti un nepublicēti raksti par dzejnieces īso, traģisko dzīvi un viņas dzeju iekļauti Jāņa Zālīša sakārtotajā grāmatā *Krīzantēmu sniegs* (Mansards). Dzejnieks un kritiķis Kārlis Vērdiņš (*Diena* 2007.16.VII) izsaka speciālu atziņu trimdā mirušās Intas Ezerģailes (1932-2005) plašajam rakstam, kur autore *objektīvi un analītiski un bez tradicionālajiem stereotipiem* liek sev par uzdevumu attīrīt *no vairākām kārtām ciniskas un virspusīgas interpretācijas: traģiskā meitene, kas mira mīlas dēļ, nožēlojams kapitālisma upuris, ne gluži korektā revolucionāre* (..) *izaicinošā bohēmiete ar izmisīgu bravūru, kas dzēra un pipēja daudz cigarešu kafejnīcās*. Vērdiņš pacildina arī otru trimdā sacerēto un grāmatā pārpublicēto rakstu – šo rindiņu rakstītāja apceri par Austras Skujiņas izlasi *Krīt manā pavasarī sarma* (1978) – apceres autors *tiecas noraut dzejniecei padomju gados uzsegto plīvuru, kritizējot viņas dzīves un dzejas marksistiskās interpretācijas*. *Lasot abu trimdīnieku rakstus, pārņem kluss apmierinājums: nu var taču rakstīt par leģendāro Austru arī racionāli un lietišķi, izvairoties no apnicīgajām „ak, vai” un „cik žēl” nopūtām*. Laikam jau tajās

Rietumu universitātēs tomēr kaut ko iemāca. Attiecībā uz pēdējo Kārļa izteiktu neatliek nekas cits kā izsaukties kopā ar Imantu Ziedoni: Re, kā... *** **Anšlava Eglīša** prātulu krājums *Radošā dzirksts* (Jumava).

*** **FOLKLORA.** Ar teiktu krājumu *Vidzeme* (sast. Laura Rezakova) Jāņa Rozes apgāds sāk virkni izdevumu, kas apkopo atlasītus mītus par Latvijas novadiem. *** **Guna Rukšāne** saistoši kultūrvēsturiskā ainavā skata *Cēsu pils un muižas stāstos, nostāstos un spoku stāstos* (Cēsu raj. Padome). *** **LITERATŪRZINĀTNE.** *Latviešu dzejnieku portretos* (Zinātne) Knutu Skujenieku, Uldi Bērziņu, Leonu Briedi, Laimu Līvenu, Jāni Rokpelni, Hermani Marģeru Majevski un Juri Heldu – grāmatas apakšvirsrakstā viņi nodēvēti par robežu šķērsotājiem un robežu sargiem – aplūko tādi speci kā Ruta Veidmane, Inta Čaklā, Anda Kubuliņa, Māris Salējs, Edgars Lāms. *Letonica* galvenās redaktora levas Kalniņas priekšvārds. *** **VALODNICĪBA.**

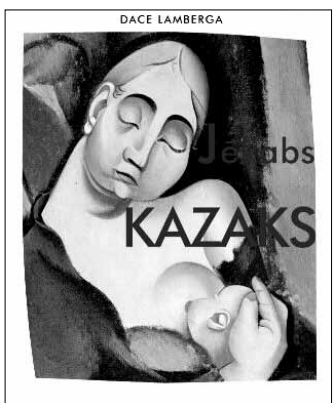
Dr. philol. Rasma Grītele *Spēkildzē II* lielā mērā cenšas turpināt sava profesora Jāņa Endzelina darbu. *** **TULKOJUMI NO CITVĀLODĀM.** Dzejnieka Edvīna Raupa tulkoto spāņu rakstnieka un sengrieķu valodas profesora Migela de **Unamuno** *Miglu* pirmoreiz latviskojis (1935) Konstantīns Raudive. *** Ungāru rakstnieku – klasiķa Ferencā **Mora** vēsturiskais romāns *Zelta zārks* (Tapals) par Romas impēriju (3. – 4.gs), kad valda kristiešu nežēlīgais vajātājs, viltīgais Diokletiāns – līdzīgas viņa izdarībām vērojamas arī patlabanējā gs.; Magdas **Sabo** autobiogrāfiskais romāns *Elīzai* (Tapals), kas noris starp I un II Pasaules karu; Agotās **Kristofas** trioloģija *Lielā burtnīca* (Valters un Rapa) tulkota vairāk nekā 35 valodās – autore pēc ungāru pretpadomju revolūcijas (1956) apmetas uz dzīvi Šveicē un publicējas arī franciski. *** Islandiešu rakstnieka, dzejnieka un mākslinieka Halgrīma **Helgasona** romānu *101 Reikjavīka* apdzīvo ar melno humoru piesātinātie „jaunie vienaldzīgie”, mietpilsoniskās kontrkultūras viktoriāņi. *** Žana Ešnoza (**Jean Echenoz**) romāns *Es aizeju* (Je m'en vais) (Zvaigzne) karīķē 21.gs. mākslinieka un mākslas darbu likteni. *** Nobela Prēmijas laureātes (2004) Elfrīdes **Jelinekas** (skat. JG241:12-14) agrīnais romāns *Mihaels. Jauniešu grāmata infantīlajai sabiedrībai* (AGB, tulk. Jānis Krūmiņš) ir radikāla kritika par austriešu sabiedrību ar garīgi tukšiem mietpilsoniem galvenajās lomās. *** Anglijā mītošās ukraiņietes **Marinas Levickas** romānu *Īsa traktoru vēsture ukraiņu valodā* (A Short History of Tractors in Ukrainian) (ZvaigzneABC), kas saņem *Wodehouse* prēmiju un tiek nominēts Bukera prēmijai, izcili pārtulkojusi leva Elsberga. *** Džeimsa **Mika** romāna *Cilvēkmīlestības akts* (Dienas Grāmata) darbība noris Sibīrijā pilsoņkaŗa 1919. gadā galvenokārt čehu leģionāru un *skopcu* (paškastrātu) vidē. *** **MĀKSLA.** Mākslinieces un mākslas pedagoģes **Leldes Kalmītes** (lkalmite@ya-

hoo.com) bagātīgi ilustrētā grāmata **Jānis Kalmīte** -- par savu tēvu (1907-1996), kurš trimdas latviešos

kļūst legendārs, citu mākslas darbu vidū, ar savām ikonogrāfiskajām rījām. *** Mākslas doktores **Daces Lambergas** monogrāfisks albūms **Jēkabs Kazaks** (Neputns) veltīts mūsu mākslas klasiskā modernisma pārstāvim. Jau agrāk autorei piešķirta pelnīta *Dienas kultūras balva* par grāmatu *Klasiskais modernisms. Latvijas māksla 20.gs. sākumā* (Neputns, 2004). *** **Stellas Pelšes** pētījuma *Latviešu mākslas teorijas vēsture: Mākslas definīcijas valdošo laikmeta ideju kontekstā (1900-1940)* (LMA mākslas vēstures institūts) pamatā ir autores doktores disertācija. *** **Vizuālo mākslu žurnālā Studija** (2007.VIII/IX) bez Helēnas Demakovas pamatīgā Leonarda Laganovska daiļrades aplūkojuma – no postmodernisma skatpunkta, citu vidū, ir raksti par Venēcijas mākslas biennāli, izstādi *documenta* Kaselē, tēlniecības projektu *Minstere 07*, poļu mākslas izstādēm Rīgā. *** **VESTURE.** Vēstures profesora (Iowa State U.) **Andreja Plakana** jaunās grāmatas nosaukums *Experiencing Totalitarianism: The Invasion and Occupation of Latvia by the USSR and Nazi Germany 1939-1991* (Totalitārisma pieredze: PSRS un Nacistu Vācijas invāzija un okupācija Latvijā 1939-1991) (AuthorHouse, 2007) precīzi norāda uz grāmatas saturu. *** **MEMUĀRLITERĀTURA.** 1941.14.VI uz Sibīriju

izsūtīto Latvijas bērnu atmiņas, pateicoties filmu režisorei Dzintrai Geikai, apzinātas un dokumentētas grāmata *Sibīrijas bērni*. Kaut arī sējums ir 1 150 lpp. biezs, tas ir tikai pirmais (A-K), kam sekošot vismaz vēl viens, *** Komponista, Latvijas Konservatorijas prof. **Pēterā Barisona** (1904-1947) dienasgrāmata *Pa pagātnes tekām* (Praktiskā grāmata), kurai pievienots KD ar autora mūzikas ieskaņojumiem. *** Ļoti aktīvais sabiedriskais darbinieks trimdā, **Konstantīns Sveteckis**, izdevis saviem *Dipīša piedzīvojumiem* turpinājumu: *Gaitas Amerikā* – no nokāpšanas Nujorkā no kuģa *Marine Marlen* līdz pat mūsdienām. *** **DAŽĀDI.** Lībiešu valodas un kultūras kopēja Pēterā Damberga un viņa audzēkņu 1937.-1939. gadā sagatavotā al-

buma *Lībiešu dzīve* faksimilizdevums. Pēc otrreizējās krievu okupācijas radu tautai igauņiem kā dāvanu domāto oriģinālu Tartu no sadedzināšanas izglābis toreizējās 10. nepilnās vidusskolas direktors Kārelis Kotsars. Mūsdienās lībiski runā apmēram 30 cilvēku, no tiem izcilākie Latvijā – Tenu Karma un Valts Ernštreits. *** **Ingrīdas Karstās Kaupēna līgava** – par Latvijas kriminālistikas vēsturē legendāro Ansi Albertu Kaupēnu (1895-1927), kurš I Pasaules kara laikā dienējis Krievijas armijā, pēcāk Sarkanās armijas 9. latviešu strēlnieku pulkā. Uz nāvi notiesātā laupītāja un slepkavas stāsts izmantots arī Zigmāra Liepiņa un Māras Zālītes rokoperā *Kaupēns, mans mīļais!* *** Socioloģijas prof. **Tāla Tisenkopfa Uzburtā vieta** (Neputns) sastāv no esejām par Briseli, Pēterburgu,

Kemeriem, Zinātnes muzeju Londonā, supermārketi, kafējnīcām, lidostām, cilvēkiem, sabiedrību, par sevi, un ne tikai. *** Daudzas no Pētera Bolšaiša savāktajām atmiņām un stāstiem par studentu korporācijām jeb *buršu valsti* grāmatā *Vivat Academia* (Artava) liekas pazīstamas no žurnāla *Universitas*. Turpat puse veltīta norisēm ap Tērbatas U. (tagad Tartu, ko vācieši un zviedri dažkārt sauc par Dorpat, bet krievi – par Jurjev). *Ja alus kvantums, par kādiem lasītājs grāmatā lasa, viņš lūkotu izdzert, vairāku mēnešu ilgas pagīras viņam būtu nodrošinātas* – tā recenzijā Eduards Silkalns. (re)

MĀKSLA. Naktī no 25. uz 26.VIII Vecrīgā, Rīgas centrā un priekšpilsētās, ieskaitot tuneļus, tramvajus un autobusus, ikgadējais laikmetīgās mākslas kultūras forums **Baltā nakts** dod iespēju iepazīties ar aktuālāko mūsdienu mākslu un kultūru. *** **Cēsu mākslas svētku** ietvaros izstāžu namā atklāj (18.VIII) **Ilmāra Blumberga** izstādi – vēl vienu variāciju par Venēcijā aizsāktu ekspozīciju *Lūgšana par redzēšanu*. *** Galerijā Daugava **Daces Lielās Gleznas** (2004-2007) demonstrē *to pašu detalizācijas un mērenas stilizācijas manieri, kur ilūziju palīdz radīt smalki krāsas spricējumi Polloka-Pauljuka stilā* (Stella Pelše). *** Nujorkas *Sotheby* mākslas darbu izsolē (2007.15.V) Daugavpili dzimušā žīdu izcelsmes pasaulslavenā abstraktā ekspresionista **Marka Rotko** (**Rothko**) glezna *White Center* (*Yellow, Pink and Lavender on Rose*, 1950) pārdota par \$72 840 000. Tās iepriekšējais īpašnieks (David Rockefeller) to nopircis par \$10 000. Tajā pat izsolē Īrijā dzimušā angļa Bēkona (Francis Bacon) Romas pāvesta Inocenta X portrets (1962) pārdots par \$52 680 000. *** Rīgas mākslas galerijā *Antonija* – trimdnieku **brāļu Soikānu** – Juŗa un Nikolaja – darbu izstāde. *** Latvijas Nacionālajā mākslas muzejā augusta beigās atklāj izstādi *Metafora un mīts. Literārie un vēsturiskie sīžeti Polijas mākslā 19. un 20.gs. mijā* ar 92 darbiem no 10 Polijas mākslas muzejiem, bet LNMM izstāžu zālē *Arsenāls – Saindētais avots* – Jaceka Malčevska gleznu cikla *Saindētā aka* parafrāze – ar mūsdienu poļu mākslas darbiem postromantisma ainavā. *** LNMM sarīkotās **Borisa Bērziņa** gleznu uz zīmējumu izstādes *Muguras* (2007.24.VIII-23. IX) kuratore un arī JG līdzstrādāniece Gundega Cēbere par mākslinieku: *...gribas teikt, ka ik līnijas vilcienā, jūtīgā ēnojumā un krāsu gammā [Bērziņam] izdelves saliedēt ieteiksmīgu formu plastiku un raksturu.*

Rotko (Rothko) glezna White Center (Baltais centrs) Sotheby izsolē

MĒRNIĒKU LAIKI

Viņš jūtas brīvi un droši jebkurā tehnikā un tēmu risinājumā. *** Valsts izstāžu zālē *Tvorčestvo*, Maskavā, 29. VIII atklāj latviešu mākslinieku gleznu izstādi, kur iekļauti vairāk nekā 30 mākslas darbi, to vidū **Laimoņa Mieriņa** (dzīvo Lielbritānijā), **Mārtiņa Dāboliņa** (Latvijā) un **Jurija Salmaņa** (dzīvo Krievijā). Izstāde tapusi, Latvijas vēstniecībai sadarbojoties ar Rīgas galeriju un Maskavas Latviešu Kultūras Biedrību. *** Miniaturgrafikas jomā daudz starptautisku balvu saņēmušās **Neles Zirnītes** personālizstāde *Nexus* Rīgas galerijā. *** Saeimas nama fasādes nišā atgriezies (21.VIII) **Richarda Maura** veidotais **Lāčplēsis**, pareizāk sakot, tēla kopija. Oriģinālā skulptūra krievu okupācijas gados tiek „likvidēta”. (re)

TEĀTRIS. Latvijas Nacionāla teātra sezona iesākas ar Brāļu Kaudziņu *Mērnīeku laikiem*, bet režisors Viesturs Kairiņš tos pārcēlis uz mūsdienām - ar kuņģa šķelšanu, neiecietību, kas, *Dieva vārdu nepatiesi valkājot, cilvēkus noved līdz nāvei.* *** Augusta sākumā Cēsu festivāla ietvaros notiek Māras Zālītes un Ulda Marhileviča traģikomiskā dziesmuspēle **Tobāgo!** (rež. Valdis Liepiņš) un *Dzīvīte, dzīvīte*, ko dramaturgs Jānis Jurkāns raksturojis kā *blurstīki iz dzīves.* (re)

Gleznotāja Borisa Bērziņa darbs no izstādes Muguras

MŪZIKA. Trimdā mirušā komponista, flautista un mūzikas kritiķa **Arnolda Šturma** (1912-1999) pieņimai RLB notiek viņa kameramūzikas koncerts ar mecosoprānes Antras Bigačas, flautistu Gunas Užānes, Ilzes Urbānes un Imanta Sneibja, vijolnieces Rasmus Lielmanes, klavierspēlētāju Vitas Švinkas, levas Dzērves un Venta Zilberta u.v.c. piedalīšanos. *** Viļņā jūlija sākumā notiek vērienīgākie *Dziesmu svētki* (ar nosaukumu *Esibas loks*) visā **Lietuvas Dziesmu svētku** vēsturē – ar vairāk nekā 35 000 korpdziedātājiem, 50 000 skatītājiem un klausītājiem, kā arī 300 000 sekotājiem svētku norisei TV tiešraidē. *** Bavārijas Radio simfoniskā orķestra un kora ģenerāldirektors **Tomass Grūbers** piecājas, ka mūsu diriģents **Mariss Jansons** paliks Minchenē galvenā

Nr.	Autors	Darba nosaukums	Gads
1.	Blaumanis Rūdolfs	Noveles: Raudupiete, Purva bridējs, Salna pavasarī, Andriksons, Nāves ēnā	1889-1899
2.	Čaks Aleksandrs	Mūžības skartie, I-II	1937-1939
3.	Virza Edvarts	Straumēni	1933
4.	Beļševica Vizma	Bille, Bille dzīvo tālāk, Billes skaistā jaunība	1992-1999
5.	Pumpurs Andrejs	Lāčplēsis	1888
6.	Jaunsudrabiņš Jānis	Baltā grāmata	1914-1921
7.	Plūdons	Atraitnes dēls	1901
8.	Rainis	Jāzeps un viņa brāļi	1919
9.	Blaumanis Rūdolfs	Skroderdienas Silmačos	1902
10.	Brigadere Anna	Dievs, daba, darbs, Skarbos vējos, Akmeņu sprostā	1926-1933
11.	Kaudzīte R. un M.	Mēriņu laiki	1879
12.	Grīns Aleksandrs	Dvēselu putenis	1933-1934
13.	Ziedonis Imants	Epifānijas, I-II	1971-1974
14.	Akuraters Jānis	Kalpa zēna vasara	1908
15.	Eglītis Andrejs	Lūgšana (Dievs, tava zeme deg...)	1943
16.	Ikstena Nora	Dzīves svinēšana	1998
17.	Skalbe Kārlis	Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties	1904
18.	Bārda Frīcis	Dziesmas un lūgšanas Dzīvības kokam	1923
19.	Blaumanis Rūdolfs	Indrāni	1904
20.	Veidenbaums Eduards	Dzeja	1893-1896
21.	Jaunsudrabiņš Jānis	Aija (Aija, Atbalss, Ziema)	1911-1925
22.	Dobrovenskis Roalds	Rainis un viņa brāļi	1999
23.	Valdis	Staburaga bērni	1895
24.	Adamsons Ēriks	Sapņu pipe	1943
25.	Aspazija	Sidraba šķidrums	1905

Lasītāju aptaujas rezultāti (2006) - 25 vispopulārākās latviešu literatūras grāmatas no Latvijā izdarītās aptaujas (2006)

diriģenta amatā – līgums parakstīts līdz 2012.31. VIII. Vienlaikus Jansons ir Amsterdamas Karaliskā *Koncertgebouw* simfoniskā orķestra galvenais diriģents. *** ASV skaņu ierakstu firma *Albany Records* laiž klajā Bruno Skūltes (1905-1976) operas *Vilkaču mantinieci / Heiress of Vilkači* dubultalbumu, ko papildina informatīva brošūra ar libretu latviešu un angļu valodā. Ieraksts veikts diriģenta Andreja Jansona vadībā. Operas pamatā ir Ilonas Leimanes (1905-1989) romāns *Vilkaču mantinieci* (1943). *** Latvijas Radio un izdevniecība *UPE* izdod vienas no *KREMERata Baltica* līderes, čellistes *Martas Sudrabas* pirmo solo ierakstu *Ex animo* ar Vaska, Debisī, Bēthovena un Šostakoviča darbiem. *** *Dievturu* sadraudze laidusi klajā KD ar Meteņu, Lieldienu, Ušinu, Jāņu, Apjumību, Mārtiņu un Ziemsvētku etnogrāfisko mūziku, ko ieskaņojuši Viskonsinas *Dievsētas* 30 ļaudis (zintapone@yahoo.com). *** Mūziķi Edmonds Mednis un Ēriks Kīns (dzīvo ASV) laiž klajā *melodisku nekrologu Latvijas cukurfabrikām* – kompaktdisku *Lidojums*, kuŗa veidošanā piedalās arī vairāki Latvijas mūziķi. (re)

BALVAS, BALVAS! *Latviskā Mantojuma fonds* Bostonā, ASV, sava ilggadīgā priekšnieka un darbinieka, mūziķa Oskara Ozola piemiņai iedibinājis *Oskara godalgu* \$ 1 000 apjomā. Pirmo reizi šo godalgu 2007.14.VII (Oskara vārda dienā) saņēma modernās mūzikas studente *Krisīte Skare*, Bostonas Latviešu skolas mūzikas skolotāja un korā diriģente, un arī Trimdas draudzes korā diriģenta Pēterā Aldiņa palīdzē. *** Studentu korporācijas *Talavija* iedibināto profesora Paula Saksa atzinības balvu (Ls 1 000) 2007. gadā saņēma viena no Latvijas Nacionālās operas vadošajām solistēm, soprāns *Aira Rūrāne*. *** Pasaules labākā kontrabasista tituli un meistara lociņu kopā ar \$ 2 500 balvu Starptautiskās kontrabasistu asociācijas konkursā Oklahomā, ASV, ieguvis Latvijas Nacionālā simfoniskā orķestra vadošais kontrabassists, 23 g.v. *Gunārs Upatnieks*. Nākošgad viņam paredzēti koncerti Savienotajās Valstīs. *** *Artis bohemiae amicis* (Čehu mākslas draugi) medaļa pasniegta ķīmijas zinātnieku doktoram un sabiedriskam darbiniekam *Jānim Krastiņam* par vairāku čehu autoru darbu tulkojumiem latviešu valodā. Krastiņš če-

chu valodu apguvis pašmācības ceļā un ir pirmais Latvijas pilsonis, kuŗš ieguvis minēto balvu. ***

Diriģenta Marisa Jansona vadītā Amsterdamas simfoniskā orķestra pūtēju grupa *Koncertgebouworkest* sniedz labdarības koncertu Holandē, Ceistas (Zeist) Brāļu draudzes dievnāmā (2007.24.III). Maestro Jansona iniciatīvā notikušā koncerta ienākumi 10 000 euru vērtībā tiek ziedoti Grostonas draudzes skolas jeb Kalnas skolas, Latvijā, pūtēju orķestra instrumentu iegādei. (bs)

Kamēr daudzi ilggadīgie krievvalodīgie Latvijas iedzīvotāji atsakās mācīties latviešu valodu, Japānā uzsākti latviešu valodas apmācības kursi, uz kuŗiem dažu dienu laikā pēc kursu izsludināšanas jau pieteikušies vairāk nekā desmit japāņu interesentu. Kursu pasniedzējs ir Tokijas svešvalodu universitātes maģistratūras students Daiki Horigučī. Kursus organizē Latvijas vēstniecība Japānā un Latvijas-Japānas mūzikas asociācija. (bs)

Vecrīgā, Amatu ielā 4, atklāta (2007.19.VII) piemiņas plāksne namā, kur PSRS represīvā iestāde *Smerš* un vēlāk Baltijas kara apgabala speciālās daļas darbinieki spīdzinājuši un nāvējuši **Latvijas nacionālās pretošanās kustības** dalībniekus. Atklāšanā piedalās arī Kurts Grīnups un Imants Grāvītis, kuŗiem laimējas pārdzīvot mocības šajā ēkā un pēcāk lēģeros. *** 2007.23.VIII LOM atklāj krievu okupācijas laika upuru piemiņas un nacionālo partizānu darbības vietu izstādi, kas ir tikai trešā daļa no apjomīgā darba – līdz šim apzināta tikai Vidzeme, Rīga un daļa Rīgas rajona. *** Rīgā, Dzirnauvu un Gogoļa ielas stūrī, 4.VII atklāts dzelzsbetona un granīta piemineklis ar iegravētiem vairāk nekā 270 **žīdu glābēju** vārdiem. To vidū Žanis Lipke, kuŗš no vācu nacistiskā režīma iznīcināšanas Rīgā un Dobeles pagastā izglābīs 56 cilvēkus. *** Janina Šivokiene publicē pēdējam **Lietuvas partizānam** veltītu grāmatu *Dzīvi ziedojis Tēvzemei: Antana Kraujēla māšas un tuvinieku atmiņas*. Pēc tam, kad čēkas darboņi atklāj viņa slēptuvi 1965.17.III, Kraujēlis nošaujas. (re)

Melika Kailana (Kaylan) rakstā „A Monument to the Terror” (Piemineklis teroram, *The Wall Street Journal*, 2007.4.IX) vēstīts, ka doma ierīkot Gruzijas galvaspilsētā Tbilisi Okupācijas muzeju radusies pēc gruzīnu parlamentārieša Rurias (Nicholas Ruria) viesošanās Latvijas Okupācijas muzejā, Rīgā, ko viņš darījis zināmu Gruzijas prezidentam Sākašvili, kurš savukārt nekavējoties licis iekārtot līdzīgu muzeju. Kaut arī muzejā *parādīta dokumentācija par 72 000 gruzīnu nošaušanu un 200 000 deportēšanu ir ļoti iespaidīga* (...) *tas ieguvis pārsteidzoši maz ievēribas, izņemot tādās valstīs kā Polija un Baltijas valstis, kuru liktenis ir bija līdzīgs Gruzijas liktenim* – tā Kailans. Valters Nollendorfs savukārt zina vēstīt, ka Sākašvili jau pirms pāris gadiem pats iepazīnis ar LOM. Arī Kazachstanas prezidents Nursultans Nazarbajevs pēc vizītes LOM, uz kuriem viņu *vairāk vai mazāk atvilka VVF*, pavēlējis līdzīgu muzeju veidot pie sevis. (jk) (vn)

Krievu politologs **Andrejs Piontkovskis** sarunā ar lietuviešu filozofu Leonīdu Donski sakarā ar ekonomista Mihaila Jurjeva romānu **Tretja imperija** (Trešā impērija), kurā Krievija jau 2015. gadā fiziski iznīcina Igauniju, Latviju un Lietuvu kā nodevējvalstis: *nekādā gadījumā negribu idealizēt padomju laika pagātni, tomēr domāju, ka mūsdienu oficiālā Krievija un tās politīķi tālu apsteidz Padomju Savienību*. (...) *Tas, ka šādi darbi var tikt publicēti Krievijā lielos metienos un saņemt pozitīvas atsauksmes no varai pietuvinātiem cilvēkiem, manuprāt, ir Krievijas „prātu situācijas” simptoms.* *** Igaunijas prezidents **Tomass Ilvess** intervijā vācu TV/radio firmai *DV-World.De* (2007.16.VII) norāda, ka sadarboties ar **Krievijas Federāciju** ir ļoti grūti, jo *nevar veikt dziļu diskusiju ar valsti, kurā nav demokrātijas, ar valsti, kurās ārpolitiku vadot vēlēšanās atjaunot bijušās Padomju Savienības varenību*, (...) *taču, ja tā draudēs mazām valstīm un terorizēs tās, Krievija nepanāks cienu pret sevi.* *** Laikrakstā *Postimees* (2007.6.VIII) Igaunijas ārlietu ministrs **Urmass Paets** komentē KF prezidenta Putina piedalīšanos čekas dibināšanas 90. gadadienā: *Vai jūs varat iedomāties Vācijas līderus, kas ar lielu pompu atzīmē Gestapo dibināšanas gadadienu? Tas ir neiedomājami, un tas nenotiktu.* Ideoloģija, kas pašlaik veidojas KF, satur bīstamu līdzību ar fašismu, *kurā Maskavas politīķi labprāt apšūdz Igauniju*. (...) *Vietām var pamanīt uzrakstus pie Maskavas krogu durvīm, ka igauņus un gruzīnus neapkalpo* – kā tas bija pirms 70 gadiem nacistiskajā Vācijā attiecībā pret žīdiem. *** **Polijas** drošības ministrs **Aleksandrs Šiglo** sakarā ar KF paziņojumu par dalības apturēšanu *Līgumā par konvencionālajiem bruņotiem spēkiem Eiropā (CFE)*: *KF ir kļuvusi par neparedzamu valsti* (*Ria Novosti*, 2007.16.VII). (re)

Statistika. Pēc *Eirostat* datiem inflācija Latvijā (2007.VI) ir augstākā Eiropas Savienībā – 8,9%. Ungārijā tā ir 8,5%, Igaunijā – 6%, Bulgārijā – 5,3%, Lietuvā – 5%, Rumānijā –

3,9%. Ar zemāko lepojas Dānija, Beļģija, Zviedrija un Francija – 1,3%. *** *New Economics Foundation* (*nef*) un *Friends of the Earth* savukārt vēsti, ka ES latviešiem ir visīsākais caurmēra mūžs – 70,1 gads, par tieši 10 gadiem īsāks nekā zviedriem un šveiciešiem. Neraugoties uz to, dzīves apmierinātības indeksā no 30 valstīm Latvija ir 11. vietā, apsteidzot Lietuvu (25. vieta) un pēdējā vietā esošo Igauniju. Pirmās trīs vietas ieņem Islande, Zviedrija un Norvēģija. (re)

Karogā (2007,8) publicēta jaungaitnieces **Baibas Bičoles** 15 dzejdarbu kopa, bet pirms tam jūnijā – ilgi nemanītās **Dagmāras Igaies** 29 dzejoļi. Viņas debijas dzejoļu grāmatīņa *Parodija* iznāk latviski 1980. gadā un 26 gadus vēlāk – dzejkrājums *Small Wind* (2006) Anglijā. Igaļe ir pazīstama arī kā gleznotāja un abstraktu grafiku veidotāja (tris no tiem rotā *Karoga* lappuses). Denverā, Kolorado, mītošā māksliniece joprojām tiecoties *pēc arvien nezināmā, nenotveramā mākslas noslēpuma* – tā Igaies dzejoļu izlases priekšvārdā raksta dzejniece Liāna Langa. *** Jaunai paaudzei piederošā **Elīna Bākule** ar septiņu dzejoļu kopu debitē *JG245* (2006). Šogad 11 viņas dzejdarbu iespiež marta *Karogā*. Tajā pat nr. parādās *JG* entuziasta **Aināra Zelča** (skat. *eraksti.delfi.lv/?custom=jaunagaita&b1*) romāna *Uzbērumus* fragmenti. Augusta nr. atrodams plašs Nikelines Ošas apskats par *JG249* (re)

Wikiscanner atklājis, ka sabiedriski papildināmās interneta enciklopēdijas **Wikipedia**, kas paļaujas uz *masu saprātu un godīgumu*, gandrīz 300 šķirkļu „labojumi” ved uz ASV Centrālās izlūkošanas pārvaldes (CIP) datoriem, piemēram, rindkopai par Irānas prezidenta Ahmadinešada plāniem pievienots visai bērnišķīgs izsaukums *Wahhhhh!* ASV Republikāņu kampaņas komitejas dators ticis izmantots, lai šķirkli par Irānas *Baath* partiju jēdzienu *okupācijas spēki* attiecībā uz ASV armiju nomainītu pret apzīmējumu *atbrīvošanas spēki*... Vatikāna dators savukārt izmantots, lai dzēstu norādes, kas Ziemeļīrijas katolu nacionālistu partijai *Sinn Fein* lideri Geriju Adamsu saista ar kādu pirms pārdesmit gadiem notikušu dubultslepkavību. (re)

Kremļa jaunā seja

Elza Rodze-Ķisele visai detalizētā arakstā sakarā ar sarīkojumiem (6.V un 1.VII) Sidnejā **Spodra Klauverta** (1920-1980) piemiņai (*Brīvā Latvija* 2007.32) min dažādus literāta, dramatiķa, kultūras pasākumu veicinātāja nopelnus, bet viņai piemirsies, ka Spodris bija aktīvs *JG* līdzstrādnieks (kopš 1962) un arī redakcijas loceklis (kopš 1976). (re)

Šā gada vasara izceļas ar **3 x 3 no-metņu** plauksmi – jūlija mēnesī Alsviķos (460 dalībnieku 45 ievīrēs) un Laidzē (320 dalībnieku 28 ievīrēs), Latvijā, bet augustā (jau 27. reizi) Garezerā un (26. reizi) Katskiļos, ASV. Kamēr Alsviķos Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības augstsko-

las rektore Dace Markus māca dziedāt *Istuodiju ivu kroumu* ar pareizo Malienas intonāciju un Austris Grasis apgalvo, ka dialektu nicināšana un vienas standartvalodas ieviešana ir drīzāk vājinājušas, nevis stiprinājušas latviešu valodu, Laidzē *stāstniec Reiter Lig* pastāv uz to, ka ventuņu mēlē nekad nekādas galotnes nav bijušas. *Ja novados ir tik stipras valodas tradīcijas, tad latviešu valodai vēl ilgi briesmas nedraudēs*, piebilst abu nometņu dalībniece un JG redkolēģijas locekle Anita Liepiņa. Kafējnīcās „Nikšana” cienītājiem (pie alus glāzes pēc nodarbībām) alsvīķieši izdala speciāli sakopoto *Nikšanas rokasgrāmatu* ar „nikšanai” piemērotām dziesmām. Par drošību gādājusi vietējā zemessardze. *** Vadoties pēc JG piesūtītā Aijas Mazsīles-Lagzdīņas atstāta (ko diemžēl nebija iespējams iespiest visā pilnībā), *ir fiziķi, ir emocionāli, ir garīgi dziedinošā vidē* Katskiļos 5 ciltīs sadalītie dalībnieki seko nometnes vadmotīvam: *Dzied, māsiņa, tu pret mani, / Es pret tevi gavilēšu!* Bet ne jau gavilēšana vien – arī meditēšana un muskuļu pastiepšana (Brigītas Viksniņas vadībā), ievirzēs un starpievirzēs – politika, celaiņu aušana, tautas tēpu darināšana, trimdas vēsture dzīves stāstos, koka darbi, rotkalšana, spilpaunieku darināšana, metālu apstrādāšana un vitražu veidošana, arī visiem tik nepieciešamā garīgās un fiziskās veselības kopšana. Visspilgtākais iespaids Aijai palicis no 12.gs. Ļaudonas zeltēnes apģērbā ietērtās Anetes Karlsones referāta par novadu tēpu vēsturisko attīstību, kas bijis jāturpina sveču romantiskā gaismā, jo zibens spēriens visu apkārtni iegremdējis *visdziļākā tumsā*. *** Kā vēsta JG saimniecības daļas vadītāja Ingrīda Bulmane, daļa no Katskiļu ieviržu vadītājiem piedalījušies arī Gaŗezerā, piemēram, Anita Karlsonē ar vīru Māri mācījuši dziesmas Vidzemes sēju izlokšnē. Liela vēriba pievērsta ne jau tikai izlokšņu apgūšanai, bet arī politikai, vēlēšanām, ekonomikai Latvijā un visnotaļ mākslas norisēm abpus Lielajam Diķim. (al., am-l, ib)

Uz JG248(2007) vāka redzamā, caur mūsu redakcijas locekļa, mākslinieka un dzejnieka Voldemāra Avena foto prizmu iemūzinātā Rīgas Vecpilsētā pamanītā priekšskaramā atslēga izraisījusi ne vienu vien komentāru abās okeāna pusēs (skat., piem., JG250:59). Rīgas *Neatkarīgās Rīta Avīzes* kultūras norišu apcerētājs Arno Jundze *milzīgajā un sarūsējušajā atslēgā saredz simbolismu: tikpat ierūsējuši un stīvi ir mūsu priekšstati par kultūras vērtībām. Lasot „Jauno Gaitu”, reizēm žēl, ka uz līdzīgu žurnālu nespēj saposties Latvijas intelektuāļi – te ir gan diskusija, gan tas dabiskais jauno zināšanu un sarunu priekš, bez kura mūsu dzīve ir tik bezgala garlaicīga (NRA 2007.2.VI)*. Šādi vārdi, protams, dod gandarījumu, var vai gluži lepnas palikt. Uzreiz gan jāpiebilst, ka JG veidotāju ieskatā žurnāla mērķauditorija vienmēr ir bijusi ne tikai diasporā mītošie, bet visi latviski lasoši ļaudis, neatkarīgi no dzīvesvietas [skat. LU Humanitāro zinātņu žurnālā *Letonica* (nr.15:169-210) „JG redaktora pierakstus”]. Varētu vēl pieminēt, ka JG nonāk ne viena vien interesenta rokās arī Latvijā (kaut arī abonētu skaits varētu būt krietni lielāks) un ir atrodama galvenajās bibliotēkās Latvijas pilsētās, arī provinces un skolu drukātā vārda krātuvēs. *Jauno Gaitu visvienkāršāk iegādāties Latvijas Okupācijas muzeja grāmatu galdā – tā latviešus mudina filoloģijas doktors Jundze, kuŗa minētā ierūsētība un stīvums kultūras jomā raksturo arī pārāk daudzus diasporas tautiešus, pārsteidzošā kārtā pat tādus, kuŗi dižmanīgi pieskaita sevi „trimdas inteliģencei”, „trimdas augšējam simtam”*. Šajā sakarībā JG redakcija lūdz savus lasītājus mudināt arī šos ļautiņus pievienoties JG lasītāju un atbalstītāju saimei. (JG red.)

Materiālus sagatavoja Ingrīda Bulmane (ib), Voldemārs Avens (va), Jānis Krēsliņš (jk), Anita Liepiņa (al), Aija Mazsīle-Lagzdīna (am-l), Biruta Sūrmane (bs), Vālters Nollendorfs (vn), Rolfs Ekmanis (re)

Austrumkrasta latviešu mākslinieki masku ballē Katskiļu kalnos Ņujorkas pavalstī.

Foto: Voldemārs Avens

Paldies par JG248. Žurnāls, kā parasti, saistošs, daudzveidīgu ziņu pilns. Pilnībā atbilst cerētajam un solītajam – *rakstu krājums kultūrai un brīvai domai*. Dzejoļi, stāsti, tēlojumi, apceres par kultūras rosmēm un personībām liekas vienlīdz svarīgas. Īpašu interesi, protams, izraisa sasaiste ar šodienas norisēm Latvijā, ja arī galvaspilsētu uz Madonu nepārcels (tāda doma arī mums nākusī prātā)... Godam pieminēts Valdemārs Ancītis. Šķiet, dažu impulsu tālākam izvērsumam var gūt viņa *Senču kalendāros*, arī pēdējā – 2007. gadam domātajā. Proti, kas notiek ar tautu? Aksioma: maiņas ir ārkārtīgi straujas, cik cerīgas, cik draudīgas? Knuts [Skujenieks] reiz man no lēģera rakstīja vārdus, kuri bieži jāatceras projorjām: *dzimtene, tēvzeme bez tautas ir fikcija*. Vakar visos teleanālos – piemiņas raidījumi par Borisu Jeļcinu. Viņam būtiska lappuse arī Latvijas jaunlaiku vēsturē. Tāli un pavisam neseni liekas tie pārmaiņu gadi. Manuprāt, galvenais ir tas, ka JG spēj saglabāt sasaisti starp cerēto – esošo – ceramo. Paldies jums visiem!
Imants Auziņš, Rīgā

Sveicieni no samirkušās salas! Nodaļā *Dažos vārdos* ir vairāk vērtīgu ziņu nekā abos mūsu laikrakstos. Laris Strunke savu talantu apbrīnojami jauki lietā līcis Stokholmas baznīcā. Lasītājs Anglijā

Ļoti pateicos par līdzšinējo, bet turpmāk JG vairs **nesūtiet!** Naudas pārvedumi bankā par dārgiem, pie tam man ar 86 gadiem acis nav tagadējiem iespiedu darbiem piemērotas. Par to man ļoti žēl. Ar JG esmu saaugusi, neatceros, cik paaudzēs jau. Taču viena no Latvijas kultūras galotnēm! Nesniegties pēc tām nozīmē slīdēt lejup neziņā, bet līdzēt tur nevar. Ceru vēl šad tad ieskatīties JG no draugiem. Lielu lielais paldies visiem JG darbiniekiem. Lai JG neapstājas **nekad!**
Līgsmā Ķirpe, Vestaivanhō (West Ivanhoe), Austrālijā

Komentējot uz Andreja Baidiņa vēstuli JG249, tūlīt jāteic, ka reti gadās, kad viens īss paragrāfs var saturēt tik daudz aplamību un neloģismu. Pirmkārt, nav tāda termina kā *Sociāldemokrātiskā Internacionāle*, bet gan *Sociālistiskā Internacionāle*¹. Otrkārt, pretēji Baidiņam, šai amorfai organizācijai nav tieša sakara ar Latvijas sociāldemokrātijas vēsturisko attīstību. LSDSP programma paredzēja evolūcijas ceļā lietot tikai demokrātiskus līdzekļus savu ideju īstenošanai. Vispār, I Pasaules karš pierādīja, ka nacionālās saites ir stiprākas par šķiras apziņu². Arī neloģiski šķiet saistīt kādu Baidiņa nedokumentētu Soc-internacionāles deklarāciju ar ieroču atrašanos pāris sociāldemokrātu mājās. Ieročus iepirka 1927. g. ar toreizējās Skujenieka valdības naudu un atbalstu varbūtējai demokrātijas aizsardzībai kā no galēji labā, tā arī galēji kreisā spārna ekstrēmistiem. Ka bažas toreiz nebija gluži nepamatotas, to septiņus gadus vēlāk apstiprināja Ulmaņa 1934.g. pučs, kas iznīcināja Latvijas demokrātiju. Tālāk Baidiņš raksta: *Atzinums, ka strādnieku šķiras intereses stādāmas augstāk par nacionālajām interesēm novilcināja neatkarīgas Latvijas valsts dibināšanu gandrīz par gadu*. Nē gluži! Neatkarības oficiālu deklarāciju galvenokārt novilcināja nesaskaņas Nacionālās Padomes un Demokrātiskā bloka starpā. Svarīgi atcerēties, ka bez sociāldemokrātiem uz Tautas Padomi kandidēja vēl astoņas citas partijas – katra ar savām politiskajām prasībām³. Tāpat

jāpiezīmē, ka, lai gan īgaunī formāli deklarēja neatkarību 1918.g. februārī, viņu pagaidu kabinets sāka darboties tikai tā paša gada 12. novembrī, sešas dienas pirms Latvija pasludināja savu neatkarību. Un visbeidzot Baidiņš raksta: *Kad viņi (sociāldemokrāti – red.) beidzot piekrita Latvijas valsts dibināšanā, viņi to darīja tikai ar stipulāciju, ka neatkarīgā Latvija nav partijas mērķis, bet tikai solis ceļā uz strādnieku šķiras pārvaldīto pasauli*. Vispirms, vēstules autors gan varēja pareizi pārrakstīt toreizējo, tagad visās vēstures grāmatās tik pieejamo Paula Kalniņa deklarāciju Tautas Padomes veidošanas laikā. Arī, ka, par nožēlošanu, īstenība ir daudz complicētāka. Kaut arī sociāldemokrāti toreiz deklarēja, ka Latvija ir līdzeklis sociālistiskās iekārtas īstenošanai demokrātiskā ceļā, tā bija tikai viena no 15 prasībām, no kurām toreiz kontraversālākā bija muižu zemes bezmaksas atsavināšana⁴. Šī prasība vēlāk tika ieviesta t.s. "agrārā reformā." Nobeidzot gribētu Baidiņam atgādināt, ka nezināšana nav negods, bet atsevišķu, izolētu fakturu izraušana no konteksta – demagogu iecienītākais ierocis – ir vairāk kā bīstama.
Raimonds Staprāns, Sanfrancisko

1. Franks Gordons. JG249:61.
2. Edgars Andersons. *Latvijas vēsture 1914-1920:33*.
3. Adolfs Šilde. *Latvijas vēsture 1914-1940:256*.
4. Edgars Andersons. *Latvijas vēsture 1914-1920:354*.

Meklēt mudīgi jaunus dzejniekus! Kaut vai Indianapolis Dziesmu svētku Rakstnieku rīta laikā. Silvija Šteinere savā laikā Alūksnes Glikā pamatskolā tīri labi mālēja. Kas viņai noticis?
Gastons Korulis, Toronto

Ar prieku saņemam un izlasām no pirmās lappuses līdz pēdējai!
D. Friša, Čikagā

Man labāk patīk lasīt stāstus, tādus kā „Neskumsti, meitenī!” Neesmu visai ieinteresēts dzejnieku, rakstnieku un mākslinieku dzīves stāstos, īpaši ja tie aprakstīti visos sīkumos.
Arnolds Zariņš, Montreālā

Interesanta informācija labā latviešu valodā. JG ir vienmēr gaidīta.
Gunta Harvey, Fērfildā (Fairfield, NJ)

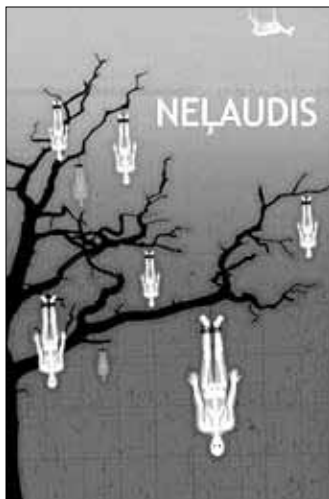
2007.g. pavasarī Mūrnieku un Matīsa ielas zaļajā laukumā atklāta tēlnieku Girta Burvja un Kārļa Īles Rīgas mūrniekiem un skurstenšlauķiem veltīta skulptūra.

GÜTENBERGA MIELASTS

Jānis Einfelds. *Neļaudis*. Stāsti. Rīga: Dienas Grāmata, 2005. 190 lpp.

Nevar neiesākt ar brīdinājumu lasītājiem, ka žanriskais apzīmējums „stāsti” neatbilst ierastajam priekšstatam par šo žanru, kaut tipogrāfiski teksta aparātūra nenorāda uz kaut ko ekstravagantu: virsraksti, paragrāfi, teikumi. Viss ierastajās formās. Arī stils varētu it kā iežūžināt lasītāju *déjà vu* noskaņās. Vairāk īstāstu nekā garstāstu. Grāmatas vāks gan nesola lasītāju ieaijāt apmierinātībā, ko nevarētu radīt kailos kokos pakarināti tādi kā ģindenī. Neparasta ir arī stāstījuma aprautība, gaisotne. Reizēm lasītājs mēģinās sadzirdēt pasakas stāstītāja balsi par brīnumainiem notikumiem. Varmācība, necilvēciska nežēlība, kaušana un sišana, kādas tik bieži aprakstītas, gan ar zināmu nonšalantu atturību, leģendās un pasakās, ir viena no Einfelda stilistikām iezīmēm. Autors paliek stāstījuma ārpusē, kas citviet būtu bijis noderīgs materiāls emociju kāpināšanai. Lasītājam reizēm uzmācas sajūta, ka stāstījums nevar būt nopietns, ka tā varbūt ir parodija vai pat parodijas parodija. Cilvēki, kas figurē šajos stāstījumos, ir pa laikam līdzīgi folkloras varoņiem, vietvietām gan kariķēti ar visai pārspilētām rakstura īpašībām. Dažviet parādās nosliece uz skatoloģisko, ko autoram pierakstīja, kad viņš pie teicās rakstniecībā ar tādiem tekstiem kā *Cūku grāmata, Veči* u.c. *Neļaudis* jau arī neiztiek bez smirdoņas un citu delikātu iejūtu aprakstīšanas. No jaunajām iezīmēm varbūt spilgtākā ir sava veida autoritātes nolikšana un piesmiešana, sevišķi, kad cienība ir svarīga varai, lai tā spētu būt pienācīgi varmācīga. Pirmā stāstā, kur figurē autokrātiskie „Dievesēji,” paceļas jautājums, ko Voltēram tīkas pieminēt – kāda būtu pasaule, ja dievu vispār nav? Einfelda varenie, priesteri, dižaiši, pūšlotāji un viņu līdzinieki ir netaisni, nežēlīgi un autokrātiski valda pār sev padotajiem. Kaut kur ieskanas veco teiku motīvs par *El Dorado*, kur *mūs sola izmetināt* – par to sapņoja arī Beketa Godo gaidītāji.

Pēdējais stāstījums, kas iesākas ar lirisku *du-si klusi vārds*, ir sava veida *envoi*, kas piegriežas pats pret sevi un nav vairs vērst uz ārpusi, uz sabiedrības neliešiem un apspiedējiem. „Kabatas ēnu dumpis” ir eseja par rakstīšanu un vārdiem, kur autors liksmojas ap dažāda veida absurdiem, kas rodas rakstīšanas procesā. Vārdi ir visai vaislīgi. Tie savairojušies visādās pasugās un noskaņās. Tur ir nomocītie vārdi, lamuvārdi un mīļvārdi, sadurstītie un neapdomīgie, drošie un pazemīgie. Einfelda vārdi ir sadumpojušies. Svens Birkerts, vērojot šodienas publicēšanas problēmas un nejedzības, kā arī elektroniskās tehnoloģijas invāzijas draudus rakstītam vārdam, piesauc Gūtenberga „vaimanas,” domājot par viņa spiestuvi un rakstīto vārdu nākotnē, kad grāmatu varbūt uzsviedīs uz nolietoto dražu kaudzes. Šodien

mēs vēl šaubāmies, ka tas tā varētu notikt. Einfelds piesauc Gūtenbergu grāmatas noslēgumā – „Gūtenbergs pret Gūtenbergu.” *Jā, tik daudz cilvēcīga nevar atrast ne vēstures krāmos, ne prātā jukušā nākotnē. Pat tagadnei viņš nav piemērots – būtu daudz ļaundaru, kuri gribētu redzēt viņa galvu ripojam* (182). Bet vārdu dumpis saplok, kad viņi atrod sev mājas un zupu bibliotēkā: *Vārdi paklausīgi ņēma karotes, pietipināja, un karstā zupa teica tiem spēku, sulīgais cepetis deva veldzi, un tai brīdī bibliotēkā viņi izskatījās savādi, kā grezni raksti, kuri tālāk sniedz teikumus un baudu.* Un arī lasītājs būs priecīgs strēbt pasniegto burtu zupu.

Juris Silenieks

AR KRĀSĀM UN IEJŪTĀM

Inara Cedrins. *Fugitive Connections*. Virtual Artists Collective. Autores izdevums, 2006. 69 lpp.

Dzejnieces (piedēvējot autorei tikai vienu tautu) parādīšanās latviešu lasītājiem ir bijusi visai sporādiska, bet rokas klēpī viņa nav

turējusi. Daudztaļantīga un enerģiska, no dzimtas, kuŗas vārdam latviešiem vajadzētu būt ļabi pazīstamam, viņa ir pieteikusies dažādos žanros un vietās, ieskaitot grafiku, ko mācījusies un mācījusi, citu nodarbību starpā, Ķīnā un Indijā. Tam varētu pieskaitīt lektores vietu Latvijas Universitātē, kur viņa piestājas vismaz uz brīdi. Kaut uz neilgu laiku atgriezusies vietā, kur atrodami daži pirmsākumi, dzejniece tur nodibina savu literāro aģentūru un iesaistās *Virtual Artists* kolektīvā, kas, atbilstoši mūsdienu pašiem jaunākajiem pieņēmumiem, vairs nav saistīts ar kādu ģeogrāfiski noteiktu vidi. Kolektīvā, spriežot no dalībnieku vārdiem, iesaistījušies brīvības cīnītāji no Baltijas un citurienes.

Apskatāmais dzejas sējums ir paplāns lapušu skaita ziņā, taču visai apjomīgs savos tematiskos lokos, aptverot ģeogrāfiski vai puslodi, ja ne vairāk. Virsraksts *Fugitive Connections*, kas tulkots pabrīvi kā *Izvaīrīgas saderības*, norāda, ka dzejnieces impulsi nedzīvo vienmājās. Sējuma 37 dzejoļi – lietojot tradicionālo žanra apzīmējumu – protams, neietver Cedriņas dzejas daudzveidību. Gan tūlīt piebilstams, ka dzejniece nemēģina pierādīt savu vienpatību formā, sintaksē vai stilā. Dažviet var saskatīt radniecību starp dabas aprakstiem un noskaņām, taču šādas saderības ir īslaicīgas un neskaidras. Katrā ziņā Cedriņas „latīnisms,” viņas tuvība žilbinošajai, tveicīgajai, tuksnešainajai Meksikas ainavai iezīmējas visā savā krāšņumā. Tāpat arī ainas no dzīves *barrio* varētu būt latviešu lasītājam patuvas. Citos ieskicējumos pavīd svešādas ainas, tostarp Amazonas džungļu skati un ceļojumu pieredzes – it izteikti mārup no Meksikas uz jenkiju zemi. Dienvidus puse mutuļo karstās krāsās un formās, kam blakus rēgojas nabadzība un dzīves netaisnība, dažviet arī asinsgrēks. Dzejniece šiem skatiem nevar vienaldzīgi paiet garām. Viņas saulītē neieceltie klusi, bet neatlaidīgi, kā apspiesta sirdsapziņa neļaujot sevi aizmirst, atgādina savu klātbūtni, savas tiesības piedalīties zemes mielastā. Viņa vēro ar izteiktu iesaistību, kā šīs klusās ciešanas ir izverdušas varmācībās. Cedriņa nav stājusies revolucionāru rindās, bet nav arī pieskaitāma pusvienaldzīgo skatītāju pulkam. Kur viņa ierindojama, šodien nav deklarējams, jo viņas galavārds vēl gaidāms.

Juris Silenieks

Juris Silenieks, emeritēts literatūras profesors, ir JG redakcijas loceklis.

VAI STĀSTS VISPĀR NAV MELI?

Inga Ābele. *Atgāzenes stacijas zirgi*. Dzejproza. Ingas Ābeles un Rimanda Cepļa fotodarbi. Atēna. Rīgā, 2006. 102 lpp.

Atgāzene, kā autore norāda, *ir stacija, bet ar vilcienu turp nevar aizbraukt. Turp klusītēm jādodas vienam* (28.lpp). Atgāzene izliekas mazliet mītiska, taču šis dzejprozas teksts nav izteikti teiksmains, un lasītājs tur atradīs pietiekami daudz *hic et nunc*, kas māk sadzīvot kā ar pasaulīgo, tā pārļaicīgo, kā jau to no radošiem gariem, kuŗi sniedzas pāri šodienībai, var sagaidīt. Tekstā un fotogrāfijās zirgi, ar un bez cilvēku pavadoņības, parādās dažādās izteiksmēs un formās. Priekšpusē uz vāka zirgs iemauktos un bez dzelžiem mutē it kā ziņkārīgi veŗas lasītājā, iznācis no biezokņa, kas rēgojās fonā. Uz pēdējā vāka zirgs, šķietami garlaikots, varbūt arī neapmierināts vai apkaitināts, pagriezis lasītājam pakalpusi, dodas rikšus uz meŗa pļavu. Tūliņ gan jāpiemetina, ka zirgam ir sava gudrība, kas varētu nesakrist ar cilvēku izdomātiem pieņēmumiem. Bet citādā ziņā tas, kas atrodas starp vākiem, neaizbaidīs arī tādu dzejprozas lasītāju, kam pasveŗa zirgkopība. Autore jau iesākumā deklarē: *Esmu pilsētas dzīvnieks*, un dzejiskā stāstījuma fons it bieži ir pilsētas ielogots, jo, kā nekā, *daudz* [šai] *pilsētā zīmju*...

Teksts iesākās ar stāstījumu *16. septembris*, stāstītājai vērojot cilvēkus un notikumus Rīgas autoostā, kur *salido autobusi* no dažādām Latvijas pilsētām, no dažādām debespusēm, no Gulbenes un Siguldas, no Daugavpils un Ventspils, no Mālpils un Jēkabpils un pat no tuvām ārzemēm. Stāstītāja ir nosēdusies ietves malā, gaidot autobusu no Talsiem, kas viņai atvedīs *smaržīgu ābolu plātsmaizi*. Sējums noslēdzas ar skatu no daudzu izdaudzīnātās sapņu pilsētas Parīzes, kur Elizejas Lauku klaidonis – „klošārs,” kā tas citviet pa laikam nosaukts – cer mieloties pie nomestā *kruasāna*, kas nez vai sasniedz plātsmaizes kvalitāti, atgādinot, ka arī sapņu pilsētā ir kas vajadzīgs, lai saturētu kopā dvēseli un miesu. Ziemeļniekiem latviešiem, atstātiem Eiropas tālajā stūrī, šī pilsēta vienmēr izlikusies kā ilūziju piebiezta. Arī Ābele nodod savu artavu frankofilijai. Bet tādu jau pasaulē netrūkst, un lai jau autore pamielojas pie gardumiem, kas pievelk tik daudzus.

No stāstījumu polifoniskām kolāžām (nepiedienīgi jaucoties pa sinestēzijas kambariem) iznirst dažādi ieskicētas ainas gan no tuvākās apkārtnes, gan tālākiem pasaules stūriem. Zaslauka stacijā cietumnieki māj ardievas aizbraucējiem. *Pie sliedēm pret rītu kāds saņem asinsalgu un, gulšņus ar nagiem ecēdama, pret auksto zvaigzni, ik gadus Zvaigznes dienā pēc viņa raud bendes meitina zeltmainā. To zina stāstīt matronas tukliem pleciem, piesliežu māju palodzēs iesakņojušās, kvēlošām acu paprikām un pipargurķišiem uz mēles* (62). Ābeles dzejproza piesātināta izaicinošām domām un noskaņām. Citviet autore piemin pēdējo laiku ķīniešu inženieru fenomenālo sasniegumu, uzceļot *dzelzceļu uz pasaules augstāko kalnu, lai interesentu bariem turp pabraukāties ar pilnām rokām limonādes un šokolādes?... Ne vārda par to, kā čigāni naktīs sit zirgus*. Pēdējais teikums ieskanas kā refrēns Ābeles dzejprozā, norādot uz viņai tik tipisko latvieša tuvumu, cieņību un godbijību pret dabu un tās izpausmēm, it izteikti pret dzīvniekiem, un cilvēku nevēribu, pat nežēlību pret tiem. Čigāni izliekas autorei *bêtes noires*, ja šāda vārdu kombinācija nav nepieņemams etniskis kalamūrs.

Būtu lieki piebilst, ka Ābeles proza ir daudzšķautnaina. Piemēram, viņas fabulējums „Kažoks” pārsniedz lietišķo, kļūdamas par tādu kā *ars poetica* deklarāciju. Iesākums ir visai lietišķu apsvērumu un vērojumu vēstījums – mākslīgais kažoks plušķainām stērbelēm, pakārts uz naglas. *Ziemā būs silti, vasarā vēsi...un neviens dēļ šitā nav nokauts*. Un dzejniece pie tā tikusi pa lētām. *Kažokā brīvi satilpst it viss... Piedurknēs var noslaucīt sviedrus, sāpes un nošņaukt degunu. Kabačā samest ledenes sirmgalvjiem un mazajiem bērņiem... Pašā slēptākajā kabatā virs krūšu kaula mitinās pēkšņais Jenganums kājās, kad jāsatiekas ar nikniem suņiem vai piepeši uzklupušu smeldzīgu mirkli, kad redzi, kā pasaules zobratī griežas. Citiem vārdiem sakot – tur noglabāts papīrs un zīmuļa gals... Tik labs kažoks... grību, lai mani tajā apglabā* (177). Lētais mākslīgais kažoks kļūst par autorei *confession de foi*. Tas ir aizsargs pret neganto īstenību, patvērums no nevēlībām, bet ne uzdošana skatīties dzīves realitātēs. Rakstīšana ir sava veida atvieglinājums no dzīves sloga un nevēlībām, kad nikni uzbrūk suņi un jāmeklē kā paglābties no kritiķiem un citiem liekēžiem. „Baloža stāstā” autore atkal pieskaņas do-

mām un šaubām par rakstīšanu. *Es zinu, kā mani pirksti spēj drupatās pārvērst kļāpu. Es nezinu drupatu ceļu atpakaļ kļāpā. Es nezīnu stāstu. Vai stāsts vispār nav meli?* (89). Žans Kokto, viens no izcilajiem franču *enfants terribles*, piekrita, ka visa māksla ir meli, bet meli, kas izsaka patiesību.

Juris Silenieks

ARNOLDA JANSONA MŪŽA VEIKUMS

Jansons, Arnolds. *Raksti*. 14 sējumi. Sastād. Alfons Kalns. Rīgā: Valters un Rapa, 2006.

Īsa izziņa par līdz šim tikpat kā nepazīto rakstnieku Arnoldu Jansonu (1912-1991) sniegta JG248:12. Viņa čekas konfiscētos un tikai vēlāk atgūtos manuskriptus ar autora un viņa dzīves biedres atļauju sakārtojis un par to izdošanu parūpējies rakstnieka krāsu brālis LU korporācijā *Fraternitas Lataviensis*, Kanādā mītošais Alfons Kalns. Pirmie seši sējumi satur autobiogrāfisku stāstījumu par autora bērnības gaitām Rīgā, bēgšanu uz Krieviju I Pasaules kara laikā, dzīvi „Vidusalā,” kur apmetušās vairākas latviešu ģimenes, atgriešanos Rīgā, izglītības gaitām, iestāšanos korporācijā, apcietināšanu (1940) un izsūtījumu (1941) uz Čukotku. Par izsūtījuma gaitām vēsta 6. sējums *Mans ceļš uz manu Golgātu*, kuŗu dzejnieks Imants Auziņš atzīst par Jansona nozīmīgāko veikumu. 7. sējumā lasām Jansona dienasgrāmatas (1947.1.I - 1953.1.XII). Nākošajos trīs sējumos sakopotas dzejas. 11. sējumā ievietotas autora 766 vēstules otrajai sievai Alisei Rīgā, rakstītas no Irkutskas apgabala no 1957. līdz 1961. gadam, kad viņš varēja atgriezties Latvijā. 12. sējumā iekļauti stāsti, kas publicēti Latvijas periodikā no 1932. līdz 1940. gadam. 13. sējumā ir romāns *Ciklons tuvojas*, kas rakstīts no 1950. līdz 1953. gadam izsūtījumā Amuras apgabalā. Tas ir vienīgais pilnībā saglabājies Jansona prozas lieldarbs, kas ir varbūt vislabāk uzrakstītais un baudāmākais autora darbs, atskaitot vienīgi pārspilētās vēlmju domāšanas ietekmēto, turpat vai apokaliptisko nobeigumu. 14. sējumā ievietota Imanta Auziņa lietpratīgā apcere par Jansona rakstnieka darbību, nepabeigtais romāns *Melnā upe*, četras nodaļas no cikla *Dzīvei norakstītie*, pāris citu sacerējumu, kļā-

ji didaktiskā bērnu ludziņa „Žebērklītis” un ar 1940. gada apcietinājumu saistīti raksti.

Par dzeju šī rakstītāja neņemam spriest kaut gan tā ir varbūt vērtīgākā daļa no Arnolda Jansona literārā veikuma. Dodu vārdu kādam lietpratējam. Pacietīgi izurbusies cauri 11 prozas sējumiem, šo rindiņu rakstītāja uz izlasīto atskatās ar visai dalītām jūtām. Autoram neapšaubāmi ir krietnas literāras dotības, it īpaši dabas parādību, Latvijas lauku ainavu, putnu un dzīvnieku vai Sibīrijas tundras īpatnību aprakstos. Viņa darbi ir tapuši, „nesot nepanesamo,” neiedomājami bargos izsūtījuma un spaidu darbu apstākļos. Pašapziņa par savu literāro varēšanu, varbūt pat sūtību, palīdzējusi garīgi spītēt nepielūdzamā padomju režīma negēlību izpaušmēm un kā Ariadnes pavediens izvedusi viņu cauri ciešanu labirintiem. Taču, izlasot autora prasību, lai viņa rakstītais tiktu iespiests tieši tā kā viņš to ir rakstījis, neatkarīgi no pieņemtām formām un patreizējiem vai agrākajiem latviešu valodas rakstības principiem, nākas apsvērt robežu starp veselīgu pašapziņu un nepamatotu iedomību. Jo iebildumu pret autora gramatikas, sintakses, loģikas, stila, fabulas risinājuma un atrisinājuma izpratni ir tik daudz, ka katru pieminot varētu sakopot vēl 15. sējumu. Sevišķi tas attiecināms uz pirmajiem pieciem autobiogrāfiskajiem sējumiem, kas citādi visādi ir kultūrvēsturiski interesanti un nozīmīgi. Diemžēl gluži par pilnu autora autobiogrāfisko stāstījumu nevar ņemt, jo viņš pats atzīstas, ka šo to izpušķojis un piefantazējis klāt. Šāda rīcība, lai cik labi domāta, tomēr krietni mazina stāstījuma vērtību, jo daudzi no šiem izpušķojumiem ir viegli pamanāmi ar neapbruņotu aci. Jānožēlo arī, ka korektores acij paslīdējis gaŗām samērā liels skaits iespiedumkļūdu un pārrakstīšanas procesā radušos pārpratumu, piemēram, Saldus pilsēta kļuvusi par Frakenburgu (pareizi: Frauenburga), *lux aeterna* vietā lasām *lux alterna, sui generis* vietā ir *seri generis*, rakstnieks Sillanpē pārvērties par „Silampē,” utt. Negribēts sirrealisms ieviesies stāstīnā „Lats,” jo autoram darbības vārda „iet” vietā labpaticies lietot man nepazīstamo verbu „litot,” bet, kad korektore nav pamanījusi drukas kļūdu, tad lasām, ka *Spuļģa tēvs gauši aizlido pāri nolejas tūrumiem*.

Autoram patīk lietot neparastus adjektīvus, un tā visi koki vienmēr ir „žaukraini,” nekad nelietojot kādu citu pazīstamāku sinonīmu šim neparastajam apzīmējumam. Vīri lielā-

koties ir „sakņoti,” un kad šis vārdiņš īsā stāstīnā parādās desmit reizes no vietas, lasītājs sāk mazliet erroties. 12. sējumā ievietoti divi gandrīz identiski stāstiņi par greisirdīgu vīru, kurš negaidīti pārrodas mājā un guļamistabā dzird vīrieša balsi vai vijoļu spēli. Taču izrādās, ka sieva klausās radio. Visi minētie un daudzi citi šeit nepieminētie iebildumi nebūt nav sīkmanīga piekasišanās, jo, kā zināms, piliens darvas sabojā mucu medus, un *Rakstos* šādu pielieņu ir vienkārši par daudz. Turklāt sastādītājs un korektore daudzus no tiem būtu viegli varējuši novērst, autoram nemaz nedarot pāri, bet tieši otrādi.

Patiesi jānožēlo, ka autors savu nenoliedzamo literāro talantu nevarēja izkopt normālos apstākļos, kur iespējama auglīga domu apmaiņa ar citiem spalvas brāļiem, uzklautos arī lietpratīgu padomdevēju vai redaktoru ierosinājumus. *Raksti* izdoti ar Valsts Kultūrkapitāla fonda, organizācijas *LATS* un korporācijas *Fraternitas Lataviensis* finansiālu atbalstu. Atklāts paliek jautājums par šī ieguldījuma vērtību un nozīmi latviešu literatūras kopainā.

Biruta Sūrmane

JG redakcijas locekle Biruta Sūrmane, ilgus gadus *Radio Brīvā Eiropa* darbiniece, bez daudziem kultūrai veltītiem rakstiem trimdas/diasporas periodiskos izdevumos, arī tulko no latviešu angļu valodā (skat., piemēram, Valentīns Jakobsons. *Breakfast at Midnight: Stories from Exile*. Ithaca, NY: Mezabele, 2003. 199 lpp.).

BIJA ARĪ TĀDI

Rihards Kalvāns. *Atklusējumi*. Rīgā: nordik, 2006. 256 lpp.

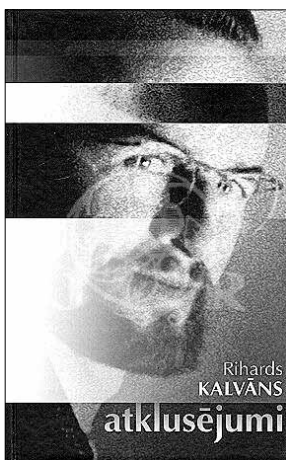
Pēc ilggadējas sveces turēšanas zem pūra, autors nolemj atkarot savu dzīvesstāstu aizslīdošajam laikam un iemūžināt pierakstā. „Atklusēšanas” procesā svarīgu lomu spēlējis ASV Dienviddakotas štata Rapidsitijā (Rapid City) mītošais ārsts Pauls Dzintars – gan ar mudinājumiem, gan arī ar finansiālu atbalstu *Atklusējumu* publicēšanai.

Ziemeļvācijā krituša leģionāra un Tautas palīdzības darbinieces pagājušā gs. 30. gadu vidū dzimušais dēls Rihards dziedājis Jāņa Milzarāja vadītā Rīgas zēnu kori, pamatskolā nodibinājis bandiņu *NJG* jeb Nacionālu jau-

natnes grupu, kas, ja zināmām aprindām nebijis pa prātam, varējusi pārvērsties par Krimas kara laikā kritušā (1855) Krievijas admirāļa *Nahimova Jūras gvardi*, mācās Rīgas Industriālajā politehnikumā, vēlāk, cita vidū – māceklis LPSR ZA Fizikas institūta Astronomijas sektorā, laborants, putnu gredzenotājs, radiomehāniķis, pedagogs, režisors, retorikas speciālists, pastnieks, avīzes *Rīgas Balss* darbinieks, apguvis *esperanto* valodu (tāpat kā Tito, Mao Cze-duns un Ļeņins, kurš II Internacionāles kongresā 1914.18.VI Briselē nodēvējis *esperanto* par *proletāriešu latīņu valodu*), Rīgas Radio diktors un komentētājs (1965-1985). Diemžēl par pēdējo posmu Brežņeva-Vosa laikā, kas lasītājiem varētu būt tīri interesants, autors nesaka ne balta, ne melna. Okupācijas gados, kopš Berijas sodīšanas ar nāvi (1953), neviens cits notikums viņam un Latvijas iedzīvotājiem vispār neizraisījis tādu *svaļņošanu kā zviedru karakuģa noenkurošana Daugavā* (1956.VIII) (93. lpp.). Pēc brīvības atjaunošanas Kalvāns turpina darbu Latvijas Radiofonā, arī TV, sastāda *Celvedī pa represēto Rīgu, 1941-1949* (2006), ir Latvijas *Daugavas Vanagu Mēnešraksta* redaktors. Vairākās tonkārtās formulēts, ka jau agrā jaunībā Rihardu iespaidojuši *gudri un labi cilvēki*, (..) *kas nepakļāvās apstākļiem, kas atļāvās teikt patiesību, nerēķinoties ar sekām* (29, 76). Ja ar dažiem tekstā minētajiem personīga pazišanās ir bijusi pavirša, autors ņem palīgā publicētus materiālus, dažkārt arī trimdas izdevumus (*JG, Latvija Šodien*, Ulda Ģērmaņa grāmatu *Zināšanai* u.c.), vai arī laikabiedru atstāstus.

Kaut arī *Atklusējumi* labi izsaka sava laika pulsus, nekā būtiski jauna tur nav. No vispārējā garīgā un fiziskā drēgnuma izceļas atsevišķas paša autora piedzīvotas epizodes, piemēram, 1953.5.III, kad radiofonā *izžņaugti* atskan paziņojums par *Mūsu dārgā tautu tēva un skolotāja, mūsu ģeniālā vadoņa, generalisimusa Josifa Visarionoviča Staļina* nāvi, tramvaji uz Gaisa tilta apstājušies un daudzi uz ielām atklāti raudājuši, arī Anna Genrihovna, bet, ieskatoties tuvāk, Kalvāns ievērojis uz savas ceļa brigadieres lūpām smaidu.... Bukultu sakaru nodaļā kāds puisis paklusām noteicis: *sunim suņa nāve*, un de-

vies ar savu pastu mājup, bet mājās nonācis *pēc daudziem gadiem*. Un grūti bijis *šajā bada, slimību un vergu darba samocītājā cilvēkā pazīt skaisto, stalto jaunekli*. Manas bijušās priekšnieces – latvietes – Terēzes *pirksti prata ne tikai atlobīt svešas vēstules, bet arī uzgriezt telefona ripā „isto” numuru, un jaunekli pie mājas lieveņa sagaidīja attiecīgo „orgānu” vergu savācēja „kariete”... Ir arī tādi latvieši*, drūmi piemetina autors (52-53). Visai lielu lappušu skaitu autors veltī tieši *tādiem latviešiem*.

Tiem, kas lasījuši Mihaila Bulgakova šedevru *Meistars un Margarita* (ko ar lielu veiksmi latviskojis Ojārs Vācietis), droši vien visvairāk būs atmiņā aizķērusies prāvā dažādu fantastisku elles nešķīsteņu plejāde, kas romāna pirmajā pusē rada jautrību uz nebēdu. Pēc *Atklusējumu* izlasīšanas, vismaz šo rindiņu rakstītājam, ir grūtības no atmiņas padzīt pagaro rindu tautiešu, kuņus varētu izmantot kā prototipus kādā murgainā šausmu lugā – groteski karikatūriskas, ņirdzīgas figūras ar bezerīgi zemu morāli. Uz prāta jautrināšanu tur gan daudz necerēt. No Kalvāna aprakstītajiem šaušalīgajiem monstriem, kam robeža

starp krietno un nekrietno lielākā vai mazākā mērā zudusi, pašas galvenās lomas ieņem trīs – Vilis Lācis, Pauls Ducmanis un Pēteris Blaus.

Zvejnieka dēla autors, pirmajā krievu okupācijas gadā iekšlietu ministrs un Tautas Komisāru padomes priekšsēdētājs, Lācis (1904-1966) ir līdzvainīgs ne tikai pie 35 828 *cilvēku* nošaušanas, arestēšanas vai deportēšanas (1940-1941), bet arī pie to 49 596 cilvēku, kam laimējas atgriezties no 1955. līdz 1963. gadam, *saimnieciskas iznīcināšanas*, par ko liecina viņa paraksts zem lēmuma (1954) par izsūtīto mantas un ipašumu konfiscēšanu. Pirmskara gados Lācis kalpojis tikai un vienīgi Benjamiņiem, nevienam citam savus darbus nedrīkstējis dot. Emīlija Benjamiņa pēc vīra nāves viņam maksājusi 600 latu mēnesī par visāda veida pakalpojumiem, ne tikai garīgiem, arī miesīgiem. Neraugoties uz to, viņš tomēr neglābīs no deportācijas un nāves savu „maizes māti”, lai nebūtu lieka liecinieka viņa negēlībai un

kauna traipiem biogrāfijā (225) – tā kādā atklātākā brīdī klusināta balsi apgalvojais bi-jušais *Jaunāko Ziņu* redaktors un pēc kara Kalvāna priekšnieks avīzes *Rīgas Balss* informācijas daļā, Pēteris Blaus. Attiecībā uz Lāča romānu popularitāti jāpievienojas Kalvāna citētajam Ērikam Stumbram (dzejnieka Olafa brālim), kurš jau 70. gados iedrošinājis teikt: *viņš bija pigmejs un rakstija pigmejiem par pigmejiem* (226).

Pēteris Blaus (1900-1971) pats, pazīstamā dzejnieka un žurnālista Pēterļa Blaua (1856-1930) dēls, brīvprātīgi iestājas Latvijas armijā brīvības cīņu laikā. Starpkaru posmā veiksmīgs žurnālists un vienlaikus rotas komandieris (1929-1940) 5. Rīgas aizsargu pulkā, apbalvots ar 4. šķiras TZO, 4. šķiras Viestura ordeni, Aizsargu nopelnu krustu. *Jaunāko Ziņu* atbildīgais redaktors (1937-1940). 1934.15.V piedalās Ulmaņa apvērsumā – viņa pulka sakaru bataljons „ieņem” Strādnieku namu un padzen SSS un *Strādnieku sporta savienību*. 1940.VI it kā sacēris Kārļa Ulmaņa bēdīgi slaveno atvadu runu radiofonā. Tajā pat laikā no aptuveni 1936. gada dedzīgais latvietības aizstāvis bijis čekas (tolaik NKVD) Rīgas rezidentūras aģents ar segvārdu *Obščestvennik* (Sabiedriskais). Pirmā krievu okupācijas gada pašā sākumā nozīmēts par sabiedrisko lietu ministru, tad LPSR Augstākās Padomes Prezīdija sekretāru. Nodrošinājis sabiedrisko organizāciju un preses izdevumu likvidāciju. 1940.14. un 15.VII novērsis Ata Keņiņa mēģinājumu iesniegt vēl vienu kandidātu sarakstu. 1940. VIII uzņemts par LKP biedru. Parakstījis dekretu par vārdu *pilsonis* vai *pilsone* lietošanu *kunga* vai *kundzes* vietā. Iesākoties vācu *Operation Barbarossa* (1941.22.VI), aizbēg uz Baškīriju, kur padomju drošības dienests viņu apcietina (1943) un notiesā (1945.15.V) uz 15 gadiem par pretpadomju organizācijas *Latviešu centrs izveidošanu un vadīšanu*. Īstais iemesls gan bijis Ulmaņa sabiedrisko lietu ministra izlaišana no Latvijas, no čekas nagiem – Alfreds Bērziņš un Pēteris Blaus bijuši draugi. Pēc atbrīvošanas (1955.V) kļūst korespondents PSRS VDK jeb KGB izveidotajā laikrakstā un radio redakcijā *Par Atgriešanos Dzimtenē* (līdz 1957.IX). 1956.11.VIII PSRS Augstākā tiesa konstatē, ka *Latviešu centrs* nav vispār pastāvējis, un Blauu reabilitē. Kad nodibina *Latvijas Žurnālistu savienības organizācijas* biroju (1957) un divus gadus vēlāk LPSR Žurnālistu savienību, Blaus ir profesionālo rakstītāju faktiskais vadītājs, bet, tajā

pat brīdī, kad 1959.20.VI PSKP CK komisijas pārstāvis Ļebedevs savā referātā Rīgā berklaviešu jeb „nacionālkomunistu” sagrāves kampaņas ietvaros min vārdā arī Pēteri Blauu, viņš kļūst valdošai varai *neērta persona* (pat pēc nāves – *Latvijas Padomju enciklopēdijā* atrodams „vecais” Blaus, bet ne viņa dēls), *nomenklaturščiku* atstumts personālais pensionārs. Nabaga vīrelis gan visai nožēlojami regulāri iegriezies Rīgas Radiofonā ar rakstu gabaliem *Dzintarkrastam* – propagandas raidītājam latviešiem Rietumos (143-154).

Arī Pauls Ducmanis ir patriotiskas ģimenes atvase – tēvs Latvijas Profesiju kameras vicepriekšsēdētājs un Jāņa Poruka pamatskolas pārzinis, tēva brālis – Latvijas Republikas senators, 15 gadus LR diplomātiskajā dienestā ārzemēs, LR pārstāvis Tautu Savienībā Ženevā. Vācu laikā Pauls ir viens no Daugavpils laikraksta *Daugavas Vēstnesis* vadītājiem. Pēc kara ziņotāju skolas nobeigšanas Berlīnē – kara ziņotājs Latviešu leģionā. 1944. gada vasarā vada avīzes *Tēvijas* frontes izdevumu, *Tēvijas* ievadrakstu „Mosties, celies, cīnies, latviešu tauta!” (1944.7.VIII) un arī pēdējā Rīgā iznākošās *Tēvijas* numura ievadrakstu paraksta Ducmanis. Kurzemes cietoksnī ir avīzes *Kurzemieks* redaktors (1944.18.XI-1945.5.V). Par savu darbību vācu okupācijas gados, atgriežoties padomju okupācijai, Ducmanis nesaņem vis lodi pakausī vai vismaz 25 gadus Sibīrijas vergu noietnēs, bet aši vien kļūst par VDK uzticības vīru – 40. gadu beigās dzīvi piedalījies „mežakaķu”, t.i., pretpadomju partizānu izķeršanā, kļūst par avīzes *Rīgas Balss* sporta redaktoru, vēlāk par informācijas nodaļas vadītāju (kur strādā arī Kalvāns), un vēl vēlāk par Kultūras sakaru komitejas avīzes *Dzimtenes Balss* redaktora vietnieku, sacer propagandas rakstus, arī brošūru *Kas ir Daugavas Vanagi?* (158-163) (skat. arī Lilitas Zaļkalnes apceri „Ezergailis un VDK dezinformācija” – JG245:46-49).

Atklusējums apdzīvo rinda citu ironiski izkāpinātās groteskas personāžu. Kad autora labs paziņa, rakstnieks Harijs Heislars, kurš drīz vien pēc atgriešanās no izsūtījuma publicē *Zvaigznē* (1956,23) „Nepabeigto dziesmu”, viņam metas virsū pašu bāleliņu amatvīri, kā pirmais Andrejs Upīts, vērsot pirkstu pret deportāciju tematam vēltīto dzejojumu veselas 23 reizes kompartijas orgānā *Cīņa* (1957.25.IX) un piedevām radot jaunu lamu vārdu – *heislisms*. 2. sekretārs Vilis Krūmiņš LKP CK visaugstākā līmeņa sēdē (1959.20.VI)

savukārt dziļi nožēlo, ka Heisleram no izsūtījuma *pārāk agri* (...) *Jāvuši bez pūlēm atgriezies*, jo arī viņa starplaikā publicētais dzejkrājums (domājams *Kāda būsī sirds?* – 1957 – R.E.) *faktiski ir izaicinājums, tāpēc, ka tur ir arī divdomīgi dzejoļi, un zem katra dzejoļa ir datums – kad uzrakstīts, lai atgādinātu, ka tas uzrakstīts viņa vajāšanas laikā* (166-167). Nav noslēpums, ka Augusts Kirhenšteins politikā bijis analfabēts, inerti pakļāvis no augšas diktētajām prasībām un vispār nesapratis, kas ar viņu tiek darīts. Par marionešu valdības galvu viņš kļuvis tādēļ, ka bijis pēdējais priekšsēdētājs *Latvijas Kultūras tuvināšanās biedrībā ar PSRS tautām* – tā, protams, bijusi padomju izlūkdienesta piesegorganizācija. Par izcilo darbību šajā biedrībā vecīgais profesors saņēmis no prezidenta Kārļa Ulmaņa 3. šķiras TZO... (186). Rēzeknes tirgoņa Vulfsona dēls Mavriks no iesaukta jaunkareivja tūdaļ pēc krievu iebrukuma (1940.17.VI) kļūst par štāba kapteini „tautas armijas” politiskajā daļā, kara un pēckara laikā iesaistās Maskavas smadzeņu skalošanas mašīnērijā (latviešu valodā kā M. Vilks), bet Gorbačova *perestroikas* laikā metamorfozējas par „latvju tautas atmodinātāju”. Raksturodams Vulfsonu, Kalvāns atsaucas uz sava toreizējā *Rīgas Bals*s kolēģa Franka Gordona teikto *JG: Tā jau viņš visu laiku noturējies spicē pie visām varām, (...) alktin alktot aplausus, M. Vilks bez mitas „spalvu met”* (207). Gunārs Astra strādājis (1976-1983) Latvijas Valsts universitātes Gaismas laboratorijā, ko vadījis Vicinskis, saukts par *Panu*. Neraugoties uz to, ka pats bijis izsūtījumā līdz pat 1956. gadam, tiesas sēdē Vicinskis bijis *labākais liecinieks* pret nepakļāvīgo „buržuāzisko nacionālistu” Astru. Vecais boļševiks Jēkabs Lībietis savās LVU marksisma-ļeņinisma pamatu lekcijās pastāvīgi lepojies, ka pilsoņu kara laikā bijis Dzeržinska dzelzs kaluma čekists, revolucionārā tribunāla *trojka* priekšsēdētājs (100). Elmārs Remess, kolēģu uzskatā slinkuma maiss, kurš pa retam piespiedis sevi uzrakstīt pa feļetonam par *komunisma cēlāju sabiedrībai kaitīgām parādībām* (ar pseidonīmu E. Nimbuss), kādu dienu parādījies TV programmā kopā ar leģendāro dubultspiegu Kimu Filbiju (Kim Philby) – izrādās, *paprastais, neizgulējies vīrs ar saburzīto seju* bijis čekas virsnieks (156). Un beidzot, līdz ar Staļina Prēmijas laureātu akadēmiķi Jāni Zuti ņemsim smieklā LVU rektoru Jāni Jurgenu, kurš lielā steigā saaucis pedagoģiskās padomes ārkārtas sēdi, lai paziņotu, ka *mūsu universitātē noticis po-*

litisks izlēciens! Pasniedzēja studentiem mācījusi fašistisku dziesmu! Izrādās, latīņu valodas pasniedzēja Čerfase, izpildot studentu lūgumu, nodiktējusi senās studentu himnas *Gaudeamus igitur!* vārdus (73).

Kaut arī vietām tekstā ievīti citēto publikāciju avoti (parasti gan nepilnīgi), uz zinātniskumu *Atklusējumi*, šķiet, nepretendē. Mērķauditorija, liekas, ir nespeciālisti vispārļasītāji. Zinātkārīgākajiem gan diezgan bieži būs jāķeras pie rokasgrāmatām vai arī jāsit pa *google* taustiņiem, piemēram, cik lasītāju zinās kaut ko par Tautas palīdzību, Ata Ķeniņa kandidātu sarakstu, „Vicinska laboratoriju”, par SSS, vai pat par „20. kongresu”? Dažādas vārdkopas un saīsinājumus autors bieži vien lieto bez jebkādiem paskaidrojumiem. Visumā neprecizitāšu ir maz – *lielā atkušņa gads* nebija vis 1958., bet gan 1956. gads. Lasot memuārliteratūru, pastāvīgi jāreķinās ar krietnu melīguma un skanīgas pašuzslavas devu. Šajā ziņā *Atklusējumiem* grūti piesieties. Lielākā daļa autora aprakstīto „negatīvo tēlu” jau gozējas joda valstībā. Tiem kādreizējās murgu pasaules *čīnavniekiem*, kas vēl saņem padomju pensijas, autors nav vēlējies ķerties klāt.

Rolfs Ekmanis

RŪGTA VILŠANĀS

Latvijas Vēsturnieku komisija. *Okupētā Latvija 1940-1990*. Rakstu krājums. 19. sēj. Sastād. Dzintars Ērglis. Rīgā: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2007. 507 lpp.

Ar interesi un cerībām gaidīju brīdi, kad varēšu iepazīties ar šo sējumu par laika posmu, kuŗa sākumā arī es personīgi biju ņēmis dziļu dalību, un par to arī diezgan dārgi maksāju. Grūti aprakstīt to vilšanos ko piedzīvoju, kad ar šo augsti vērtēto sējumu iepazīnos vaigu vaigā. Nav mans nolūks rakstīt recenziju par visu sējumu – tas manos gados ietu pāri fiziskiem spēkiem, bet minēšu vilšanās divus galvenos un būtiskos tematus. Pirmā vilšanās – jau pašā pirmajā nodaļā „Padomju okupācija Latvijā (1940-1941) nebija absolūti neviena pat pušplēsta vārda par krievu okupācijas varas viltīgo, nežēlīgo, starptautiski noziedzīgo un mazisko izrīcību mūsu zemē šajā gadā. Otrā vilšanās – kad iepazīnos ar

Latvijas Universitātes Vēstures institūta asistenta Jura Pavloviča rakstu „Okupācijas varu maiņa Zemgalē 1941. gada vasarā: Jelgavas apriņķis 1941. gada jūnija beigās-jūlija sākumā”, kur ir arī vairākas atsauces, gan gaužam greizi izmantotas, uz kādu manu rakstu. Par to, ja vien spēšu, ceru uzrakstīt atsevišķu rakstu.

Savā atvadū runā Saeimā Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga 2007. 21.VI, cita vidū, norādīja: *mūsu identitātes sastāvdaļa ir mūsu vēsture (...) vēstures pētījumiem savas prezidentūras laikā pievērsu īpašu uzmanību. Pagātnē pārciestās sāpes (...) bija jāapzina un jāatzīst aiz cieņas pret cilvēku ciešanām, cilvēku un valsts liktenis bija jāizpēta, lai pasaulē būtu objektīvs stāsts par Latviju un visu, ko tā ir pārdzīvojusi.*

Jājautā visiem tiem, kam ir bijis kaut kas sakāms pie šī sējuma satura tapšanas – sākot ar pašu Prezidenti un turpinot ar atbildīgo redaktoru Andri Cauni, redakcijas kolēģiju (Dana Bleiere, Andris Caune, Inesis Feldmanis, Henrihs Strods, Irēne Šneidere, Dzintars Erglis), rakstu autoriem un beidzot ar finansiālo izdevumu apmaksātāju – Latvijas Vēsturnieku komisiju: vai jums patiesi nav neērti, ka pirmajā nodaļā par Latvijas okupāciju tās pirmajā gadā nav neviena vārda ne par krievu mežonīgo starptautisko noziegumu Masļenku traģēdijā; ne par padomju ultimātu un tā tekstu; ne par padomju armijas varmācīgo ienākšanu Latvijā; ne par Višinska solījumiem prezidentam Kārlim Ulmanim un Latvijas iedzīvotājiem, un šo solījumu zemisko laušanu pēc dažām nedēļām; ne par to, kā ar rupju varu likvidēja otra vēlēšanu saraksta veidošanu, apcietinot tā veidotāju, daļu no sarakstā minētajiem vēlāk noslepkavojot; ne par rupjiem Saeimas vēlēšanu likuma un Satversmes pārkāpumiem un viltojumiem; ne par absolūti nelegālo Latvijas valsts iznīcināšanu un pievienošanu Padomju Savienībai; ne par notikumiem Latvijā pēc tās pievienošanas Padomju Savienībai – apcietināšanām, slepkavošanām un masveidīgo izsūtīšanu 1941.13.-14.VI naktī; ne par radikālo mūsu civilizētās dzīves iznīcināšanu šajā gadā ar radikālām pārmaiņām visās dzīves nozarēs: administrācijā, policijā, armijā, saimniecībā, iedzīvotāju civilās un valstiskās tiesībās, izglītībā, kultūrā u.c. Turklāt tas viss notika šajā vienā gadā, kas varbūt bija visā mūsu modernajā vēsturē pats drausmīgākais un koncentrētākais pārmaiņu gads. Un par visu to

šajā Prezidentes protežētajā sējumā nav ne vārda. Vai tā ir pagātnē pārciesto sāpju apzināšana, cilvēku un valsts likteņa izpētīšana, *lai pasaulē būtu objektīvs stāsts par Latviju un visu, ko tā ir pārdzīvojusi?* Personīgi stāvu kopā ar Prezidentes lepnumu un to pilnībā atbalstu par to, ko viņa, kaut ar zināmiem, bet cilvēcīgi saprotamiem izņēmumiem, ir paveikusi Latvijas un tās vēstures labā. Bet vairāk kā nožēlojami ir tas, ka tie, kuriem mūsu tautas un valsts „Baigais gads” bija jāpaceļ līdz Prezidentes iecerēs augstumiem, ir to pilnīgi ignorējuši.

Tie trīs raksti, kas publicēti nodaļā par pirmo krievu okupācijas gadu, ir nožēlojams mēģinājums atvietot vienreizīgo traģismu ar kaut ko tādu, par ko tautā mēdz teikt, ka tas savā radniecībā par lietu ir tik tālu, „kā no baltās ķēves trešā augumā.” Raksts par nacionālo pretošanos attiecas uz 20. gs. laika posmu no 40. līdz 80. gadiem, tāpat arī par 1940./1941. gadu, bet tieši par šo posmu tur nekā konkrēta nav. Raksts par Latvijas zeltu savos pamatos pavisam nebūtu saistāms ar šo gadu, jo 1940. gadā Lielbritānija deklarēja, ka tā neatzīst Latvijas inkorporāciju, un par Latvijas zeltu nekāda runāšana nevarēja būt.

Savelkot kopā visu minēto, liekas, vietā tautas teiciens: *Ja krekls ir par īsu, tad velc kā gribi, bet vienmēr kaut kur būs plikums!* – un bieži vien tajā visnegribīgākā vietā.

Nebūšu pārsteigts, ja kā aizbildinājums nāktu paskaidrojums, ka šī, lūk, jau nav nekāda Latvijas vēsture, bet tikai raksti par to. Var jau tā runāt, bet man nav ne mazāko šaubu, ka arī šādu apgalvojumu teicēji, ieskaitot šī sējuma autorus, gluži labi saprot, ka ne tikai iepretim šī sējuma citiem rakstiem par vācu okupāciju un padomju otro okupāciju, nemiņot neko par 1940./1941. gadam vienreizēji būtisko okupācijas varas rīcību, ir vairāk kā neattaisnojami un nožēlojami.

Diemžēl, šo rindiņu rakstītājam jau ilgāku laiku ir pārliecība, – liekas, tāda ir arī lielam vairumam cilvēku gan Latvijā, gan ārpus tās – ka nospiedošam vairākumam visai rakstīšanai Latvijā raksturīga ir zināma krievu okupācijas varas visnezēlīgāko un necilvēciskāko faktu notušēšana, noklusēšana vai pat slēpšana. Sak, lai paiet laiks, kad apmiruši būs visi tie, kuri ne tikai par šī laika notikumiem varētu liecināt, bet, varbūt vēl svarīgāk, autentiski apšaubīt aplamības, kas par šo lai-

ku top paustas. Laiks, kad aculiecinieki būs apmiruši, nav vairs tālu, bet lai Dievs dotu, ka tā stunda nekad nepienāktu, kad svešu roku bučotāji varētu netraucēti paust absolūtas aplamības kā patiesību par to, kā tas *isti toreiz bija!*

Arturs Neparts

Arturs Neparts darbojies nacionālā pretestības kustībā gan pirmajā krievu okupācijas gadā (1940./1941.), gan arī vācu okupācijas gados, kad kļuva par Salaspils koncentrācijas nometnes veterāni. Latviešu pretestības kustības dalībnieku apvienības (LPKDA) priekšsēdētājs. Šī apvienība dibināta Detmoldā, Vācijā, 1946.16.VII ar Britu militārās pārvaldes atļauju. Par savu pieredzi publicējis rakstus *Latvijas Vēstnesī*, Latvijas Universitātes *Latvijas Vēstures institūta Žurnālā*, *LOM Gadagrāmatā*, *JG* u.c.

JBS NOSTABILIZĒJAS

Journal of Baltic Studies (JBS), XXXVIII/2, June 2007. The Association for the Advancement of Baltic Studies (www.balticstudies-aabs.org).

Cik var spriest no šīs vasaras numura, žurnāls lēnām meklē un atrod savu lomu Baltijas jautājumu pētniecībā. Šī laidiena raksti ir tieši par Baltijas valstīm un Somiju. Tampere U. Miera institūta (Tampere Peace Research Institute) pētnieka un Turku U. Baltijas telpas studiju maģistra programmas direktora Marko Lehti ieskatā Baltijas valstis uzsver savu "baltiskumu", gan šķietami uzmanīgi un nogaidoši, veidojot savas saistības ar Eiropas valstīm, ASV un Krieviju. Spora Redmane (Kristina Spohr Readman), Londonas Ekonomiskās Skolas (London School of Economics) lektore, sniedz labu pārskatu par Baltijas valstu jautājumu Rietumvācijas politikā no 1949. līdz 1990. gadam. Jauni materiāli un to novērtējums ir par Baltijas valstu sūtniecībām un to īpašumtiesībām Berlīnes rietumdaļā, arī par diskusijām attiecībā uz kompensācijām Baltijas valstu pilsoņiem. Ainius Lasas, Vašingtonas U. (U. of Washington, Seattle) doktorands, dod vērtīgu pārskatu par traģiskajiem 1991. gada janvāra notikumiem Viļņā un Rīgā. Viens no viņa secinājumiem – militāra intervencija abās pilsētās

notikusi ar Gorbačova ziņu. Kaut arī viņš bija gaidījis mazākus cilvēku upurus. Glasgovas U. (U. of Glasgow) mācībspēks Džofrijs Sveins (Geoffrey Swain) pievēršas domstarpībām, stridiem un to bēdīgajām sekām Latvijas partizāņu grupējumos pēc II Pasaules kara. Viļņas U. profesors Zeninas Butkus pētījumā par Padomju Savienības un Lietuvas attiecībām 1930. gados parāda, ka Maskava bijusi ļoti ieinteresēta un arī sekmīga Baltijas valstu sadarbībai ar Poliju aizkavēšanā, neatturoties pat no mēģinājumiem piekukuļot lietuviešu nacionālistu preses izdevumus ar naudas summām. Turku U. lektors Luijs Klerks (Louis Clerc) analizē Francijas nostāju pret Somijas patstāvību pirms 1941. gada un secina, ka Francijas valdošās aprindas jau tad konsekventi centušās stiprināt sava partnera, lielās Krievijas, vienotību un nesadalāmību. Rakstu daļu noslēdz Piero Bugiani īss pārskats par itāļu interesi Baltijas telpā no Inocenta III laikiem līdz pat mūsdienām.

Recenziju nodaļā aplūkotas trīs grāmatas – Violetas Kelertas rediģētā un sastādītā *Baltic Postcolonialism - On the Boundary of Two Worlds: Identity, Freedom, and Moral Imagination in the Baltics* (rec. Gediminas Lankauskas, Concordia U., Canada), Dainas Bleieres, Ilgvara Butuļa, Ineša Feldmaņa, Aivara Strangas un Antonija Zundas *History of Latvia* (Katja Wezel, Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg) un Kurillas (Wolfgang Curilla) *Die deutsche Ordnungspolitik und der Holocaust im Baltikum und in Weissrussland 1941-1944* (Peter Klein, Hamburger Stiftung zur Förderung von Wissenschaft und Kultur). Žurnālu noslēdz redakcijā saņemto grāmatu uzskaitē.

Gundars Ķeniņš Kings

Pacifika Luterāņu U.

JG REDAKCIJAS PAZIŅOJUMS

Sakarā ar to, ka ASV dolārs kļuvis un joprojām kļūst ievērojami nevērtīgāks, JG saimniecības daļa, vismaz pagaidām, spiesta pacelt JG gada abonementu no \$35,00 uz \$39,00 (arī ārpus Ziemeļamerikas dzīvojošiem). Ja vēlaties saņemt JG pa gaisa pastu, diemžēl, mums jālūdz Jūs piemaksāt \$7,00 gadā, bet ārpus Ziemeļamerikas – \$14,00. Par JG sūtīšanu maksājam t.s. „grāmatu cenu” (book rate). Tas ir iemesls, kādēļ uz žurnāla saņemšanu ASV, īpaši pēdējā laikā, nākas gaidīt 3-4 nedēļas, bet ārpus Ziemeļamerikas kontinenta – pat 6-8 nedēļas.

JAUNĀ GAITA

Rolfs Ekmanis, galvenais redaktors
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
Telefons/telefakss: 928-204-9247
rekmanis@msn.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Ingrīda Bulmane, galvenā redaktora
vietniece un *Jaunās Gaitas*
saimniecības vadītāja
23 Markland Drive
Toronto, ON M9C 1M8 Canada
Telefons 416-621-0898
Telefakss 416-621-9717
ibulmanis@sympatico.ca

JG mājas lapa:
<http://zagarins.net/JG>

Redaktori:

Voldemārs Avens
Anita Liepiņa
Juris Silenieks
Juris Šlesers
Biruta Sūrmane
Ilze Valdmāne
Lilīta Zaļkalne
Juris Žagariņš

Techniskie darbinieki: Laila un Pāvils Cakuli, Zina
un Jānis Dindzāni, Līga Gaide, Uldis Matīss,
Juris Zommers

Korektore: Indra Gubiņa

Ekspeditors: Guntis Liepiņš
liepag@idirect.com

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem
parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne
vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.
Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses
brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu
uzskatu publicēšanu.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus
eksemplārus lūdzam pieteikt JG saimniecībā.

JG SATURA RĀDĪTĀJI

Nr. 100 - 150 Kanadā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 151 - 175 Kanadā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 176 - 200 Kanadā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 201 - 230 Kanadā Kan. \$8,-
Citās valstīs: ASV \$8,-

Satura rādītāji pasūtīnāmi no JG saimniecības.

Jaunās Gaitas abonements maksā:

Kanadā - 1 gads \$39,-
2 gadi \$76,-
Atsevišķa numura cena \$10,-

Citās valstīs -

1 gads ASV \$39,- (Kan. \$45,-)
2 gadi ASV \$76,- (Kan. \$88,-)
Atsevišķa numura cena: \$10,- (Kan. \$10,-)

Krājumā ir arī virsurs agrāko JG numuru. Sarakstu
un cenas var pieprasīt no JG saimniecības.

JAUNO GAITU VAR IEGĀDĀTIES:

ANGLIJĀ

E.D. Rusovs, 2 Wellington Terrace
Basingstoke, Hants. RG 23 8HJ

AUSTRĀLIJĀ

Latviešu biedrība Rietumaustrālijā
Valdis Auziņš, 179 Alexander Dr.
Dianella, W.A. 6059

Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca
A. Priedīte-Rīga, 32 Parnell St.
Strathfield, N.S.W. 2135

Latvian Books
Box 1287, G.P.O.
Adelaide, S.A. 5001

KANADĀ

DV grāmatnīca
Kanasas Latviešu centrs Toronto
4 Credit Union Dr
Toronto ON M4A 2N8

LATVIJĀ

A/S „Sampo banka”, Lāčplēša ielā 75, Rīga LV 1011
IBAN – LV61MARA00002028 26000
Ingrīda Bulmane (JG žurnāla abonēšana)
1 gads (4 numuri) Ls12,-
Tuvāka informācija - Ilze Dzelme 7-217791

Latvijas Okupācijas muzeja grāmatgaldā
Strēlnieku laukumā 1
Rīga LV-1050

LITERATURE. Few readers will fail to be impressed by award-winning prose writer Benita Veisberga's perceptive, colorful, poignant, slightly nostalgic and beautifully told miniatures. The young generation poet Ingmāra Balode has translated e e cummings and Polish poets Adam Zagajewski, Stanislaw Barańczak, and Zbigniew Herbert into multifaceted and many-dimensional Latvian. Gundars Pļavkalns in his final installment on 20th-century modernism argues that good literature must have a grounding in reality, or „realism with style”, as Gustave Flaubert put it. Rolfs Ekmanis writes about the winner of two literary prizes in one year (2007) – poet, editor and graphic artist Maija Meirāne who, like most of the Raisters Memorial Prize and the PBLA Cultural Foundation Prize winners, has often published her work in *JG*.

HISTORY. Uldis Bērziņš, a prolific poet, translator, one of Latvia's leading intellectuals and a frequent contributor to *JG*, discusses national enmity and terrorism, arguing the need for every educational and moral system to develop each person's ability to control absolutely the beast that is within him or her. Writer and political commentator Franks Gordons in his letter from Tel Aviv offers several case studies of national animosity, e.g., between the Palestinians and the Jews, the Serbs and the Albanians in Kosovo, and the Armenians and the Azeris. He also mentions Latvian historical dislike for the Baltic Germans dating back to the conquest of Latvian and Estonian territories by the Teutonic Knights (13th century) and, later, the German introduction of a feudal system with serfdom as one of the key elements. Rolfs Ekmanis continues to present his research findings on international broadcasting in the Latvian language during the Cold War, in this issue, the earnest plan by young Baltic exiles to purchase a radioship that would cruise in international waters along the Baltic coastline in order to broadcast *Baltijas Balss* (*BB – Voice of the Baltics*) programs to the inhabitants of the Russian occupied Baltic region. Although the project had to be aborted, this little-known episode is a fascinating tidbit of Cold War history. Juris Šlesers has contributed a meticulous and gripping review article on Latvian soldiers in World War II.

FILM. Maruta Vitola analyses the early work of Latvian documentary film-maker Juris Pod-

nieks (1950-1992), who during the last ten years of the Soviet empire became publicly acclaimed all over Europe with such films as *It's Not Easy to Be Young* (1986) and *The End of an Empire* (1991).

MUSIC. While pianist and music teacher Helēna Gintere writes about the Toronto choral group *Under the Baltic Sun*, composed of four ethnic choirs (*Vox Finlandiae, Estonia, Latvian Dzirksts* and *Lithuanian Volunge*), Ivars Antens shares his impressions of the XII Latvian Song Festival in the United States (Indianapolis, 2007).

THEATRE. Ingrīda Bulmane interviews Raimonds Staprāns about his latest play *Meli* (Lies), produced by *mazais teātris sanfrancisko* (Latvian little theatre in San Francisco).

BOOK REVIEWS include Juris Einfelds' short story collection *Neļaudis* (Non-people), Ināra Cedriņa's English-language poetry collection *Fugitive Connections*, and Inga Abele's *Atgāzenes stacijas zirgi* (The Horses of Atgāzene Station) (all three reviewed by Juris Silenieks, Carnegie-Mellon U.); Gundega Cebere's monograph on the painter Leonīds Āriņš (Voldemārs Avens); the collected works of *literatus* Arnolds Jansons (Biruta Sūrmāne); Rihards Kalvāns' memoir *Atklusējumi* (Disclosures) (Rolfs Ekmanis, Arizona State U.); *Okupētā Latvija 1940-1990* (Occupied Latvia 1940-1990) (Arnolds Neparts); and the *Journal of Baltic Studies* XXXVIII/2, June 2007 (Gundars Ķeniņš King, Pacific Lutheran U.).

CYBERSPACE, compiled by Juris Žagariņš, reflects some socio-political contradictions in Latvia.

MARGINALIA covers a broad range of topics, from recent cultural events in Latvia and Latvian diaspora to anti-democratic trends emanating from Putin's Russian Federation.

VISUAL ARTS. „The Last of the Latvian Beatniks” is an appropriate title of Voldemārs Avens' piece on the painter/sculptor Ēriks Rudāns (1933-2007) who gave up working as an art instructor at the University of Wisconsin and the Art Institute of Chicago, moved to a Tucson barrio *Old Pueblo* where art, often with social overtones, became his life style. We have reproduced several of his works along with the drawings of Edgars Jēriņš and Kris Lewis' oil painting – a mystical vision of a beautiful enchantress. The cover is by Ilmārs Rumpēters.

I.V., R.E.